

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
EDUKOLOGIJOS FAKULTETAS
EDUKOLOGIJOS KATEDRA

Kristina Jamontaitė
Edukologijos magistrantūros studentė

**VAIKŲ APSAUGA NUO NEIGIAMO VIEŠOSIOS INFORMACIJOS
POVEIKIO: VAIKAMS SKIRTŲ ŽURNALŲ TURINIO ANALIZĖ**

Magistro darbas

Mokslinė vadovė
lekt. dr. Rūta Šiaučiulienė

Šiauliai, 2012

Darbas originalus.....Kristina Jamontaitė
(studento parašas)

TURINYS

SANTRAUKA.....	7
SUMMARY.....	7
ĮVADAS	7
1. VAIKŲ APSAUGA NUO NEIGIAMO VIEŠOSIOS INFORMACIJOS POVEIKIO: TEORINIS PAGRINDIMAS	12
1.1. Viešoji informacija	12
1.1.1. Viešosios informacijos samprata ir turinys.....	12
1.1.2. Viešosios informacijos poveikio būdai ir veiksniai	14
1.1.3. Viešosios informacijos, darančios neigiamą įtaką vaikams, rūšys ir turinys.....	16
1.2. Spausdinta žiniasklaida	19
1.2.1. Spausdintos žiniasklaidos samprata ir rūšys.....	19
1.2.2. Spausdintos žiniasklaidos poveikis vaiko ir šeimos gyvenime.....	22
1.2.3. Spausdintos žiniasklaidos vaidmuo vaiko ugdymo(si) procese.....	27
1.2.4. Spausdintos žiniasklaidos įtaka vaiko raidai	30
1.2.5. Spausdintos žiniasklaidos įtaka vaiko socialinės realybės konstravimui.	33
1.3. Vaikų apsauga nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio.....	36
1.3.1. Vaikų apsaugos įgyvendinimo principai.....	37
1.3.2. Vaikų apsaugos tarptautinis ir nacionalinis teisinis reglamentavimas.....	39
1.3.3. Vaikų apsaugą vykdančios institucijos ir jų veiklos kryptys.....	41
2. VAIKŲ APSAUGOS NUO NEIGIAMO VIEŠOSIOS INFORMACIJOS POVEIKIO UŽTIKRINIMAS VAIKAMS SKIRTUOSE ŽURNALUOSE: EMPIRINIS TYRIMAS.....	44
2.1. Tyrimo metodologija	44
2.2. Tyrimo metodai.....	45
2.3. Tyrimo etika ir eiga.....	48
2.4. Kokybinio tyrimo rezultatai ir jų analizė.....	51
2.5. Kiekybinio tyrimo rezultatai ir jų analizė.....	62
IŠVADOS.....	76
REKOMENDACIJOS.....	78
LITERATŪRA.....	80
PRIEDAI.....	87

SANTRAUKA

VAIKŲ APSAUGA NUO NEIGIAMO VIEŠOSIOS INFORMACIJOS POVEIKIO: VAIKAMS SKIRTŲ ŽURNALŲ TURINIO ANALIZĖ

Magistro darbas

Tyrimo aktualumas. Demokratinėje valstybėje informavimo priemonių (spaudos, televizijos, radijo, interneto ir kt.) svarba yra neabejotina. Tai viena įtakingiausių socialinių institutų greta šeimos, valstybės, švietimo ir pan. L. Astros (2005) teigimu, ši modernioji XXI amžiaus žiniasklaida – naudojama įvairiems tikslams – informavimui, švietimui, pramogoms, bendravimui, vertybių perdavimui. Tačiau tobulėjant technologinėms priemonėms, didėjant komunikacijos priemonių prieinamumui, viešosios informacijos srautui, keičiasi informacijos turinys, jis įgyja neigiamą atspalvį. Dažnai viešai pateikiama informacija, kurioje vaizduojamas smurtas, seksualinė prievarta ir kita neigiamai vertinama informacija.

Žiniasklaida pritraukia milžinišką vaikų auditoriją. Mokslininkai (Žukauskienė, 1997; Kvieskienė, 2005; Miškinis, 2005; Astra, 2005; Gailienė, 2010) teigia, kad vaikai – svarbi auditorija, pasižyminti dideliu informacijos imlumu ir iš to atsirandančiu dideliu pažeidžiamumu. Atitinkamai šios auditorijos daliai, nemenką įtaka daro supanti informacinė aplinka, kuri formuoja pasaulėžiūrą, mąstyseną, vertybes, elgsenos normas, veikia gyvenimo būdą, todėl vaikams reikalinga teisinė apsauga ir ypatinga priežiūra, nuo neigiamos viešosios informacijos poveikio srityje.

Tyrimo objektas – neigiama viešoji informacija vaikams skirtuose žurnaluose.

Tyrimo tikslas – teoriškai pagrįsti vaikų apsaugą nuo neigiamos viešosios informacijos poveikio ir empiriškai ištirti ar vaikams skirtuose žurnaluose yra pateikiama neigiama viešoji informacija.

Tyrimo metodai:

Teoriniai:

- Mokslinės (pedagoginės, psichologinės, filosofinės, sociologinės), metodinės, metodologinės literatūros ir dokumentų reglamentuojančių vaiko teises analizė.

Empiriniai:

- Rašytinio dokumento – vaikams skirtų žurnalų turinio analizė. Kokybiai duomenys analizuojami taikant turinio (*angl. content*) analizę. Atliekant kokybinį tyrimą analizuoti vaikams skirti žurnalai: „Panelė“, „Justė“, „Luka“ ir „Naminukas“, po 5 kiekvieno žurnalo numerius (2011 Nr.9 – 2012 Nr.1).

- Anketinė apklausa vaikams (12–17 metų) raštu (dalyvavo 202 vaikai). Duomenys analizuoti naudojant *Microsoft Office Excel* (2003) programą. Kiekybinė duomenų analizė atlikta taikant aprašomosios statistikos metodą.

Tyrimo išvados.

- Atlikus kiekybinio tyrimo duomenų analizę paaiškėjo, kad vaikai (tiek mergaitės, tiek berniukai) skaito žurnalus. Dažniausiai skaitomi vaikams skirti žurnalai: „Panelė“, „Justė“, „Luka“ ir „Naminukas“. Skaitomų žurnalų pasirinkimą lemia: pateiktos įdomios ir aktualios temos, galimybė sužinoti apie įžymius žmones, jų gyvenimą, madą, apie mokslo naujoves, sporto naujienas ir kt.
- Beveik pusė (49%), tyrime dalyvavusių vaikų tėvai domisi kokius žurnalus skaito jų atžalos. Dauguma vaikų iš savo tėvų nesulaukia nei priekaištų, nei patarimų dėl skaitomų žurnalų.
- Vaikai savo skaitomus žurnalus vertina teigiamai, akcentuodami, kad šie žurnalai yra skirti jų amžiaus vaikams ir juose pateikiama informacija yra suprantama.
- Kokybinio tyrimo duomenys atskleidė, kad vaikų dažniausiai skaitomuose žurnaluose („Panelė“, „Justė“, „Luka“ ir „Naminukas“) yra pateikta neigiama viešoji informacija (smurtinė, erotinė, sveikatai žalinga ir kt.) ir tokiu būdu yra pažeidžiami „LR Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio“ įstatymo nuostatai.

SUMMARY

CHILDREN'S PROTECTION AGAINST DETRIMENTAL EFFECT OF PUBLIC INFORMATION: THE ANALYSIS OF CONTENTS OF MAGAZINES DESIGNATED TO CHILDREN

Master's Thesis

Relevance of the Research. In a democratic state, the relevance of the media (press, television, radio, internet and etc.) is unquestionable. It is one of the most influential social institutes next to a family, state, education and etc. According to L. Astros (2005), this modern XXI-th century media has been used to various purposes – informing, educating, entertaining, communicating, transferring of values. However, while technological means improve, the availability of communication means increases, the flow of public information accelerates, the contents of information changes, it gets a negative shade. Usually publicly presented information reflects violence, sexual compulsion and other negatively evaluated information.

The media attracts a giant audience of children. Scientists (Žukauskienė, 1997; Kvieskienė, 2005; Miškinis, 2005; Astra, 2005; Gailienė, 2010) state that children are the important audience, distinguished for high susceptibility and high vulnerability caused by such susceptibility. A respective part of this audience is significantly influenced by a surrounding informative environment, which forms a world outlook, thinking, values, and behavioural standards, makes influence on a lifestyle; therefore children need legal protection and special care against the detrimental effect of public information.

The object of the research – negative public information in magazines designated to children.

The purpose of the research – to justify theoretically children's protection against the detrimental effect of public information and to research empirically whether the magazines designated to children present any negative public information.

The research methods:

- *Theoretical* – the analysis of scientific (pedagogical, psychological, philosophical, sociological), methodological literature and documents.
- *Empirical:*
 - The analysis of the content of a written document – magazines designated to children. Qualitative data are analysed applying the content analysis. Performing the qualitative research, the magazines designated to children, such as “Panelė”, “Justė”, “Luka” and

„Naminukas” are analysed, 5 numbers of each of the magazines (2011 No 9 – 2012 No 1).

- A written questionnaire survey to children (aged 12–17) (202 children participated). Data were analysed using the software *Microsoft Office Excel* (2003). The qualitative data analysis was performed applying the method of descriptive statistics..

The conclusions of the research.

- Having performed the data analysis of the qualitative research, it became clear that children (both girls and boys) read magazines. The most usually read magazines designated to children were “Panelė”, “Justė”, “Luka” and “Naminukas”. The selection of read magazines was determined by presented interesting and topical themes, a possibility to learn more about famous people, their life, fashion, scientific novelties, sports news and etc.
- The parent so of almost one half (49%) of the children, who participated in the research, were interested in which magazines were read by their off-springs. The majority of children did not get neither any rebukes, no advises regarding the magazines subject to reading.
- The children evaluated positively the magazines read by them emphasising that these magazines were designated to their age group and the information presented therein was understandable.
- The data of the qualitative research revealed that some negative public information (violent, erotic, harmful to health and etc.) was presented in the most frequently read by children magazines and thus the provisions of the Law on the protection of minors against detrimental effect of public information.

ĮVADAS

Temos aktualumas. Demokratinėje valstybėje informavimo priemonių (spaudos, televizijos, radijo, interneto ir kt.) svarba yra neabejotina. Tai viena įtakingiausių socialinių institutų greta šeimos, valstybės, švietimo ir pan. L. Astros (2005) teigimu, ši modernioji XXI amžiaus žiniasklaida – naudojama įvairiems tikslams – informavimui, švietimui, pramogoms, bendravimui, vertybių perdavimui. Tačiau tobulėjant technologinėms priemonėms, didėjant komunikacijos priemonių prieinamumui, viešosios informacijos srautui, keičiasi informacijos turinys, jis įgyja neigiamą atspalvį. Dažnai viešai pateikiama informacija, kurioje vaizduojamas smurtas, seksualinė prievarta ir kita neigiamai vertinama informacija.

Žiniasklaida pritraukia milžinišką vaikų auditoriją. Mokslininkai (Žukauskienė, 1997; Kvieskienė, 2005; Miškinis, 2005; Astra, 2005; Gailienė, 2010) teigia, kad vaikai – svarbi auditorija, pasižyminti dideliu informacijos imlumu ir iš to atsirandančiu dideliu pažeidžiamumu. Atitinkamai šios auditorijos daliai, nemenką įtaka daro supanti informacinė aplinka, kuri formuoja pasaulėžiūrą, mąstyseną, vertybes, elgsenos normas, veikia gyvenimo būdą, todėl vaikams reikalinga teisinė apsauga ir ypatinga priežiūra, nuo neigiamos viešosios informacijos poveikio srityje.

Siekiant užtikrinti vaiko teisinę apsaugą, Lietuva ratifikavo JT Vaiko teisių konvenciją. Šioje konvencijoje, 17 straipsnyje, valstybės dalyvės pripažįsta svarbų žiniasklaidos vaidmenį ir rūpinasi, kad vaikas galėtų naudotis įvairių nacionalinių ir tarptautinių šaltinių informacija bei medžiaga, ypač tokia, kuri prisideda prie vaiko socialinės, dvasinės ir dorovinės gerovės ir skatina jo fizinį bei psichinį vystymąsi ir stengtis apginti vaiką nuo neigiamos informacijos. Formuojant nacionalinę visuomenės politiką 2002 m. buvo patvirtintas „LR Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio“ įstatymas, kurio dėka buvo nustatyti viešosios informacijos, darančios neigiamą poveikį nepilnamečių fiziniam, protiniam ar doroviniam vystymuisi, kriterijai, jos skelbimo ir platinimo tvarka, taip pat šios informacijos rengėjų, platintojų ir jų savininkų, žurnalistų bei jų veiklą reglamentuojančių institucijų teisės, pareigos ir atsakomybė.

Neigiama viešoji informacija vaikus pasiekia ne tik per televiziją, internetą, bet ir per spaudą. 2005 metais vykusioje konferencijoje „Vaiko teisės ir interesai žiniasklaidoje: teoriniai ir praktiniai klausimai“, viename iš pranešimų buvo teigiama, kad Lietuvos spaudoje ir televizijos laidose yra pažeidžiamos LR Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas. Dažnai yra skelbiama informacija, kurioje vaizduojamas smurtas, seksualinė

prievarta, demonstruojamas mirusiojo ar žiauriai sužaloto žmogaus kūnas be jokio poreikio nustatyti asmens tapatybę, detaliam narpliojami ir modeliuojami įvairūs nusikaltimai. Taipogi 2008 metais vykusiam seminare „Vaikų ir paauglių spaudos turinys ir etika“ buvo teigiama, kad vaikų ir jaunuolių periodika pasikeitė iš esmės ir šie pasikeitimai kelia nemažai nerimo ir nuogąstavimo dėl to, kad nebesiremiama literatūrinio, kultūrinio ir dvasinio ugdymo tikslais. Taip pat buvo akcentuojama, kad vis dažniau kreipiamasi į Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybą dėl nepilnamečiams netinkamų dalykų spaudoje.

Temos iširtumas. Spausdintos žiniasklaidos poveikį vaikui, jo ugdymui(si), raidai, realybės konstravimui analizavo daugelis Lietuvos ir užsienio autorių: V. Jakavičius (1998); D. E. Norton (2002); M. Stonkienė (2003); R. Aleknaitė – Bieliauskienė (2003); R. Užienė (2004); J. Groebel (2004); L. Puidokaitė (2005); W. Da-wei (2007); R. Jurgaitis (2008); R. Staniulienė (2008); R. Berns (2009), D. Gailienė (2010).

Vaikams skirti žurnalai yra mažai tyrinėjami, didesnis dėmesys yra skiriamas tokioms žiniasklaidos priemonėms kaip televizijai ir internetui, jų neigiamam poveikiui. Tačiau galima išskirti keletą darbų, kuriuose buvo analizuojami vaikams skirti žurnalai. R. Staniulienė (2008) tyrė kaip Lietuvos rinka paveikė spaudą skirtą vaikams ir paaugliams. Šis tyrimas „Suaugusiųjų kultūros multiplikacija žurnaluose skirtuose vaikams ir paaugliams“ atskleidė tam tikras tendencijas: yra leidinių, kuriuose eksplikuojama suaugusiųjų kultūra ir gyvenimo būdas, aplinka, todėl iškreipiama vaikiškų vertybių sistema. Skatinamas vartotojiškumas, pateikiami destruktivaus elgesio pavyzdžiai ir pan. M. Stonkienė (2003) atliko tyrimą „Vyraujantys šeimos modeliai ir socialiniai lyčių stereotipai Lietuvos žurnaluose, skirtuose paaugliams“. Tyrimas atskleidė, jog paaugliams skirtuose žurnaluose informacijos srautas nėra pakankamas formuoti šeimos, šeimyninių santykių stereotipus. Reklamos monitoringą žurnaluose vaikams (2007) tyrė VU komunikacijos fakulteto, informacijos ir komunikacijos katedros magistrantai. Tyrimo duomenis atskleidė, jog Lietuvoje skirtuose žurnaluose vaikams ir paaugliams vidutiniškai kiekviename jų reklamai skiriama 14% viso leidinio turinio.

Europos Sąjungos ir Lietuvos vaikų apsaugos nuo neigiamos viešosios informacijos teisinę bazę, poveikio strategijas ir priemones analizavo šie Lietuvos autoriai: G. Sakalauskas, 2000; J. Borisaitė, 2004; A. Miškinis, 2005; L. Astra, 2005; G. Steponėnienė, 2007; E. Žiobienė, 2006.

Remiantis 2008 m. statistinių žurnalistų etikos inspektoriaus Tarnybos duomenų apžvalga, buvo gauti 120 skundų dėl Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo pažeidimų spaudoje (išskiriami vaikų ir jaunimo žurnalai: „Flintas“, „Musė pusė“,

„Panelė“). 2009 m. 130 skundų („Panelė“ 6 skundai, „Flintas“ 3 skundai). 2010 m. buvo gauti 97 skundai (2 dėl žurnalo „Panelė“).

Tyrimo problema. Vaikų apsauga nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio yra įtvirtinta dokumentuose, reglamentuojančiuose vaiko teises, tarptautiniu ir nacionaliniu lygiu. Tačiau šiandiena žiniasklaidos priemonės siekdamos populiarumo, sensacingumo, pelno gana dažnai pažeidžia ne tik profesinės etikos normas, bet ir įstatymų nuostatas. Dažnai vaikus pasiekia smurtinio, erotinio ir sveikatai žalingo bei kitokio turinio neigiama informacija. Taigi galima suponuoti tyrimo **probleminį klausimą** – ar vaikams skirtuose žurnaluose yra pateikiama neigiama viešoji informacija ir tokiu būdu pažeidžiami „LR Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio“ įstatymo nuostatai?

Tyrimo objektas – neigiama viešoji informacija vaikams skirtuose žurnaluose.

Tyrimo tikslas – teoriškai pagrįsti vaikų apsaugą nuo neigiamos viešosios informacijos poveikio ir empiriškai ištirti ar vaikams skirtuose žurnaluose yra pateikiama neigiama viešoji informacija.

Tyrimo uždaviniai:

1. Teoriškai pagrįsti vaikų apsaugą nuo neigiamos viešosios informacijos poveikio, atskleidžiant viešosios informacijos sampratą, poveikio būdus ir veiksnius, rūšis ir turinį, spausdintos žiniasklaidos sampratą ir rūšis, jos poveikį vaiko ir šeimos gyvenimui, vaidmenį ugdymosi procesui, įtaką vaiko raidai ir socialinės realybės konstravimui.
2. Atlikti empirinį tyrimą, taikant kokybinio (žurnalų, skirtų vaikams turinio analizę) ir kiekybinio (anketinės apklausos raštu) tyrimo metodus. Kokybinio tyrimo tikslas – ištirti ar vaikams skirtuose žurnaluose yra pateikiama neigiama viešoji informacija (smurtinė, erotinė, sveikatai žalinga ir kt.). Kiekybinio tyrimo tikslas – ištirti kokius žurnalus ir kodėl vaikai skaito, kaip juos renkasi, ar jų pasirinkime dalyvauja suaugusieji.
3. Apibendrinti teorinio ir empirinio tyrimų rezultatus, atskleidžiant neigiamos viešosios informacijos turinį vaikams skirtuose žurnaluose.
4. Pateikti rekomendacijas vaikams, tėvams ir vaiko teisių bei teisėtų interesų apsaugą, priežiūrą ir kontrolę vykdančioms institucijoms.

Tyrimo hipotezė. Tikėtina, kad vaikams skirtuose žurnaluose yra pateikiama neigiama viešoji informacija ir tokiu būdu yra pažeidžiami „LR Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio“ įstatymo nuostatai.

Tyrimo metodologija grindžiama šiomis teorijomis:

- *Socialinio išmokimo teorija* (Walters, 1963; Bandura, 1977; Michel, 1994), kurios pagrindinis teiginys – individas socialinio elgesio išmoka stebėdamas. Ši teorija ypač pabrėžia aplinkos, elgesio ir asmenybės faktorių įtaką ir bendrą poveikį. Remiantis šia teorija būtų galima pagrįsti ir spausdintos žiniasklaidos įtaką vaiko išmokimui.
- *Socialinės konstruktyvizmo teorijos* (Reich, 1996; Berger, Luckmann, 1999) pagrindu, vaikas suvokiamas kaip konstruojantis savo individualų suvokimą apie pasaulį. Konstravimas vyksta patiriant, vertinant ir interpretuojant aplinką bei turimą patirtį siejant su ankstesne. Vaikams skirti žurnalai vaidina svarbų vaidmenį vaikui tampant visuomenės nariu, suvokiant jį supančią tikrovę bei konstruojant sąvąjį suvokimą apie pasaulį.

Tyrimo metodai:

Teoriniai:

- Mokslinės (pedagoginės, psichologinės, filosofinės, sociologinės), metodinės, metodologinės literatūros ir dokumentų reglamentuojančių vaiko teises analizė.

Empiriniai:

Duomenys empiriniam tyrimui rinkti taikant:

- Rašytinio dokumento – vaikams skirtų žurnalų analizę. Kokybiai duomenys analizuojami taikant turinio (content) analizę.
- Anketinę apklausą raštu (12–17 metų vaikams). Kiekybinė duomenų analizė atlikta taikant aprašomosios statistikos metodą.

Tyrimo imtis ir organizavimas

Atliekant kokybinį tyrimą analizuoti „Panelė“, „Justė“, „Luka“ ir „Naminukas“ žurnalai (po 5 kiekvieno žurnalo numerius (2011 Nr.9 – 2012 Nr.1)).

Kiekybinio tyrimo imtis sudaryta remiantis netikimybinio tiriamųjų grupės parinkimo būdu – tikslinių grupių formavimu (Kardelis, 2002). Tyrimui atlikti pasirinkta Radviliškio miesto Lizdeikos gimnazija ir Vaižganto pagrindinė mokykla. Tyrime dalyvavo 202 respondentai (60,4% mergaičių, 39,6% berniukų), kurių amžius 12–17 metų.

Tyrimo etapai

- *Pirmame etape* atlikta mokslinės (pedagoginės, psichologinės, filosofinės, sociologinės), metodinės, metodologinės literatūros ir tarptautinių, nacionalinių vaiko apsaugą reglamentuojančių dokumentų analizė (2010 m. spalio mėn. – 2011 m. kovo mėn.).

- *Antrame etape* parengtas tyrimo instrumentas, t.y. anketinė apklausa raštu. Atliktas žvalgomas (pilotazinis) tyrimas (2011 m. balandžio mėn. – 2011 m. birželio mėn.). Atliktas empirinis (kiekybinis) tyrimas. Duomenys rinkti taikant anketinės apklausos raštu metodą (2012 m. sausio mėn.).
- *Trečiame etape* atlikta tyrimo (kokybinė ir kiekybinė) duomenų analizė ir interpretacija. Apibendrinti kokybinio ir kiekybinio tyrimo rezultatai, pagrindžiant vaikų apsaugą nuo neigiamos viešosios informacijos poveikio užtikrinimą vaikams skirtuose žurnaluose. Suformuluotos išvados ir rekomendacijos vaikams ir tėvams (2012 m. vasario mėn. – 2012 m. balandžio mėn.).

Darbo naujumas. Remiantis Lietuvos spaudos statistikos 2010 metų duomenimis, Lietuvoje leidžiami 41 žurnalas vaikams ir jaunimui (tarp jų ir komiksai). Svarbu pažymėti, kad žurnalai yra vaikų pamėgti ir skaitomi (Glebuviene, Tarasonienė, 2008). Tačiau vaikams skirti žurnalai yra mažai tyrinėjami, daugiau dėmesio skiriama tokioms žiniasklaidos priemonėms kaip televizijai ir internetui, jų teigiamam ir neigiamam poveikiui. Vaikams skirti žurnalai, kaip ir kitos žiniasklaidos priemonės vaidina svarbų vaidmenį vaikų gyvenime: ugdo vertybes, moralės normas, formuoja idealus ir nuostatas, perduoda kultūros paveldą ir kt. (Šiaučiulienė, 2011). Tačiau gali turėti ir neigiamą poveikį. Taigi temos naujumą pagrindžia tai, jog yra mažai mokslo darbų, kuriuose būtų analizuojami (tiriami) vaikams skirti žurnalai įvairiais aspektais, taipogi nerasta darbų, kuriuose būtų tiriama ar vaikams skirtuose žurnaluose yra pateikiama neigiama viešoji informacija ir tokiu būdu pažeidžiami „LR Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio“ įstatymo nuostatai.

Darbo aprobacija. Jamontaitė, K. (2012). Vaikų apsauga nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio: vaikams skirtų žurnalų turinio analizė. *Studentų mokslinių darbų konferencija*. Šiauliai, 2012 m. gegužės 10 d. (žr. 4 priedas).

Darbo struktūra. Darbą sudaro santrauka lietuvių ir anglų kalbomis, įvadas, dvi dalys, išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas (87 šaltiniai lietuvių ir 12 šaltinių užsienio kalbomis), 4 priedai. Darbe pateikiamos 8 lentelės ir 15 paveikslų. Darbo apimtis 87 puslapiai (be priedų).

1. VAIKŲ APSAUGA NUO NEIGIAMO VIEŠOSIOS INFORMACIJOS POVEIKIO: TEORINIS PAGRINDIMAS

Daug ir esminių pokyčių įvyko Lietuvos visuomenės informavimo priemonių sistemoje: atsirado daug ir įvairių tipų ir rūšių periodinių leidinių, privačių ir komercinių radijo ir televizijos stočių, informacijos agentūrų. Pasirodė ir naujų šių priemonių veiklą reglamentuojančių įstatymų ir kitų teisinių dokumentų (Urbonas, 2007).

Tobulėjant ir plečiantis šioms technologinėms priemonėms, didėjant komunikacijos priemonių prieinamumui, viešosios informacijos srautui, keičiasi ir pati informacija, jos turinys ir poveikis. Dėl to visuomenės informavimas gali turėti tiek teigiamą, tiek ir neigiamą poveikį jos gavėjams. Ši informacija ne tik gali suformuoti vienokią ar kitokią nuomonę, bet kartais gali tapti ne tik ugdymo, informavimo, bet ir asmenybės dorovinio, fizinio ir moralinio žalojimo priemonė. Tačiau svarbu pažymėti, kad visuomenės informavimo sferoje labiausiai paveikiami ir pažeidžiami yra vaikai. Vaikas yra žmogus, neturintis 18 metų, išskyrus atvejus, kai įstatymai numato kitaip (LR Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, 1996). Vaiko teisių apsaugos kontrolierės ataskaitoje užsimenama, kad Lietuvoje trūksta pozityvios viešosios informacijos vaikams ir jaunuoliams (Širvinskas, 2009).

1.1. Viešoji informacija

1.1.1. Viešosios informacijos samprata ir turinys

Pasak E. Žiobienės (2006), informacijos paskirtis yra praturtinti žmogų dvasinėmis vertybėmis, padėti geriau orientuotis šiuolaikiniame pasaulyje, spartinti visuomenės pažangą. Tačiau tobulėjant informacinėms technologijoms, didėjant komunikacinių priemonių prieinamumui, viešosios informacijos srautui, keičiasi ir pati informacija. Dažnai jos turinys įgyja neigiamą atspalvį. Svarbu pabrėžti, kad neigiama informacija skirtingai veikia vaiką ir suaugusį individą. Vaikai labiau pažeidžiami nei suaugusieji, jiems trūksta gebėjimo kritiškai įvertinti informacijos turinį, visuomenės informavimo priemonių aplinkoje jie patiria daug pavojų. Autorės teigimu, daugelį vertybių, nuostatų, normų, elgesio pavyzdžių bei kitų socializacijos veiksnių perduoda ne tėvai ar kiti asmenys, o vadinamieji „tarpininkai“, tarp kurių ir vaikų žurnalai. Dėl to labai svarbu, kad vaikams pateikiama informacija nebūtų žalinga.

Prieš apibrėžiant kas yra viešoji informacija, pirmiausia reikėtų išsiaiškinti, kas yra informacija. Yra įvairių informacijos apibrėžimų. Terminas informacija bendriausia prasme (*lot.*

informatio – išaiškinimas, išdėstymas, pranešimas) – tai bet koks veiksnys (žinios, signalas), kurio veikiamas objektas (žmogus, organizacija, sistema) geriau gali pažinti aplinką arba efektyviau atlikti konkretų darbą. Informacija taip pat vadinamos mokslinės, politinės, visuomeninės, techninės žinios, perduodamos vienu asmenų kitiems žodžiu, raštu arba žiniasklaidos priemonėmis: per spaudą, radiją, televiziją, kiną, kompiuterių tinklą (Urbonas, 2005). Daugiau filosofine prasme informaciją galima apibrėžti kaip objektyviai esamą pasaulio reiškinių, žinias, kurias žmogus gauna, įsimena, perduoda, arba kaip žmogaus suvoktas objekto turinys, esamo pasaulio atspindys.

Pagal pobūdį informacija gali būti skirstoma (Urbonas, 2007):

- *I bendrąją* – tai politinė, visuomeninė informacija, pranešimai apie tikrovės įvykius, žmonių gyvenimą ir veiklą. Ji skiriama visiems visuomenės nariams.
- *I specialiąją* (profesinę, šakinę) – susijusi su žmonių profesine veikla, užsiėmimu, visuomeniniu darbu.
- *I individualiąją* – atspindi savitą žmogaus žinių pasaulį, unikalų asmeninį patyrimą, pomėgius.

Anot autoriaus, galima išskirti dar ir mokslinę, techninę, patentinę informaciją. Tai žinios apie mokslo ir technikos bei technologijos laimėjimus ir jų pritaikymą praktikoje, apie žmonių mokslinės ir techninės veiklos rezultatus.

Taigi informacija – labai plati sąvoka. Galime įvardyti, kad tai žinios, kurias žmogus gauna, įsimena, perduoda; galime suprasti ir abstrakčiau: tai žmogaus suvoktas objekto turinys.

Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatyme (2006), viešoji informacija apibrėžiama kaip informacija, skirta viešam platinimui. Mokymo apie visuomenės informavimo procesus ir žmogaus teises bendrojo lavinimo mokyklų programoje (2006), pateikiamas panašus apibrėžimas tik teigiama, kad viešoji informacija – tai informacija, skirta viešai platinti, išskyrus informaciją, kuri pagal Lietuvos Respublikos įstatymus negali būti viešai platinama. T. Sullivan, J. Hartley, J. Fiske ir kt. (2001) teigimu, masinė (viešoji) informacija, tai bet kokia pranešimo forma, perduodama naudojant žiniasklaidos priemones plačiam žiūrovų ratui (Mironica, Corici, 2009, p. 167). Panašios nuomonės laikosi ir V. Urbonas (2007) teigdamas, kad informacija, perduodama įvairiais komunikacijos kanalais (per spaudą, radiją, televiziją, kiną ir pan.) vadinama masine arba viešąja informacija. Terminas viešoji informacija pirmiausia parodo, kad žinios skiriamos viešam platinimui, daugybei vartotojų: visai visuomenei, atskiriems socialiniams sluoksniams, grupėms, atitinkamų profesijų žmonėms ir pan., nesant tiesioginio ryšio su jais ir

nepriklausomai nuo auditorijos dydžio bei buvimo vietos. Autorius pažymi, jog informacija tenkina vartotojų poreikius visuomenės politinio, ekonominio, socialinio, kultūrinio, dvasinio gyvenimo srityse. Ji prieinama visiems visuomenės nariams, nes yra paprasta savo forma, dažnai diferencijuota pagal vartotojus, palyginti nebrangi, patogi vartoti (darbe, namuose, kelionėje ir pan.). Viešąją informaciją vienu metu gali naudotis daugybė žmonių, nepertraukiamai, reguliariai ją gauti.

Mokslinės literatūros analizė rodo, kad viešosios (masinės) informacijos samprata pateikiama gana konkrečiai ir panašiai skirtingų autorių, dokumentų. Viešosios informacijos sąvoką apibrėžiama, kaip informacija, kuri skirta viešam platinimui ir perduodama įvairiais komunikacijos kanalais (per spaudą, radiją, televiziją, internetą ir pan.).

1.1.2. Viešosios informacijos poveikio būdai ir veiksniai

Šiuolaikiniame informacijos amžiuje išsiplėtė žiniasklaidos ir jos perduodamos informacijos erdvė, kuri daro didžiulį poveikį visų amžių grupių kategorijai. Pasak R. Uznieņs (2007), žiniasklaida ne tik atlieka aiškinamąją, auklėjamąją, informacinę bei kultūrinę – pramoginę funkciją, bet ir reiškiasi įvairiomis įtakos auditorijai formomis. Kitaip tariant, žiniasklaidos perduodama informacija reiškiasi įvairiais poveikio būdais.

Svarbu pažymėti, kad ne visa viešojoji informacija daro vienodą poveikį asmenims. Taipogi, lygiai taip pat ir asmenys negali būti laikomi vienodais – pateikta informacija gali daryti skirtingą poveikį jiems. Tačiau kalbant apie vaikų auditoriją, ją reikėtų išskirti, kaip ypatingą ir labiausiai pažeidžiamą, paveikiamą neigiamos viešosios informacijos, kurią gauna iš įvairių žiniasklaidos priemonių.

JAV ir Vakarų Europos mokslininkai aiškindami viešosios informacijos poveikį, naudoja efekto¹ sąvoką. Pateikiami tokie efektai: auditorijos nuomonės pokytis, požiūrio į tam tikrą objektą pasikeitimas, emocijų sustiprėjimas arba susilpnėjimas, elgesio pasikeitimas (Urbonas, 2007).

W. Weiss (1999) išskiria kiekybinius ir kokybinius efektus. „Kiekybiniai – žiniasklaidos arba jos pranešimo daroma įtaka auditorijos dydžiui (ji mažėja arba didėja), laiką, kurį auditorija skiria žiniasklaidai (jis trumpėja arba ilgėja). Kokybiniai – žinių, emocijų, požiūrių, socialinių nuostatų, interesų, elgesio, vertybių, orientacijų pokyčiai” (Urbonas, 2007, p. 188 – 189).

¹ Efektas (*lot. effectus*) – įvykdymas, poveikis, rezultatas (Urbonas, 2007, p.188).

V. Urbonas (2007) remdamasis kitų mokslininkų požiūriais įvardija septynius psichologinio poveikio efektus:

- utilitarinis efektas – visuomenės informavimo priemonės padeda išspręsti įvairias praktines problemas;
- prestižinis efektas – gaunama informacija sustiprina auditorijos arba jos dalies vertybines orientacijas;
- pozicijos patvirtinimo efektas – palaiko auditorijos nuomonę ginčytinu klausimu;
- pažinimo efektas – tenkina praktinius interesus;
- emocinis efektas – sumažina emocinę įtampą;
- estetinis efektas – sukelia pasigerėjimą ir džiaugsmą;
- komforto efektas – normalizuoja psichologinę būseną.

JAV mokslininkas W. J. Potter (1999) pasiūlė žiniasklaidos efektų klasifikaciją. Jo nuomone, egzistuoja dviejų rūšių efekto tipai. Vienas tipas pasireiškia per trumpą laikotarpį, kitas – per ilgą (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Žiniasklaidos efektų apžvalga (Potter, 1999, p. 124)

Efekto tipas	Efekto pasireiškimo laikotarpis	
	Trumpalaikis	Ilgalaikis
Fiziologinis	Laikina kova ar atsitraukimas	Fiziologinis pripratimas
Emocinis	Laikina baimė	Emocinis pripratimas
Kognityvinis (pažinimo)	Specifinių veiksmų ir pamokų išmokymas	<ul style="list-style-type: none"> • Modelių apibendrinimas • Socialinių normų išmokymas
Elgesio	<ul style="list-style-type: none"> • Imitavimas ar kopijavimas • Protrūkis • Aktyvumas, greita reakcija, kurstymas • Patrauklumas 	Naujų elgesio modelių taikymas
Pozicinis	Naujų nuostatų kūrimas ar esamų pakeitimas	Nuostatų ir įsitikinimų stiprinimas

Profesorius D. Buckingham (2007) išskiria žiniasklaidos perteikiamos informacijos 3 poveikio rūšis:

- *tiesioginis* – po tam tikro stimulo iškart pasireiškianti reakcija; *netiesioginis* – gali pasireikšti per kitus veiksmus, pavyzdžiui, per santykius šeimoje;
- *trumpalaikis* ir *ilgalaikis*: tam tikras poveikis gali atsirasti per ilgą laikotarpį, tęstis ilgai ir jį bus sunku panaikinti. Taipogi gali atsirasti staiga, tačiau greitai ir išnykti;

- *individualus* ar *socialinis*: kai informacija veikia tik tam tikrą asmenį arba socialinę grupę labiau nei kitus, pavyzdžiui, berniukus labiau nei mergaites.

J. Groebel (2001) išskiria šiuos viešosios informacijos veiksnius darančius įtaką vaikams:

- Informacijos rūšis, forma ir turinys.
- Skirtas laikas. Kuo daugiau vaikas yra veikiamas žiniasklaidos, tuo didesnė viešosios informacijos poveikio tikimybė.
- Vaikų asmeninės savybės. Pavyzdžiui, vaikai, kurie linkę smurtauti labiau mėgsta informaciją susijusią su smurtu, dėl to yra daugiau veikiami ir didesnė tikimybė, kad paveikiami šios informacijos.
- Socialinė aplinka: tėvai, šeima, bendraamžiai, mokykla, situacinės ir kultūrinės sąlygos. Gautos informacijos interpretacija priklauso nuo tradicijų, papročių, situacijos ir kitų kultūrinės aplinkos ypatybių. Priklausomai nuo interpretacijos, informaciją asmuo gali priimti teigiamai, neigiamai ar neutraliai.
- Psichologinės ir socialinės vaikų ir jaunuolių būsenos, kurios nukreipia jų motyvus. Pavyzdžiui, vaikai, kurie gyvena didesnių socialinių problemų aplinkoje, yra atviresni smurto poveikiui (Kiškis, 2004, p.43).

Mokslinės literatūros analizė rodo, kad viešosios informacijos poveikio būdai (efektai) mokslininkų suvokiami ir pateikiami skirtingai. Taigi galima teigti, jog viešosios informacijos poveikio būdai gali būti tiek kokybiniai, tiek kiekybiniai, trumpalaikiai arba ilgalaikiai. Viešosios informacijos veiksnius lemia informacijos rūšis, forma ir turinys, skirtas laikas, socialinė aplinka ir vaikų socialinė ir psichologinė būsena.

1.1.3. Viešosios informacijos, darančios neigiamą įtaką vaikams, rūšys ir turinys

Viešosios informacijos rengėjai ir (ar) skleidėjai įstatymų nustatyta tvarka turi užtikrinti, kad vaikai būtų apsaugoti nuo neigiamą poveikį jų fiziniam, protiniam ar doroviniam vystymuisi darančios viešosios informacijos.

Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijoje (1989), 17 straipsnyje nurodoma, jog visi vaikai turi teisę į informaciją iš įvairių pasaulio šalių per žiniasklaidos priemones (televiziją, radiją, spaudą, internetą, radiją ir kt.). Pabrėžiama, kad informacijos turinys neturi būti žalingas vaikams.

Nagrinėjant Europos Sąjungos teisinius dokumentus ir programas nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio srityje, galima išskirti viešosios informacijos, darančios neigiamą įtaką vaikams rūšis. Europos konvencijoje „Dėl televizijos be sienų“ (1989) nurodoma, kad informacija vaikams negali turėti pornografijos elementų, perdėtai pabrėžti smurtą ar kurstyti rasinę neapykantą. Remiantis šios konvencijos III skyriumi „Reklama“ 15 straipsniu, draudžiama tabako gaminių reklama, alkoholinių gėrimų reklama negali būti adresuojama išskirtinai nepilnamečiams. Tokioje reklamoje rodomi su alkoholio vartojimu susiję asmenys neturi atrodyti esą nepilnamečiai.

Žaliojoje knygoje (1996) apie nepilnamečių ir žmogiškojo orumo apsaugą teikiant garso, vaizdo ir informacijos paslaugas pabrėžiama, jog ribojama informacija laikoma, kurios turinys gali paveikti fizinį ir protinį vaikų vystymąsi. Nurodoma, jog neigiama informacija yra tokia, kurios turinyje vaizduojama vaikų pornografija, smurtinė pornografija, smurtas, rasinė neapykanta.

Nagrinėjant svarbias priežiūros institucijas, programas Europos Sąjungoje („INHOPE“, „PEGI“) galima išskirti šias viešosios informacijos, darančios neigiamą įtaką vaikams rūšys: smurto vaizdavimas, keiksmažodžių vartojimas, baimės sukėlimas, toleruojamas arba vaizduojamas narkotikų vartojimas, vaizduojama diskriminacija arba pateikiama medžiaga, kuri skatina diskriminaciją, skatina lošti arba moko azartinių žaidimų, vaizduojamas nuogumas ir (arba) seksualinio pobūdžio elgesys ar tokios užuominos.

Pats svarbiausias ir reikšmingiausias yra Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas (2002). Remiantis šiuo įstatymu, viešąją informaciją, darančią neigiamą įtaką vaikams, galima suskirstyti į tokias rūšis (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. Viešosios informacijos, darančios neigiamą įtaką vaikams, rūšys

Smurtinio pobūdžio informacija:

- detaliai rodomas žmonių ir (ar) gyvūnų žalojimas, kankinimas ar žudymas;
- rodomas sąmoningas turto gadinimas ar naikinimas;
- stambiu planu rodomas mirusio, mirštančio arba žiauriai sužaloto žmogaus kūnas (žiauriai sužalotas žmogaus kūnas – tai kūnas, kurio sužalojimo laipsnis pagal išorės požymius atitinka sunkaus arba apysunkio (kritinio) kūno sužalojimo kriterijus, kai žmogaus kūnas yra suluošintas ar subjaurotas), išskyrus atvejus, kai toks rodymas reikalingas asmens tapatybei nustatyti;
- informacija sukelianti baimę ar siaubą;
- informacija, kuri skatina savęs žalojimą ar savižudybę, detalizuojanti savižudybės priemonės ir aplinkybės;
- informacija, kuria teigiamai vertinama nusikalstama veikla ar idealizuojami nusikaltėliai, susijusi su nusikalstamos

<p>veikos modeliavimu;</p> <ul style="list-style-type: none"> ●informacija, kuria tyčiojamasi iš žmogaus, tyčiojamasi arba niekinama dėl tautybės, rasės, lyties, kilmės, neįgalumo, seksualinės orientacijos, socialinės padėties, kalbos, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų.
<p><i>Erotinio turinio informacija:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ●skatinamas lytinis geismas; ●siūloma lytiškai santykiuoti; ●rodomas lytinis aktas, jo imitacija ar kitoks seksualinis pasitenkinimas, lytiniai organai, seksualiniai reikmenys.
<p><i>Sveikatai žalinga informacija:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ●informacija, kuria palankiai vertinamas priklausomumas nuo narkotinių, toksinių, psichotropinių medžiagų, tabako ar alkoholio, kitų medžiagų vartojimas svaiginimosi tikslais, skatinamas jų vartojimas, gamyba, platinimas ar įsigijimas; ●skatinami blogi mitybos įpročiai, higienos ir fizinio pasyvumo įpročiai; ●informacija, kuria patariama, kaip pasigaminti, įsigyti ar naudoti sprogmenis, narkotines ar psichotropines medžiagas, taip pat kitus gyvybei ar sveikatai pavojingus dalykus.
<p><i>Informacija, kuri yra susijusi su asmens duomenų skelbimu, turinčia įtakos nepilnamečių vystymuisi:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ●kai skelbiami save sužalojusio ar mėginusio tai padaryti, nusižudžiusio ar mėginusio nusižudyti nepilnamečio asmens duomenys, pagal kuriuos galima nustatyti jo asmens tapatybę; ●pateikiant duomenis apie nepilnamečių, žeminamas jo orumas ir (ar) pažeidžiami jo interesai; ●kai piktnaudžiaujant nepilnamečių pasitikėjimu ir nepatyrimu, neigiamų socialinių reiškinių kontekste pateikiamos nepilnamečių nuomonės ir vertinimai; ●kai neigiamų socialinių reiškinių kontekste pateikiamos nepilnamečių nuotraukos ar filmuota medžiaga apie juos, jei pagal tai galima nustatyti jo asmens tapatybę.
<p><i>Kita nepilnamečiams žalinga informacija:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ●rodomas žmogau hipnozės² seansas; ●vartojami nešvankūs žodžiai, posakei ar gestai (jai priskiriami nepadoraus turinio posakiai, keiksmazodžiai, nepadorūs apibūdinimai, epitetai, gestai, susiję su nepadoriu elgesiu ar veiksmais); ●informacija, kuria iškreipiami šeimos santykiai, paniekinamos jos vertybės; ●demonstruojami paranormalūs reiškiniai, sudarant šių reiškinių tikrumo įspūdį; ●informacija kuri skatina lošti, ragina, siulo dalyvauti azartiniuose lošimuose, loterijose ir kituose žaidimuose, kuriuose sudaromas lengvo laimėjimo įspūdis.

2 lentelės tęsinys

² Hipnozė – laikina psichinė būseną – sąmonės pakitimas ir stiprus susitelkimas į įtaigos ir (ar) savitaigos turinį, kurios metu pakinta žmogaus elgesys, savikontrolė ir savimonė (LR Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas, 2006).

Apibendrinant galima teigti, kad viešosios informacijos rengėjai privalo rūpintis vaikų gerove, savo skelbiamoje informacijoje nesukelti vaikams siaubo ar baimės, nepakenkti jų fiziniam, protiniam ar doroviniam vystymuisi. Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo nuostatos aiškiai identifikuoja ir apibrėžia informaciją, kuri yra kenksminga vaikų vystymuisi ir nustato jos naudojimo kriterijus ir skleidimo tvarką, taip pat šios informacijos rengėjų, skleidėjų ir jų dalyvių, žurnalistų bei jų veiklos priežiūrą atliekančių institucijų teises, pareigas ir atsakomybę. Nagrinėjant Europos Sąjungos teisinius dokumentus ir programas, juose kiek abstrakčiau apibrėžiamos viešosios informacijos, darančios neigiamą įtaką vaikams, rūšys.

1.2. Spausdinta žiniasklaida

1.2.1. Spausdintos žiniasklaidos samprata ir rūšys

J. Pivorienės (2009) teigimu, visuomenėje vykstantiems socialiniams ir ekonominiams pokyčiams didelę reikšmę turi informacinės technologijos bei informacija. Viena iš pagrindinių informacijos perdavimo priemonių yra žiniasklaida. Tai – kiekybiškai įtakingiausia, labai plačiai veikianti ir paveikianti priemonė. Šiuolaikiniame informacijos amžiuje ji tampa viena iš priemonių sąmoningai ir nesąmoningai propoguojanti tam tikras žmonių vertybes, formuojanti pasaulėžiūrą, nuomones ir pan. Didelis dėmesys skiriamas žiniasklaidos poveikiui vaikams, kaip ypatingai ir labiausiai pažeidžiamai visuomenės grupei. Taigi svarbu suprasti, kas yra žiniasklaida, kokia jos reikšmė socialiniame kontekste. Šie aspektai apžvelgiami šiame poskyryje.

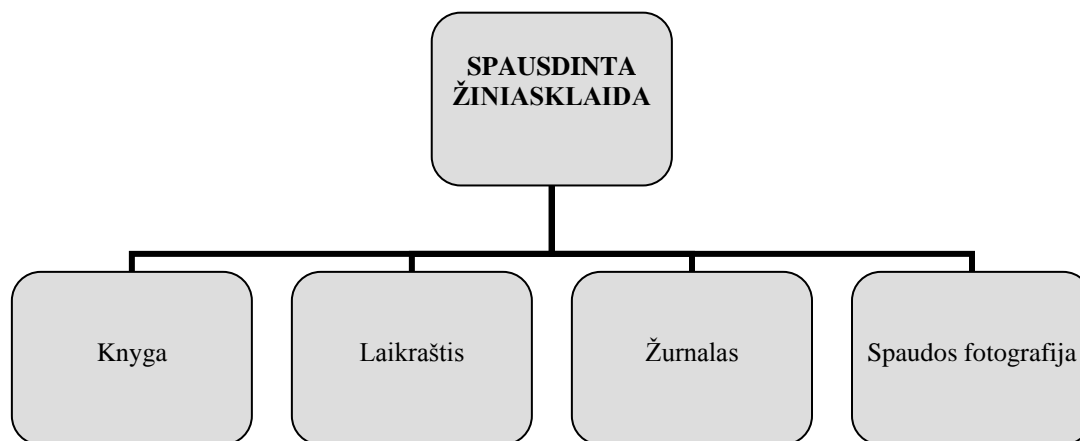
„Žodis žiniasklaida apibrėžiamas kaip organizuotas informacijos skleidimas viešosios informacijos rengėjų ir visuomenės informavimo priemonių sistemoje, viešosios informacijos rengėjai, visuomenės informavimo priemonės, spaudoje paskelbtos publikacijos, radijo bei televizijos laidos” (Meškauskaitė, 2004, p. 21). Pasak V. Urbono (2003), žiniasklaida – tai priemonė, gebanti informaciją perduoti plačiam visuomenės ratui. R. M. Berns (2009) teigia, kad žiniasklaida – tai laikraščiai, žurnalai, knygos, radijas, televizija, kinas, kompiuteriai ir kitos komunikavimo priemonės bei informacinės technologijos, kuriomis galima pasiekti didelę auditoriją.

Pasak D. Griškonytės ir G. Mikštienės (2007), lietuviškas pavadinimas „žiniasklaida” yra palyginti naujas, pradėtas vartoti apie 1990 m., prieš tai šiai sąvokai apibūdinti vartotas „medijos” terminas. Tai jau ne vieną dešimtmetį vartojama ir yra pripažinta žymaus kultūros teoretiko

M. McLuhano pasiūlyta ypač plati sąvoka. Medija – komunikavimo būdas, dažnai tapatinamas su elektroninėmis medijomis ir žiniasklaida apskritai (Meškys, 2010).

Tradiciškai žiniasklaidai priskiriama spauda, radijas ir televizija. Tačiau R. M. Berns (2009) ir A. Giddens (2005), apibrėždami žiniasklaidos pavyzdžius, be minėtų, išskiria: garsines medijas – populiariąją muziką, internetą, dialoginę ir daugialypę įrangą, kiną, mobilųjį telefoną. Tačiau šiame darbe dėmesys bus skiriamas vienai iš žiniasklaidos formų – spausdintai žiniasklaidai.

Spausdinta žiniasklaida – tai viena iš žiniasklaidos formų. V. Urbonas (2007) išskiria šias spausdintos žiniasklaidos rūšis (žr.1 pav.).

1 pav. Spausdintos žiniasklaidos rūšis (Urbonas, 2007)

Knyga – seniausia visuomenės informavimo priemonė. Pasak V. Urbono (2007), knyga šiandien – tai patikimiausias, išsamus apibendrintas, fundamentalios informacijos šaltinis, skirtas įvairiems visuomenės sluoksniams. Joje plačiai atsispindi gyvenimo tikrovė, pateikiama daugybė būdingų faktų, detaliai ir visapusiškai analizuojami įvykiai ir reiškiniai, apibendrinamos ir sisteminamos naujos žinios ir idėjos, daromos pagrįstos išvados. Knygos nėra vienodos. Jos gali skirtis ne tik savo turiniu, dydžiu ar paskirtimi, bet ir apibendrinimo mastu bei sisteminimo lygiu. Kiekviena knyga yra rengiama orientuojantis į būsimąjį skaitytoją. R. Misiūno teigimu, „egzistuoja ir tokia nuomonė, kad knygų vaidmuo visuomenės gyvenime mažėja, tačiau knyga yra vienas iš nedaugelio dalykų, lydinčių žmogų nuo vaikystės iki senatvės” (Zinkevičienė, 2005, p. 269).

Spartėjant informacinių technologijų plėtrai vis dažniau naudojamos elektroninės knygos. Pasak B. Česnavičienės (2000), elektroninė knyga – tai tekstinės knygos analogas, esantis elektroninėje laikmenoje (diske, kompiuteryje ir t.t.) ir skaitomas kompiuterio ekrane. Be to,

elektroninė knyga gali turėti ne tik tekstą ar statiškus vaizdus, bet ir animacijos, vaizdo bei garso įrašus.

Laikraštis yra viena pagrindinių, labiausiai paplitusių periodinių leidinių rūšių. Jis teikia skaitytojams operatyvią informaciją apie naujausius įvykius ir reiškinius, žmonių veiklos rezultatus. Kaip teigia V. Urbonas (2007), vienas svarbiausių laikraščio bruožų – visapusiškas tikrovės atspindėjimas, universalus visų gyvenimo sričių nušvietimas. Pagal atitinkamus kriterijus gali būti išskirti atitinkami laikraščių tipai ir rūšys. Lietuvoje leidžiami laikraščiai moterims, moksleiviams, studentams, pedagogams, mokslininkams, medikams, sporto mėgėjams ir t.t. Tai specializuoti laikraščiai. Jų priešingybė – universalus turinio laikraščiai, kurie skirti visiems gyventojų sluoksniams arba tam tikros teritorijos žmonėms. Tokie yra nacionaliniai laikraščiai arba dienraščiai, kraštų, apskričių, miestų, rajonų, organizacijų, įmonių laikraščiai, aukštųjų mokyklų laikraščiai, pramoginio pobūdžio laikraščiai.

Žurnalas – subrošiūruotas įvairaus turinio ir paskirties, dažnai iliustruotas periodinis leidinys. Kaip teigia V. Urbonas (2007), tai ne toks operatyvus, savo struktūra labiau panašus į knygą periodinis leidinys, kuriame spausdinami tekstai ir iliustracijos visuomenės gyvenimo, politikos, ekonomikos, mokslo, technikos, kultūros, meno ir kitais klausimais. Jame pateikiamos visai visuomenei arba atskiroms žmonių grupėms reikšmingos žinios, komentuojami praėję arba laukiami įvykiai, ekonominiai ir kultūriniai reiškiniai. Žurnalas turi galimybę skelbti didesnės apimties apibendrinančias ir apžvalginio pobūdžio publikacijas, išsamiau ir plačiau nagrinėjančias vieną ar kitą temą bei problemą. Tenkindamas skaitytojų informacinius poreikius ir atsižvelgdamas į jų interesus, žurnalas gali pateikti svarbių fundamentinių žinių, įvairiapusių komentarų. Komentuodamas praėjusius arba laukiamus įvykius, kultūros, meno ar kitus reiškinius, padeda skaitytojui susidaryti savo požiūrį į reikšmingiausius visuomeninio gyvenimo procesus, išreiškia ir formuoja viešąją nuomonę, aktyviai veikia žmonių vidinį pasaulį.

Atitinkamai žurnalus galima sugrupuoti pagal tam tikrus kriterijus: jų platinimo geografiją, periodiškumą, skaitytojų auditoriją, paskirtį, tematiką, leidinio tipą. Leidžiami savaitiniai, dvisavaitiniai, mėnesiniai, ketvirtiniai, pusmetiniai ir net metiniai žurnalai (Čereška, 2004). Gali būti jaunimo, moksleivių, studentų, vaikų, moterų ir vyrų žurnalai. Žurnalinius leidinius galima grupuoti pagal tai, kam jie skiriami – mokslininkams, specialistams ar plačiajai skaitytojų auditorijai. Atskirų grupių leidiniai gali būti skirstomi ir pagal tematiką – į politikos, teisės, technikos, kultūros, meno, muzikos, medicinos, sporto žurnalus (Urbonas, 2007).

Plintant modernioms komunikacijoms, greta spausdintinių laikraščių ir žurnalų yra žinomi ir internetiniai leidiniai, kurie kompiuterio ir interneto pagalba gali būti skaitomi ir peržiūrimi.

Spaudos fotografija arba fotožurnalistika – tai savarankiška žiniasklaidos priemonė. Pasak J. Staselio (2009), spaudos fotografija yra leidinio veidas, tam tikros ilisutracijos, teksto priedėliai, kurie skirti pajvairinti puslapį, patraukti dėmesį ar užimtį vietą. Tačiau V. Urbono (2007) teigimu, spaudos fotografija – tai nuotraukoje pateiktas autentiškas vaizdas, kuris operatyviai ir tiksliai informuoja skaitytojus apie konkretų įvykį, padeda jiems patiems objektyviai įvertinti esamą padėtį. Autoriaus teigimu, fotografija atlieka dvi svarbiausias funkcijas – informacinę ir iliustracinę. Pirmuoju atveju nuotrauka arba jų grupė skaitytojui perduoda visą pagrindinę žurnalistinę informaciją. Iliustracinė fotografija papildo arba konkretizuoja informaciją, kurią pateikia publikacijos tekstas. Taipogi išskiriama ir grafinė fotožurnalistikos funkcija. Įdomios, estetiškos nuotraukos sudomina skaitytojus, paskatina perskaityti vieną ar kitą publikaciją, periodinį leidinį.

Apibendrinant galima teigti, kad žiniasklaida – tai priemonė perduoti įvairaus turinio informaciją plačiam žmonių ratui. Jai priskiriama televizija, spauda, radijas, internetas. Taipogi išskiriamos ir garsinės medijos, dialoginė ir daugialypė įranga, kinas, mobilusis telefonas. Spausdinta žiniasklaida tai knygos, žurnalai, laikraščiai ir spaudos fotografija, pasižymintis skirtingais bruožais: turiniu, paskirtimi, vaidmeniu ir pan.

1.2.2. Spausdintos žiniasklaidos poveikis vaiko ir šeimos gyvenime

Klausimai apie žiniasklaidos poveikį žmonių elgesiui ir nuostatoms sistemingai pradėti kelti ir tyrinėti praėjusio amžiaus septintame dešimtmetyje. Tačiau norint nustatyti jos poveikį konkrečiam asmeniui konkrečioje situacijoje būtina išsami analizė. Moksliniai tyrimai atskleidė, kad žiniasklaidos poveikiui yra imliausi vaikai (Gailienė, 2010). O tam įtakos turi nesusiformavusios vaiko vertybinės orientacijos ir nuostatos, negebėjimas kritiškai vertinti, patirties stoka.

Pasak R. M. Berns (2009), palyginti su vaizdine žiniasklaida, spaudinius tirti mokliškai yra sunkiau, nes jie paprastai yra didelės apimties, sudėtingos struktūros ir labiau veikia kiekvieno asmens vaizduotę nei televizija. Sunku nustatyti, kokį poveikį daro knygos ar žurnalo turinys, o kokį – skaitytojų interpretacijos. Vaizdinė žiniasklaida žiūrovui pateikia vaizdą, o spausdinta – žodžiais išreikštas autoriaus mintis. Skaitytojas pats jas paverčia vaizdiniais. Autoriaus teigimu, knygų, žurnalų ir televizijos poveikį sunku palyginti ir dėl to, kad vaikams, kol jie įgunda skaityti, knygas ir žurnalus skaito tėvai. Jie aiškina, atsako į klausimus, skaitymo tempą pritaiko prie vaiko nuovokumo ir susidomėjimo.

Tiek knygų, tiek žurnalų skaitymas yra priskiriamas prie pasyvaus laisvalaikio, kurį dažniausiai suaugusieji vertina teigiamai. Taipogi šią veiklą jie tapatina su intelektualia veikla. Be to, suaugusieji dažniausiai patys parenka spausdintą žiniasklaidą: tėvai jas perka, mokytojai rekomenduoja ar sudaro skaitynių sąrašą (Šiaučiulienė, 2011). Taigi suaugusieji didele dalimi lemia knygų ir žurnalų poveikį vaikams.

Anot D. R. Anderson, A. C. Huston ir kt. (2001), žiniasklaidos poveikis vaikams yra skirtingas ir tai priklauso nuo vaiko amžiaus, pažintinių gebėjimų, lyties, socialinės patirties, psichologinių poreikių. „Vaikams žiniasklaidos daromas poveikis priklauso nuo to, ar ji lengvai prieinama, kokia yra pasirinkimo įvairovė. Taipogi vaikų galimybės naudotis spausdinta žiniasklaida veikia šeimos socioekonominė padėtis ir tėvų išsilavinimas. Daugiau pajamų gaunančios šeimos gali daugiau išleisti spaudai, o aukštesnio išsilavinimo tėvai labiau vertina knygas ir skaitymą” (Berns, 2009, p. 341).

Pasak R. Šiaučiulienės (2011), spausdinta žiniasklaida daro įtaką vaiko socializacijai: ugdo vertybes, moralės normas, formuoja idealus ir nuostatas. O. Penkovskaja, I. Petruk (2007) teigimu, žiniasklaida turi įtakos vaikų socialinių įgūdžių formavimuisi: sprendimų priėmimo, problemų sprendimo, kūrybiško mąstymo, kritinio mąstymo, efektyvaus bendravimo, asmeninio bendravimo, savęs pažinimo, emocijų valdymo, empatijos, streso įveikimo.

Anot S. K. Chung (2007), žurnalai ir kitos žiniasklaidos formos, tapo pagrindinis šaltinis, per kurį vaikai mokosi apie kitus ir savo pasaulį, formuoja požiūrį, įsitikinimus ir savo tapatybės jausmą. Autorius pažymi, kad žiniasklaida turės didžiulę įtaką vaikams, kurie nuolat „panardina” save į žiniasklaidos vaizdų pasaulį.

R. M. Berns (2009) teigimu, spausdinta žiniasklaida moko istorijos. Panašios nuomonės laikosi ir D. Gailienė (2010) teigdama, kad spausdinta žiniasklaida gali išmokyti daugybės teigiamų dalykų: žinių apie pasaulį, tolerancijos, o svarbiausia – vadinamojo „prosocialaus elgesio³”. Kaip teigia R. M. Berns (2009), spausdinta žiniasklaida yra viena iš priemonių, iš kurių vis dar mokomės, semiamės žinių. Taigi spausdinta žiniasklaida prisideda ir prie žmonių raštingumo.

S. Freudo ir A. Adlertio psichoanalitinės teorijos tvirtino, kad pagrindiniai asmenybės bruožai susiformuoja labai anksti, o per visą likusį gyvenimą tik laipsniškai atsiskleidžia

³ Prosocialus elgesys – savanoriška pagalba, naudos suteikimas kitiems. Pagalba kitam: sąmoningos ir aktyvios pastangos pagerinti kito padėtį; vaidmuo gali reikalauti padėti kitam; žmonės padeda kitiems ir tada, kai neprivalo to daryti (Eisenberg & Fabes, 1998).

susiformavęs asmenybės potencialas. Nuo asmenybės formavimosi ypatybių priklauso ne tik suaugusio žmogaus charakteris, bet ir santykiai su kitais žmonėmis (Žukauskienė, 2007). Taigi, žiniasklaida daro didžiulį poveikį asmenybei.

Tačiau didžiausio visuomenės susirūpinimo ir dėmesio susilaukia neigiamo spausdintos žiniasklaidos poveikio problema. Dar prieš 200 metų vokiečių rašytojas J. W. Gėtė (Goethe) rašė apie žiniasklaidos magišką galią. „Kvailystes galima paistyti arba rašyti – viskas liks kaip buvę, jos nenaikins kūno ir sielos taip, kaip akimis regimos kvailystės, turinčios magišką galią sukaustyti mūsų pojūčius ir įkalinti dvasią. Mums beveik neįmanoma išvengti magiško reginių poveikio, nes gyvename visuomenėje, kurią valdo visą pasaulį apraizgiusi žiniasklaida. Kur tik nejaučiame jos galingo poveikio. Ji teikia žmonėms daug naudingų paslaugų, bet kartu juos įtraukia į savo liūną” (Langas, Piūler, 2002, p. 12). Apie neigiamą žiniasklaidos poveikį rašė ir W. Da-wei (2007). Jis teigia, kad žiniasklaida akivaizdžiai turi neigiamą įtaką vaikams. Daugiau nei 1000 atliktų tyrimų per pastaruosius 40 metų rodo, kad žiniasklaida pilna „sunkiųjų” pranešimų, kuriais skatinami blogi įpročiai ar antisocialinis elgesys. Ji gali sukelti vaikų smurtą, asocialų elgesį.

R. M. Berns (2009) teigimu tiek knygos, tiek žurnalai kelia nerimą dėl fantazijos pynimo su tikrove, smurto, siūlomų vertybių ir stereotipų. Paprastai vaikai žiniasklaidos perduodamą informaciją yra linkę vertinti kaip realų gyvenimą atspindinčią informaciją.

D. E. Norton (2002) teigimu, knygos, žurnalai turėtų padėti vaikui patikrinti vertybes, surūšiuoti jas ir atsirinkti, kas svarbu. Tyrimai rodo, kad vaikų nuostatos ir pasiekimai priklauso nuo to, kaip knygose, žurnaluose aprašomas šališkumas.

Vaikai žiaurumo mokosi ne vien iš televizijos, žiaurumo pilna ir spauda. Net iš pirmo žvilgsnio nekaltuose vaikiškuose žurnaluose yra gudriai paslėpta žiaurumo propoganda. Anot R. M. Berns (2009), apie smurtą vaikai pirmiausia sužino iš pasakų – tol kol nebuvo televizijos. Tyrimai rodo, kad knygose ar žurnaluose aprašytus agresyvius poelgius jie mėgdžioja tai pat, kaip ir matytus per televizija. P. Lango, S. Piūler (2002) teigimu, žiniasklaida vaikų gyvenimą užtvindo žiaurumo pamokomis, kurių jie nepajėgia apdoroti ir suprasti. Tai yra viena iš didėjančio jų agresyvumo priežasčių. Neabejotina, kad žiaurūs matyti vaizdai (fotografijos, piešiniai, ar skaitomi tekstai) nusėda vaikų galvose, žiaurumas jiems atrodo natūralus ir įprastas reiškinys. Todėl jie vis dažniau savo nepasitenkinimą reiškia agresyviai.

Akcentuojant vaikų imlumą žiniasklaidos propaguojamam smurtui, galima remtis A. Banduros sukurta socialinio išmokimo teorija. Socialinio išmokimo teorija yra viena iš pagrindinių teorijų apie žmogaus elgesį. Pagrindinis šios teorijos teiginys, kad individas

socialinio elgesio išmoksta stebėdamas kitų žmonių elgesį, net nepriklausomai nuo pasekmių, kurias patiria kitas žmogus (Bandura, 1977).

A. Banduros tyrimai atskleidė, jog elgesio išmokimas stebint įvyksta patenkinus dvi sąlygas:

- *Dėmesys* – kito žmogaus atliekami veiksmai turi atkreipti potencialaus stebėtojo dėmesį.
- *Atmintis* – norint elgesį pakartoti jį reikia atsiminti.

Pasak V. Legkausko (2010), ryškus, neįprastas elgesys greičiau patraukia dėmesį ir jį lengviau atsiminti, nei dažnai stebimas elgesio formas. Dėl šios priežasties vaikai daug lengviau išmoksta agresyvaus elgesio ir kitų neigiamų aspektų, nei tinkamo elgesio. Tačiau tai, kad elgesys buvo išmoktas, dar nereiškia, kad jis bus kartojamas. Jis bus pakartotas, jei bus patenkintos šios sąlygos:

- Pajėgumas pakartoti matytą elgesį. Jei elgesys reikalauja išskirtinių fizinių galių ar įgūdžių, stebėtojas gali būti tiesiog nepajėgus jį pakartoti, kad ir norėtų.
- Suderinama motyvacija. Elgesį stebėtojas kartos tik tuomet, jei konkrečioje situacijoje jo motyvacija ir emocinė būseną suderinama su stebėtu elgesiu.
- Užuominos aplinkoje. Įvairios aplinkos detalės gali veikti kaip užuominos, nurodančios į tam tikro anksčiau stebėto elgesio pritaikomumą konkrečioje situacijoje.

Taigi, jei stebimo (modeliuojamo) herojaus įvaizdis žavi vaiką, tai paskatins kalbėti, bendrauti, elgtis panašiai kaip elgiasi jį žavintis personažas. Vaikai nesąmoningai mėgdžioja patikusį modelį, net jei jis yra „žiaurus“.

Kita problema – reklama vaikų žurnaluose. Žodis reklama kilęs iš prancūzų kalbos *reclame* (lot. *reclama* – „*rėkiu*“) ir turi dvi leksines reikšmes: 1) skleidimas informacijos apie prekes, 2) skelbimas, plakatas, rodymas, pranešimas per radiją, spaudą, televiziją ir kt. (Vaitkevičiūtė, 2002). Pasak R. Ponelienės (2008), pirmoji reikšmė įvardija procesą, antroji – priemonės tikslui pasiekti.

R. Staniulienės (2008) teigimu, reklaminis plotas ir reklamos įtaka pačiai žiniasklaidos priemonei didėja. Veikia abipusis komercinis interesas. Kinta leidinio turinio informatyvumas. Didžiąją spausdintos žiniasklaidos, skirtos vaikams, dalį užima reklama. Vilniaus universiteto, komunikacijos fakulteto, tarptautinės komunikacijos magistro studijų programos studentai (2007) atliko tyrimą „Reklamos monitoringas žurnaluose vaikams“. Tyrimo duomenis atskleidė, jog Lietuvoje skirtuose žurnaluose vaikams ir paaugliams vidutiniškai kiekviename jų reklamai skiriama 14% viso leidinio turinio. Mažiausiai reklamos aptinkama ikimokyklinio amžiaus vaikų

žurnaluose (11,2%), o daugiausiai – vyriausiųjų vaikų grupės žurnaluose – 17,9%. A. Natenshon (2006) teigimu, kai kurie statistiniai duomenys rodo, kad 50% reklaminių pranešimų vaikų žurnaluose yra nukreipti į moteriškos lyties atstoves, norint patraukti vartoti reklamuojamus grožio pramonės produktus.

Reklamos pateikiami įvaizdžiai, pasak R. M. Berns (2009), ypač stipriai veikia vaikus, kurie neturi patirties pateikiamoms nuostatomis vertinti. R. Gudėnaitės – Špokauskienės, D. Maskūliūnienės (2010) teigimu, vaikai yra jautriausia ir pažeidžiamiausia asmenų grupė, todėl yra stipriai veikiami reklamos.

Vaikiškuose žurnaluose gausu reklamų skatinančių vaikus įsigyti įvairiausių žaislus, maisto produktus ar gėrimus. Taigi vienas iš reklamos kūrėjų tikslų – priversti vaikus „gręžti“ iš tėvų pinigų. Bet remiantis LR Reklamos įstatymo (2000), 7 straipsnyje, 2 punkte išsakyta nuostata, kad reklama neturėtų „tiesiogiai kviešti vaikus daryti poveikį tėvams ar kitiems asmenims, kad šie nupirktų reklamuojamų prekių ar paslaugų, taip pat tiesiogiai skatinti vaikus pirkti prekių ar paslaugų, pasinaudojant jų nepatyrimu ir patiklumu“. Tėvai nusileisdami savo vaikams ir pirkdami jiems abejotinos vertės saldumynus, ryškų ir brangų, bet nenaudingą žaislą ar kompiuterinį žaidimą, anot I. Molčanovo, V. Soročenko (2007), tėvai išgyvena kaltės jausmą, nes yra įsitikinę, kad vaikams ši produkcija nenaudinga. Atsisakydami pirkti tokius daiktus tėvai gali pasijusti dar blogiau. O jei vaikas nuspręs, kad tėvai jo nemyli arba jam pasireiškė depresija, atsiranda nepilnavertiškumo kompleksų, nes jis neturės tų daiktų, kuriuos turi „visi normalūs vaikai“. Išvada tokia, kad vaikams skirti žurnalai ugdo vartotojiškumą.

Tačiau O. Penkovskaja, I. Petruk (2007) teigimu, reklama vartotojui gali turėti ne tik neigiamo poveikio, bet ji gali teikti aiškią naudą. Viena iš tokios reklamos atmainų yra socialinė reklama. Pagrindinis jos tikslas – ne prekių reklamavimas, o auditorijos pratinimas prie kai kurių dvasinių vertybių. Todėl ji atlieka svarbias funkcijas (auklėjimo, pažinimo, vystymo) ir formuoja skonį, patriotizmo jausmą, kitas svarbias asmenybės savybes. Tačiau autorė pažymi menką tokios reklamos egzistavimą.

Anot D. Karlonaitės, V. Kriščiūnaitės, J. Zabelaitės (2007), vaiką auklėja ne žiniasklaida, bet šeima. Z. Tidikienės (1989) teigimu, vaikams paprasčiausiai neužtenka gyvenimiškos patirties suvokti, kas yra kas. Todėl D. Karlonaitė, V. Kriščiūnaitė, J. Zabelaitė (2007) pabrėžia, kad šeima ypač turėtų kreipti dėmesį į vaikus iki maždaug dvylikos metų, kuomet jie dar nepajėgus įsisąmoninti tikrųjų savo poreikių. Dėl šios priežasties didžiąją dalį gaunamos informacijos jie gali suvokti neteisingai. Kaip sako liaudies išmintis: „Auklių daug – vaikas be galbos“. Kaip bebūtų, pagrindinė vaiko auklė yra šeima ir ugdymo institucija. Jos privalo kalbėtis su vaiku,

aiškinti jam, kas yra kas, nes tarp gausybės informacijos nesubrendęs žmogus tiesiog pasiklysta. Kaip teigia W. Da-wei (2007), jei žiniasklaidos poveikis vaikams būtų kontroliuojamas, vaikai galėtų turėti naudos iš „masinės kultūros aikštelės“.

Tačiau anot R. Jurgaičio (2008), dabartiniai tėvai, pavartę vaikams skirtus žurnalus, dažnai lieka suglumę, nes jie visai skiriasi nuo tų, prie kurių buvo pripratę savo vaikystės laikais. Nėra ką skaityti, nesuprantami išsireiškimai, nesuvokiamos iliustracijos. Tada reakcija būna dvejopa: arba jie prisijungia prie šiuolaikinio pasaulio kritikų ir pabando tai uždrausti, kaip ir televiziją, kompiuterį, arba pabando su tuo susitaikyti. Sociologai teigia, kad tėvai nesuvokia problemų masto, kurią pateikia spausdinta žiniasklaida. Tačiau kuo mažiau pažinimo siūlo tėvai, tuo daugiau pažinimo vaikai pasiima iš spausdintos žiniasklaidos ir kitų žiniasklaidos formų (Groebel, 2004).

Apibendrinant galima teigti, kad spausdintos žiniasklaida turi tiek teigiamą, tiek neigiamą poveikį vaikams. Jaunas žmogus dažnai mato ir priima tokį pasaulį, kurį siūlo žiniasklaida. Toks besąlygiškas pasitikėjimas sietinas su tuo, kad jaunesnio ir vyresnio amžiaus vaikai dar neturi kritinio mąstymo įgūdžių, o tėvai ir ugdymo institucija dažnai neskiria pakankamo dėmesio į tai, kad vaikas būtų mokamas atskirti teigiamus ir neigiamus žiniasklaidos aspektus. Didžioji spausdintos žiniasklaidos, skirtos vaikams, dalis atspindi pramoginę kultūrą, ignoruodama dvasines ir socialines vertybes. Mokslininkų nuomonė apie spausdintos žiniasklaidos poveikį vaikams skiriasi: vienų požiūriu, ji prisideda prie jų kaip vartotojų ugdymo, skatina nusikaltimus, agresiją, plečia ir stiprina stereotipų gausą ir raidą, iškreipia vertybių skalę, kitų tyrėjų manymu, žiniasklaida neturi įtakos vaikų elgesiui, įtakos turi šeima, ugdymo institucijos.

1.2.3. Spausdintos žiniasklaidos vaidmuo vaiko ugdymo(si) procese

Žiniasklaida (spauda, televizija, radijas ir kt.) tampa vienu iš vaiko ugdymo veiksnių greta kitų veiksnių – mokyklos ir šeimos, kurie suformuoja ir įtvirtina kultūrinės bei socialines vertybes. V. Urbono (2003) ir R. Užienės (2004) teigimu, žiniasklaida, kaip viena iš socialinių institucijų, tiesiogiai ir netiesiogiai dalyvauja vaikų ugdymo procese. Ji perduoda informaciją bei tenkina tam tikrus visuomenės narių poreikius, bet ir įtakoja asmenybės ugdymo procesą.

Ugdymas – socialinis reiškiny, kuriantis žmogų, kaip asmenybę tuo metu, kai jis bendraudamas sąveikauja su aplinka bei žmonijos kultūros vertybėmis. Lietuvių pedagogo klasiko S. Šalkauskio (1992) teigimu, ugdymas yra bendras visos asmenybės lavinimas, apimantis žmogaus visumą. Ugdymas – tai mokslas ir menas. Jis skatina žmogų tobulėti.

M. Lukšienė (2000) pažymi, jog ugdymo objektas neišvengiamai yra žmogus kultūros kontekste. Neįmanoma jo ugdyti izoliuotai, neatsižvelgiant į konkrečius tautos bei jos kultūros poreikius. Autorė ugdymą suvokia kaip socialinių, politinių, ekonominių, individualių (gyvenimo, šeimos, gyvenamosios vietos ir t.t.), tarptautinių ir regiono – krašto (jų priklausomybė vienas nuo kito), istorinių ir kultūrinių (religiniai), informacinių (žinios, tyrimai ir komunikacija: spauda, radijas, televizija ir t.t.), demografinių ir komunikacinių veiksnių, veikiančių visuomenėje, ir ugdymo sąveika, ir dinamika. Remiantis šia autorės mintimi, galime teigti, jog žiniasklaida (spauda, radijas, internetas, televizija) vaidina svarbų vaidmenį vaiko ugdymo(si) procese.

R. Aleknaitė – Bieliauskienė (2003) teigia, jog žiniasklaidos ugdomasis poveikis vaikams yra trejopas: šviečiamasis, lavinamasis, auklėjamasis. Panašios nuomonės laikosi ir V. Jakavičiaus (1998) teigdamas, jog spauda ir kitos žiniasklaidos formos – tai įtakingiausi ugdymo veiksniai, žmogų lydintys visą gyvenimą. Šio autoriaus teigimu, žiniasklaidos ugdomasis poveikis gali būti trejopas: šviečiamasis, įgyvendinamas per įvairių mokslus populiarinančią informaciją, plečiančia, gilinančia jau turimas žinias; lavinamasis, verčiantis gretinti, mąstyti, t.y. intensyviai protauti; auklėjamasis, pasireiškiantis per pateiktos informacijos vertinimus, požiūrius.

M. Širvinsko (2009) teigimu, šiuolaikinis vaikams skirtas žurnalas nėra edukacinis įrankis, tai – pramoga. Autoriaus teigimu, nėra žurnalų, kuriuose būtų kūrybingumą, reakciją, pilietiškumą skatinančių tekstų, pasvarstymų apie patyčių žalą ir pan. Ši niša laisva, todėl ją užpildo įvairūs smurtiniai vaizdai ir „kontraceptinė“ žiniasklaida. Daugelis sričių tampa pramogomis, pasaulis suvokiamas kaip linksmybių arena, o šviečiamųjų idėjų ir saviugdės atsisakoma. Tai patvirtina ir vaikišką žurnalą spaudinančios leidyklos direktorius apibūdinantis savos produkcijos turinio specifika – „Tėvai auklėja, mokykla moko, o žurnalai linksmina“. „Mes nenorime leisti dar vieno pratybų sąsiuvinio,„. Panašios nuomonės laikosi ir R. Stasiulienė (2008), teigdama, kad didžioji spausdintos žiniasklaidos skirtos vaikams dalis atspindi pramoginę kultūrą, ignoruodama dvasines ir socialines vertybes.

V. Juteikienės, V. Motekaitytės, V. (2009) teigimu, labai svarbu nuo pat mokyklos ugdyti jaunų žmonių teisingą požiūrį į žiniasklaidos naudojimą, mokinti teisingai pasirinkti ir atrinkti reikiamą informaciją, pasitelkiant ir išnaudojant žiniasklaidos galimybes ugdyti kritinį mąstymą, kad ji netaptų turinčios neigiamą poveikį, o priešingai, kad naudojant jas tiek mokymosi procesas būtų produktyvus ir duodantis teigiamą naudą. Daugelis atliktų tyrimų ir apklausų rodo, kad patrauklios žiniasklaidos (spauda ir kt.) priemonės kelia grėsmę vaikų raštingumo įgūdžiams. Informacijos perdavimui naudojamos nuotraukos, grafika ir garsai pakeičia skaitymą ir rašymą

(turint omeny el. spausdą). Chaotiškas bei gausus informacijos srautas dažnai gali būti klaidinantis neturint kritinės analizės įgūdžių.

Šiuo metu didelis iššūkis mokykloms yra augantis informacijos kiekis ir platus naujų žiniasklaidos paplitimas bei naudojimas. Prieš keletą dešimtmečių mokyklų funkcijos ir pareigos buvo ne tik mokyti, bet ir išugdyti išsilavinusią, kūrybingą jaunąją kartą, tačiau šiandien situacija mokyklose šiek tiek kinta ir sudėtingėja. Šalia iškeltų tikslų bei uždavinių, mokyklos turi surasti ir pasiūlyti būdus, kaip pasirinkti ir teisingai atrinkti mokymui tinkamą informaciją, kaip teisingai ugdyti vaikus, kad jie nesugertų visos informacijos (tiek teigiamos, tiek neigiamos), kurią gauna iš aplinkos ypač per žiniasklaidos priemones, tokias kaip spaudą, televiziją, internetą ir t.t. Mokyklos vadovybė ir mokytojai turi ieškoti būdų bei sprendimų, kaip įgyvendinti, kad naujos žiniasklaidos technologijos veiktų kaip vieninga bei veiksminga priemonė, o ne žalotų jaunimo realybės suvokimą, mažintų raštingumo, skaitymo, kritinio mąstymo įgūdžius.

Tačiau pastebima, kad problemos kyla ne vien tik iš mokinių pusės, tačiau ir mokytojams trūksta galios, bendraujant su savo mokiniais, siekiant užtikrinti jų teisingą realybės suvokimą per žiniasklaidos prizmę, jų supratimą apie skaitymo, rašymo ir gebėjimo analizuoti informaciją svarbą.

Žiniasklaidos priemonių įtaką, kenksmingą poveikį galima sumažinti, visų pirma, ugdant vaikus, visų antra, formuojant teigiamą požiūrį į žiniasklaidą, padedant atsirinkti reikalingą informaciją, ir vystant žiniasklaidos švietimą. Tai turėtų būti tiek tėvų, tiek mokytojų užduotis (Juteikienė, Motekaitytė, 2009). Panašios nuomonės yra ir G. Steponavičius (2004). Jo teigimu, būtina ugdyti vaikų vertybines nuostatas ir gebėjimą – kritiškai mąstyti ir vertinti. Tai turėtų būti pagrindiniai – tiek šeimos, tiek mokyklos, iš dalies ir žiniasklaidos uždaviniai.

R. Staniulienė (2008) pažymi, kad visų amžiaus kategorijų vaikams ir jaunimui trūksta edukacinių, ekologinių, kultūrinių, švietėjiško pobūdžio leidinių. Reikalingi kritinį mąstymą ugdantys edukaciniai projektai. Tačiau didžioji dalis leidinių yra privataus kapitalo investicija. Žurnalų vaikams leidėjai suinteresuoti pelnu, o ne pilietiniu bei kultūrinių jaunimo ugdymu. Taip tradicinė žiniasklaidos misija – informuoti – praranda savo ankstesnį prioritetą, atsiranda daugiau galimybių pateikti tikslingai sureikšmintas, išskirtinai atrinktas naujienas. Panašios nuomonės laikosi ir L. Puidokaitė (2005), teigdama, kad žiniasklaida pastaruoju metu ne informuoja, o formuoja. Šią nuomonę palaiko ir jai pritaria A. Nugaraitė (2005) teigdama, kad šiuolaikinė žiniasklaida neįstengia būti nešališka. Linkusi į agitaciją, o ne į visuomenės informavimą. Taigi šiandienos žiniasklaida visuomenę informuoja taip, kad kartu ir formuoja požiūrį į tam tikrus

dalykus. Tuo tarpu valstybės rūpesčio ir iniciatyvos formuoti informatyvią bei švietėjišką žiniasklaidą jaunajam skaitytojui stinga.

R. Staniulienė (2008) pabrėžia žiniasklaidos raštingumo (angl. media literacy), žiniasklaidos švietimo / ugdymo (angl. media education) programų diegimą vaikams, tėvams ir mokytojoms svarbą. Remiantis B. Gunter (1994) aiškinimu, žiniasklaidos švietimas / ugdymas (angl. media education) – „tai žiniasklaidos priemonių studijavimas ir analizė“ (Juteikienė, Motekaitytė, 2009, p. 3). Kiti mokslininkai, žiniasklaidos ugdymą aiškina kaip: pedagoginį žiniasklaidos panaudojimą, kai yra siekiama skatinti ir vystyti kritinį mąstymą, naudojant įvairias žiniasklaidos rūšis. Šiuo atveju žiniasklaida tampa svarbia dalimi žmogaus socializacijai, tai kaip informacijos, pramogų, švietimo šaltinis.

Žiniasklaidos raštingumas (angl. media literacy) – procesas, kurio metu ugdomas gebėjimas kritiškai mąstyti, analizuoti ir vertinti žiniasklaidos siunčiamus pranešimus. N. Cymermonienės (2008) teigimu, žiniasklaidos raštingumo poreikis yra būtinas, jis turi būti integruotas į daugelį vaikų gyvenimo sričių. Žiniasklaidos raštingumas ir kritiškumo ugdymas – yra būtina išlikimo sąlyga šiandieninėje visuomenėje ugdant protinę ir mąstančią kartą.

Apibendrinant galima teigti, jog spauda ir kitos žiniasklaidos formos – tai įtakingiausi ugdymo veiksniai. Augančius žiniasklaida mokslina, lavina ir auklėja. Tačiau didžioji dabartinės spausdintos žiniasklaidos dalis atspindi pramoginę kultūrą, ignoruoja dvasines ir socialines vertybes, o ne skleidžia edukacines (šviečiamąsias) idėjas ir informaciją. Taigi labai svarbu nuo pat mokyklos ugdyti jaunų žmonių teisingą požiūrį į žiniasklaidos naudojimą, mokinti teisingai pasirinkti ir atrinkti reikiamą informaciją, pasitelkiant ir išnaudojant žiniasklaidos galimybes ugdyti kritinį mąstymą, kad ji netaptų turinčios neigiamą poveikį, o priešingai, kad naudojant jas tiek mokymosi procesas būtų produktyvus ir duodantis teigiamą naudą. Kaip teigia pripažinti pasaulio mokslininkai, žmogus turi būti ugdomas teigiamais, o ne neigiamais pavyzdžiais.

1.2.4. Spausdintos žiniasklaidos įtaka vaiko raidai

R. M. Berns (2009) teigimu, spausdinta žiniasklaida: knygos ir žurnalai, veikia vaikų raidą. Vaiko raida yra labai plati sąvoka. Ji apima fizinę, pažintinę ir psichosocialinę sritis. Fizinė raida daugiausia yra susijusi su pokyčiais, vykstančiais kūne, motoriniais gebėjimais, sveikata ir pan. Pažintinė raida apima įvairius intelektinius gebėjimus, kurie padeda įgyti žinių ir suprasti aplinką: vaizduotę, atmintį, išmokimo procesus, mąstymą, suvokimą, kalbą. Psichosocialinė raida

susideda iš vaiko bendravimo gebėjimų, emocijų, taip pat asmenybės vystymosi (Žukauskienė, 2007).

Pažintinė raida. S. Begley (1997) teigimu, protavimas lemia fizinius nervinių takų pokyčius. „Vaikų, kurie yra nuolat stimuliuojami, kurie užsiima kokia nors veikla, pavyzdžiui, skaito, smegenyse susiformuoja daugiau nervinių jungčių negu mažiau dirgiklių patiriančių vaikų” (Berns, 2009, p. 367). Anot R. Desmond (2001), „spausdinta žiniasklaida reikalauja daugialypių pažintinių įgūdžių, nes norint suprasti teksto prasmę, skaityti reikia nuo pradžios ir pasiekti pabaigą” (Berns, 2009, p. 367). Pasak R. M. Berns (2009), knygos skatina pažintinę raidą. Jos teikia ne tik žinių ir idėjų, bet ir gyvenimo patirties, skatina vaizduotę. Maži vaikai iš iliustruotų knygų ir žurnalų gali išmokti savaitės dienas, skaičiuoti ir pan. Knygos ir žurnalai gali padėti suprasti save ir kitus žmones, išmokti susidraugauti, valdyti savo gyvenimą.

Kalbos ir skaitymo įgūdžių raida. Knygos skatina vaiko kalbos vystymąsi. Remiantis N. Chomsky, 1972, J. B. McLane ir G. D. McNamee, 1990 atliktais tyrimais, kurių metu buvo tyrinėjami ryšiai tarp vaiko kalbos ir perskaitytų knygų kiekio, tarp kalbos ir skaitymo jam garsiai. Pastebėta, kad vaikų, kuriems dažnai skaitoma ir kurie daug skaito patys, kalba tobulėja sparčiau negu tų vaikų, kuriems skaitoma retai ir kurie nedaug skaito patys (Berns, 2009, p. 368).

R. Desmond (2001) teigimu, knygos skatina ir skaitymo įgūdžius. Daugelio mokslininkų (Teale, 1984; Schickedanz, 1986; Barclay ir kt., 1995) tyrimai atskleidžia, kad vaikai, kuriems daug skaitoma, anksčiau ir greičiau išmoksta skaityti patys, negu tie vaikai, kuriems neskaitoma. Anksti skaityti paprastai išmoksta tie vaikai, kuriems būdavo garsiai skaitoma ir atsakinėjama į klausimus. Anot G. J. Whitehurst, C. J. Lonigan (1998), dauguma vaikų skaityti išmoksta mokykloje, tačiau ikimokyklinukai, kuriems buvo skaitoma, įgyja pažintinių įgūdžių, pavyzdžiui, jie suvokia, kad pasakojimai susideda iš žodžių, o žodžius sudaro skirtingos raidės. C. J. Lonigan, S. R. Burgess, J. L. Anthony (2000) teigia, kad raidžių pažinimas koreliuoja su būsimais pažymiais už skaitymą (Berns, 2009, p. 368).

Psichosocialinė raida. J. Rovenger (2000) teigimu, knygos pateikia įvairius modelius – elgesio, lyčių vaidmenų, profesijų. Anot W. J. Bennett (1993), knygas galima panaudoti diegiant pageidaujamas vertybes. Daugelio autorių (Bettelheim, 1976; Cashdan, 1999; Rovenger, 2000) teigimu, knygos gali padėti vaikams išspręsti įvairias jiems svarbias problemas. Pavyzdžiui, kai kurios pasakos supažindina su agresyviu ir kitomis neigiamomis savybėmis, moko su jomis kovoti. Pasak J. Rovenger (2000), knygos suteikia vaikams galimybę analizuoti ir suprasti savo bei kitų žmonių jausmus (Berns, 2009, p. 368 – 369).

Literatūra gali padėti vaikams suvokti gyvenimo tikrovę. Knygose jie randa elgesio modelių, kuriais pasinaudoja sprenddami problemas, susipažįsta su kai kurių poelgių padariniais.

Anot R. M. Berns (2009), nuo vaiko raidos etapo, arba pažintinės raidos stadijos priklauso ir knygos poveikis jam. Labai svarbu, kaip vaikai reaguoja į aplinką, suvokia informaciją, kaip ją apdoroja, prisimena ir naudoja. Keleto autorių (Huck, Helper, 1996; Norton, Norton, 2002) teigimu, vaikų mėgstamiausios istorijos atitinka Pieget pažintinės raidos stadijas:

Sensomotorinė stadija (nuo gimimo iki 2 metų). Vaikai šiuo laikotarpiu ribotai geba naudotis simboliais, kalba, vaizduote ir sąvokomis, todėl plačiau bus aptartos kitos trys stadijos, kurioms įtakos turi spausdintos žiniasklaidos poveikis.

Priešoperacinė stadija (nuo 2 iki 7 metų). Šioje stadijoje vaikai sugeba vienu metu svarstyti tik vieną klausimą. 2 – 4 metų vaikams labai patinka pasakos, kuriose kiekvienas įvykis pasakojamas nuo pradžios. Kai vaikai ima suvokti eilės tvarką (seką), juos pradeda dominti pasakojimai, kuriuose dalyvauja augančio arba mažėjančio dydžio veikėjai. Knygos gali paspartinti kai kurių sąvokų supratimą.

Konkrečių operacijų stadija (nuo 7 iki 11–12 metų). Šioje stadijoje pereidami į konkrečių operacijų mąstymo lygmenį, vaikai vis geriau išmoksta suprasti literatūrą. Jų mąstymas darosi lankstesnis ir įvairiapusiškesnis, o tai leidžia suvokti sudėtingesnius kūrinius. Taipogi šioje stadijoje vaikai lengviau suvokia kitų žmonių požiūrį ir geba suprasti įvairiasnes knygas. Informacinės knygos gali praplėsti jų interesų ir patirties ribas, o biografinėse knygose vaikai gali rasti, su kuo norėtų tapatintis.

Formalių operacijų stadija (nuo 11–12 metų). Šią stadiją charakterizuoja abstraktus loginis mąstymas. Vaikai protauja nuo hipotezės iki išvados. Jie pajėgia vienu metu mintyse išlaikyti keletą siužetinių linijų ir suvokti jų tarpusavio sąsajas. Vaikai gali paaiškinti abstrakčius simbolius ir skirtingas prasmes literatūroje, analizuoti ir įvertinti perskaitytą tekstą. Suvokia knygose, žurnaluose aprašomas vertybes, gali skirtingais aspektais analizuoti įvairius klausimus. Randa vaidmenų modelių, mokosi moralės normų ir nuostatų. Šiuo amžiaus tarpsniu spausdinta žiniasklaida atlieka svarbų socializacinį vaidmenį, nes ima formuotis savojo Aš suvokimas, lyties tapatumas, moralės normos ir vertybių sistema (Berns, 2009, p. 373 – 374).

Remiantis D. G. Myers (2008, p. 80), „pažinimas apima visas psichinės veiklos sritis, susijusias su mąstymu, žinojimu ir atmintimi“. Skirtingo amžiaus vaikai pasižymi ryškiais psichologiniais pažinimo gebėjimų skirtumais ir kiekvieno raidos etapo metu skirtingai reaguoja ir geba pažinti pasaulį. Taigi galima teigti, kad skirtingais vaiko raidos laikotarpiais spausdintos žiniasklaidos įtaka jo raidai yra skirtinga ir priklauso nuo daugelio aspektų. Vieną iš aspektų

galima išskirti tėvų įtaką (knygų, žurnalų skaitymas vaikams, skatinimas skaityti ir pan.). Tačiau J. Piaget (1999, p. 56) pažymi, kad suaugęs žmogus, norėdamas vaikui suprantama kalba pateikti įvairią informaciją, turi gebėti pasaulį išvysti mažo žmogaus akimis. Autorius tvirtino, kad „vaiko protas nėra sumažinta suaugusiojo proto kopija“.

1.2.5. Spausdintos žiniasklaidos įtaka vaiko socialinės realybės konstravimui

P. L. Berger, T. Luckmann T. (1999) teigia, jog „socialinė realybė yra konstruojama ir reprodukuojama pačių žmonių kasdieninių praktikų metu, o ne nuspręsta dangaus“ – laiko neginčijama tiesa. Šiuo tieginiu autoriai apibrėžia tai kaip socialiniu tikrovės konstravimu. Socialinė tvarka, anot jų, egzistuoja tik kaip žmogaus veiklos kūrinys. Žmonės yra priklausomi nuo socialinės aplinkos ir nuo kolektyvinių reikšmių sistemos, kuria dalijasi tarpusavyje. Aplinka, kurioje mes gyvename apibūdina arba „sudaro“ tai, kas mes esam iš tikrųjų.

Remiantis socialinio konstruktyvizmo teorija, žiniasklaida konstruoja socialines reikšmes ir jas pateikia žmonėms, kurie patys konstruoja socialinę tikrovę, atsižvelgdami arba ne į pateikiamas simbolines žiniasklaidos konstrukcijas (McQuail, 1994). Taigi žiniasklaida atlieka socialinės realybės konstravimo funkciją. L. Bielinis (2005, p. 7) teigia, kad „žiniasklaidos pagalba sukurtas dirbtinis socialinės realybės konstruktas yra bene viena iš svarbiausių kiekvieno iš mūsų gyvenimo supratimo ideologijų, leidžiančių suvienyti aibę faktų, lekiančių į mus iš aplinkos, ir atrasti savo vietą painiose socialinėse hierarchijose“. O tai mums leidžia orientuotis aplinkoje, turėti savo pozicijas ir vertybių sistemas, priimti sprendimus, vertinti ir tikėti, kad gyvenimas yra būtent toks, kokį jį suvokiame.

Anot R. Jurgaičio (2008), vaikams skirti žurnalai vaidina svarbų vaidmenį vaikui tampant visuomenės nariu ir suvokiant jį supančią tikrovę. Kaip ir kitos žiniasklaidos priemonės, vaikų spauda dalyvauja socialiniame tikrovės konstravime. Panašios nuomonės laikosi ir M. Stonkienė (2003) teigdama, kad žiniasklaidos pranešimai neabejotinai yra vienas iš socialinės realybės suvokimą suponuojančių veiksnių.

Komunikacijos mokslų specialistai E. Seiter, E. (1986), Schaller, B. Latane (1996) ir L. Pecchioni, J. M. Croghan (2002), tirdami jos poveikį socialinės realybės suvokčiai, atkreipė dėmesį į ypatingą sociokultūrinio stereotipo vaidmenį (Stonkienė, 2003, p. 81). Pasak M. Schaller, B. Latane (1996), stereotipą sudaro sudėtingos nuostatos, atspindinčios supaprastintą realybės reiškinių supratimą. Tai emociniu vertinimu papildyti vaizdiniai. Kultūros sričiai priklausiančių stereotipų raišką ir įtaką veikia žiniasklaidos priemonių gausa. Žiniasklaida

praplečia stereotipų sklaidą ir paveikumo intensyvumą. B. Čereška (2004) stereotipą įvardija kaip standartizuotą kurios nors grupės ar objektų įvaizdį ir išskiria galimus stereotipus: amžiaus, lyties, rasės, daiktų ir pan. J. Germanavičiūtė (2003) stereotipą įvardija kaip nuolatinį to paties įvaizdžio apie asmenį akcentavimą žiniasklaidoje. Toks įvaizdis susidaro tada, kai kelios savybės taikomos visai grupei, pvz., visi berniukai žaidžia su mašinėlėmis.

R. Staniulienės (2008) teigimu, žiniasklaidos siūlomas supaprastintas tikrovės modelis prisideda prie paviršutiniško, vartotojiško ir be probleminio pasaulio matymo. Tokiu būdu žiniasklaida plečia ir stiprina stereotipų gausą ir raidą. Vaikams skirtuose žurnaluose dominuoja suaugusiųjų auditorijai skirtų žurnalų aktualijos – pramoginės kultūros akcentavimas, moters kaip prekės įvaizdžio propogavimas, jėgos kulto, kovinių simbolių ir mirties temų įsigalėjimas, netolerancijos ir destruktivaus elgesio⁴ pavyzdžiai. Autorė pastebi, kad mergaitėms skirtuose žurnaluose multiplikuojama suaugusiųjų kultūra ir gyvenimo būdas, o tai iškreipia vaikiškų vertybių skalę. Panašios nuomonės laikosi ir H. Šimkauskas (2008) teigdamas, kad šiuolaikinėje periodikoje vaikams pateikiamas suaugusiųjų gyvenimo pavyzdys, stereotipai, elgsena, mąstymo būdai. Išsakytoms nuomonėms pritaria ir R. M. Berns (2009), teigdamas, kad stereotipų vis dar pasitaiko ir vaikams skirtuose knygose, ir vadovėliuose, ir žurnaluose.

R. Matkevičiūtės (2003) teigimu, vaikai, paaugliai moteriškumo ir vyriškumo, šeimyninių santykių išmoksta ne tik stebėdami, modeliudami, imituodami aplinkinių suaugusiųjų elgesį, derindami jų elgesio modelius, bet ir sėdamiesi žinių iš žiniasklaidos. Periodiniai leidiniai, būdami vienu iš sociakultūrinius stereotipus formuojančių veiksniu, tampa svarbiu lyties tapatumą formuojančiu veiksniu.

Žiniasklaida veikia daugelio dalykų vaizdų formavimąsi – nuo grožio etalonų iki šeimos kaip vertybės. 2003 m. M. Stonkienės atliktas tyrimas „Vyraujantys šeimos modeliai ir socialiniai lyčių stereotipai Lietuvos žurnaluose, skirtuose paaugliams“, atskleidė, jog ankstyvojo paauglystės amžiaus (12–14 m.) auditorijai skirtuose žurnaluose informacijos srautas (tiek tekstinės, tiek vaizdinės, tiek emocinės) yra nepakankamas formuoti šeimos, šeiminių santykių stereotipus. Šeima, šeiminių santykių neakcentuojami, vaizduojami epizodiškai, fragmentiškai. Vėlyvojo paauglystės amžiaus (15–18 m.) žurnaluose formuojamas nesusituokusių, bendrai gyvenančių asmenų šeimos modelis. Taipogi formuojamas šeimos

⁴ Destruktyvus elgesys – tai pasikartojantis tyčinis, neišprovokuotas šiurkštus elgesys, naudojamas vieno ar grupės vaikų su tikslu sukelti kitam vaikui skausmą ar kančią (Dawkins, 1995).

išlaikytinės modelis, tai tendencija vaikų priežiūrą ir išlaikymą linkstama perleisti savo tėvams (tų vaikų seneliams).

Berniukų žurnalo turinio analizė lyčių stereotipų aspektu išskiria vyro stereotipizavimo tendencijas. Vyras yra aktyvus, agresyvus, dominuojantis, racionalus, kompetentingas, jo elgesys socialiai neapribotas.

Anot D. Karlonaitė, V. Kriščiūnaitė, J. Zabelaitė (2007), šeimos vaizdas vis labiau praranda savo vertę. Populiareja kohabitacija⁵, dažna mama viena augina vaikus. Žiniasklaida beveik nepateikia gražios šeimos vaizdo, dažniausiai sensacingomis temomis tampa šeimos, paliestos smurto, alkoholio, nusikaltimų.

Užsienio autoriai teigia, kad vaikai paprastai žiniasklaidos perduodamus lyčių stereotipus įvardija kaip „teisėtus santykius“, kurių suvokimas skatina juos neigti moters kaip fizikės mokslininkės, o vyro kaip slaugo profesinius stereotipus. Tai rodo, jog vaikai pripažįsta tam tikrų profesijų skirstymą pagal lytiškumo aspektą, t.y. vienos profesijos įvardijamos kaip labiau moteriškos, kitos – vyriškos. Todėl nenuostabu, jog, tyrimų duomenimis, suaugusiųjų profesijos pasirinkimą lemia diskurse egzistuojantys stereotipai, kuriuos žiniasklaidos priemonės nuolatos pateikia ir diskutuoja viešame diskurse. (Pearson, Gender, 1991).

M. Stonkienės (2003) atlikto tyrimo duomenys atskleidžia, jog paauglių žurnaluose pranešimų srautas, skirtas moterų ir vyrų profesinei veiklai, profesijoms pristatyti, atskleidžia tam tikras moters diskriminavimo darbo rinkoje tendencijas. Analizuojamuose žurnaluose moterims priskiriamos mažesnio prestižo profesijos negu vyrams, o tai atskleidžia sumažėjusį moters socialinį reikšmingumą, jos socialinį atrarūšiškumą.

Svarbu pažymėti, kad vaikai yra bene svarbiausia visuomenės dalis, į kurią orientuoti pranešimai turi padėti suformuoti socialiai priimtina šeimų koncepciją, lyčių santykius ir vaidmenis, nes vaikystėje suformuotus stereotipus sunku keisti, jų pagrindu yra toliau formuojamos nuostatos, pažiūros, prisitaikoma prie kitų, visuomenėje egzistuojančių stereotipų (Stonkienė, 2003).

Žiniasklaida ne tik konstruoja socialinę tikrovę, bet ir yra pagrindinis socialinių normų, taisyklių bei modelių šaltinis. Pasak D. McQuail (1994), žiniasklaida yra „atminties saugykla“ ir kartu „žemėlapis“ nurodantis, kur mes esame, kas esame ir kokios mūsų ateities perspektyvos. Žiniasklaidos priemonių pateikiama informacija konstruoja žinias. Autorius teigia, kad informacija nėra visuomenės veidrodis, tačiau padeda konstatuoti ją kaip bendrą socialinį

⁵ Kohabitacija – poros gyvenimas bendrai nesusituokus (Legkauskas, 2008).

reiškinių, o žurnalistai suteikdami tam tikras reikšmes įvykiams nuolat konstruoja socialinius reiškinius. Taigi ši informacija nėra objektyvi, o yra tokia, kokią suvokia žurnalistas.

Apibendrinant pateiktą informaciją, galime teigti, kad žiniasklaidos pranešimai neabejotinai yra vienas iš socialinės realybės suvokimą suponuojančių veiksnių. Spausdinta žiniasklaida ir kitos žiniasklaidos formos, laikytinos vienu iš faktoriu pasaulio pažinimui, lemiančių žmogaus sėkmingą integraciją į socialinę sferą. Informacijos priemonių komunikuojami masiniai pranešimai, kuriuose yra formuojami šeimos ir lyčių, ir kiti stereotipai (santykiai bei vaidmenys), neabejotinai tampa esminiu kognityviniu realaus gyvenimo suvokimą suponuojančiu veiksniu. Tačiau galima teigti, kad šiuolaikinė spausdinta žiniasklaida iškreipia ir klaidingai perteikia ir formuoja socialinę tikrovę.

1.3. Vaikų apsauga nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio

Demokratinėje visuomenėje informavimo priemonių svarba yra neabejotina. Jos šiandien gali ne tik suformuoti vienokią ar kitokią visuomenės nuomonę, bet kartais tapti ne tik informavimo, ugdymo, bet ir asmenybės fizinio, dorovinio, moralinio žalojimo priemonėmis. Tai priklauso nuo informacijos skleidimo tikslų ir būdų. Taigi kyla visuomenės informavimo priemonių saviraiškos (žodžio) laisvės, jų socialinio poveikio ir tam tikrų ypač pažeidžiamų visuomenės grupių apsaugos nuo neigiamos informacijos problema. Ypač jautri ir pažeidžiama visuomenės grupė – vaikai.

Pasak A. Miškinio (2005), rūpindamiesi žmogaus teisėmis ir jų apsauga, atsižvelgdami į nacionalinių ir tarptautinių vaiko teisių apsaugos srities teisės aktų nuostatas, o taip pat į moralines paprotines visuomenės gyvenimo normas, ypatingas dėmesys turi būti skirtas vienai labiausiai pažeidžiamų socialinių grupių – vaikų teisių ir teisėtų interesų apsaugai ir jų laikymosi užtikrinimui. Tokį išskirtinį požiūrį lemia vaiko amžiaus ypatumai, negebėjimas savarankiškai save apginti, specifinė vaiko padėtis šeimoje ir visuomenėje, įvairūs šalies socialiniai, ekonominiai, teisiniai faktoriai.

1.3.1. Vaikų apsaugos įgyvendinimo principai

Vaikai yra labai pažeidžiami ir todėl turi būti ypatingai saugomi ir globojami. Vaiko teisių deklaracijoje nurodyta, kad „vaikui, atsižvelgiant į jo fizinį ir psichinį nebrandumą, reikia ypatingos apsaugos ir priežiūros, taip pat atitinkamos teisinės apsaugos, tiek iki gimimo, tiek ir po jo” (Vaiko teisių konvencija, 2000).

Tarptautiniame teisės akte, Vaikų teisių konvencijoje, įtvirtintas pamatinis vaikų teisių apsaugos principas, t. y. vaiko interesų viršenybės principas. Šio principo ištakos – 1959 m. JT Vaiko teisių deklaracijos preambulėje, kurioje pabrėžiama visos žmonijos pareiga vaikui duoti viską, ką ji turi geriausia.

Vaikų apsaugos įgyvendinimo principai remiantis pagrindiniais Vaiko teisių konvencijos principais:

- *Nediskriminacija*. Visos teisės garantuojamos visiems vaikams be išimties. Vaikai turi būti apsaugoti nuo bet kokių diskriminacijos formų. Diskriminacija gali reikštis per žiniasklaidos veiksmus ar neveikimą.
- *Svarbiausia vaiko interesai*. Imantis bet kokių vaiką liečiančių veiksmų, svarbiausi yra jo interesai. Turi būti dedamos visos pastangos apginti ir apsaugoti vaikus nuo neigiamos viešosios informacijos poveikio.
- *Vaiko teisė būti išklaustyti*. Sprendžiant visus reikalus, turinčius įtakos berniukų ir mergaičių gyvenimui, būtų teiraujama vaikų nuomonės ir į ją atsižvelgiama. Sprendimus priimančios ir kitos institucijos bei šeimos privalo vaikus išklausti ir atsižvelgti į jų požiūrius, turint omenyje vaiko amžių ir brandumą.
- *Vaiko teisė gyventi ir vystytis*. Kiekvienas vaikas turi teisę gyventi ir sveikai vystytis (fizinis, pažintinis, emocinis, socialinis, kultūrinis bei dvasinis vystymasis). Vaikus reikia apsaugoti nuo galimo sužalojimo ar susižalojimo.

Remiantis Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymu galima išskirti šiuos pagrindinius vaiko teisių apsaugos veiklos principus:

- *Vaiko teisių ir jo teisėtų interesų prioritetiškumo* – priimdami sprendimus, susijusius su vaiku, atsižvelgia į jų poveikį vaiko gerovei.
- *Vaiko dalyvavimo ir išklausymo*. Vaikas turi teisę išreikšti savo nuomonę ir daryti įtaką sprendimams, susijusiems su jo gerove šeimoje ir visuomenėje.

- *Teisėtumo, teisingumo ir nešališkumo* – vienodai (lygiai teisingai) ginti visus vaikus (Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymas, 2007).

Pagrindiniai nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio principai:

- *Atsakomybės, priemonių tinkamumo, efektyvumo ir proporcingumo* principas.
- *Protingumo principas* (Lietuvos Respublikos Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas, 2006).

Pagrindiniai visuomenės informavimo principai:

- Lietuvos Respublikoje laidojama Konstitucijoje, šiame ir kituose įstatymuose, Lietuvos Respublikos tarptautinėse sutartyse įtvirtinta *informacijos laisvė*. Visi vaikai turi teisę į informaciją iš įvairių pasaulio šalių per radiją, televiziją, spaudą ir knygas.
- Viešosios informacijos rengėjai, skleidėjai, žurnalistai ir leidėjai savo veikloje vadovaujasi Konstitucija ir įstatymais, Lietuvos Respublikos tarptautinėmis sutartimis, *humanizmo, lygybės, pakantų, pagarbos žmogui* principais, gerbia žodžio, kūrybos, religijos ir sąžinės laisvę, nuomonių įvairovę, laikosi profesinės etikos normų,
- Viešoji informacija visuomenės informavime turi būti pateikiama teisingai, tiksliai ir nešališkai (Lietuvos Respublikos Visuomenės informavimo įstatymas, 2006).

Vaiko teisė yra gauti jo amžių atitinkančią informaciją. Kaip ir kiti piliečiai vaikas turi teisę gauti informaciją apie savo padėtį, pasirinkimo galimybes ir savo veiksmų pasekmes. Žiniasklaidai tenka pagrindinis vaidmuo informuojant plačiąją visuomenę.

Žiniasklaida perteikdama informaciją turėtų gerbti vaiko *neliečiamumo principą*. Vaiko orumui gali pakenkti tiek neigiamų etikečių klijavimas, tiek graudus jo vaizdavimas. Be to, vaiką būtina apsaugoti nuo neigiamo žiniasklaidos poveikio, pavyzdžiui, nuo smurto vaizdavimo (Vaikų teisės: nuostatų įgyvendinimas, 2002).

Apibendrinant visus pateiktus principus galima teigti, kad visuomenės informavimo srityje svarbiausia turi būti gerbiamos vaiko teisės ir laisvės, ugdomas jų pilietiškumas, kritiškas požiūris į visuomenės informavimo procesus. Viešosios informacijos rengėjai ir skleidėjai turi būti atsakingi už viešai skelbiamos informacijos turinį. Valstybė, šeima ir kitos institucijos turi apginti ir apsaugoti vaikus nuo neigiamos viešosios informacijos poveikio.

1.3.2. Vaikų apsaugos tarptautinis ir nacionalinis teisinis reglamentavimas

Kaip teigia A. Domeikaitė (2008), vaikai – svarbi auditorija, pasižyminti dideliu informaciniu imlumu ir iš to atsirandančiu dideliu pažeidžiamumu, todėl Lietuvoje, kaip ir kiekvienoje teisinėje valstybėje, žiniasklaidos veiklą reglamentuoja daugelis įstatymų.

Vienas pagrindinis šalies įstatymas – Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992). Lietuvos Respublikos Konstitucijos 25 straipsnis, Visuomenės informavimo įstatymo 4 straipsnis nustato žmogaus teisę laisvai reikšti savo mintis ir įsitikinimus. Tačiau Lietuvos Respublikos Konstitucijos 25 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad laisvė reikšti įsitikinimus, gauti informaciją gali būti ribojama įstatymu, jei tai būtina apsaugoti žmogaus sveikatai, garbei ir orumui, privačiam gyvenimui, dorovei ar ginti konstitucinei santvarkai (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992).

Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija (1989) – tarptautinis, svarbiausias vaiko teisių dokumentas, kurį 1995 m. ratifikavo ir Lietuva. Ratifikavusios šią konvenciją valstybės dalyvės pripažįsta svarbų masinės informacijos priemonių vaidmenį ir rūpinasi, kad vaikas galėtų naudotis įvairių nacionalinių ir tarptautinių šaltinių informacija, tačiau pabrėžia, kad informacija, kuri prisideda prie vaiko socialinės, dvasinės bei dorovinės gerovės, ir skatina jo fizinį bei psichinį vystymąsi; skatina visuomenės informavimo priemones platinti informaciją, naudingą vaikui socialiniu ir kultūriniu požiūriu; skatina formuoti principus, pededančius apginti ir apsaugoti vaiką nuo jo gerovei kenkiančios informacijos ir medžiagos (Steponėnienė, 2007).

Kitas svarbus dokumentas – LR Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas (2006). „Šis įstatymas nustato viešosios informacijos, kuri daro neigiamą poveikį nepilnamečių fiziniam, protiniam ar doroviniam vystymuisi, kriterijus, jos skelbimo ir platinimo tvarką, taip pat šios informacijos rengėjų, platintojų ir jų savininkų, žurnalistų bei jų veiklą reglamentuojančių institucijų teises, pareigas ir atsakomybę“ (LR Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas, 2006, p.1).

Taipogi vienas iš svarbiausių dokumentų – LR Visuomenės informavimo įstatymas (2000). Kaip teigia A. Miškinis (2005), šis įstatymas įpareigoja žurnalistus savo veikloje vadovautis Konstitucija ir įstatymais, Lietuvos Respublikos tarptautinėmis sutartimis, pagarbos žmogui principais, laikytis žurnalistų profesinės etikos normų ir pan. Įstatymas numato, kad naudojimasis informacijos laisve gali būti saistomas reikalavimų, sąlygų, apribojimų ar bausmių, kuriuos nustato įstatymai ir kurie būtini apsaugoti nuo konfidencialios informacijos atskleidimo, apsaugoti žmonių privatų gyvenimą, teises ir kt. Įstatymo 18 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad

nepilnamečiai turi būti apsaugoti, kaip to reikalauja Vaiko teisių apsaugos pagrindų ir kiti įstatymai, Jungtinių Tautų Organizacijos Vaiko teisių konvencija bei Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys, nuo jų fiziniam, protiniam ir doroviniam vystymuisi kenkiančios viešosios informacijos, ypač susijusios su pornografija ir (ar) savitiksiu smurto vaizdavimu.

LR Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (1996). Įstatymo paskirtis – „gerinti vaikų teisinę apsaugą šalyje, nustatant suderintus su Lietuvos Respublikos Konstitucija ir tarptautinės teisės normomis bei principais vaiko teisių ir laisvių gynimo pagrindus“. Šio įstatymo 43 straipsnio nuostatos numato valstybės, vietos savivaldos institucijų, kitų fizinių ir juridinių asmenų pareigą saugoti vaiką nuo neigiamo socialinės aplinkos įtakos. 46 straipsnis įtvirtina draudimą rodyti, parduoti, dovanoti, dauginti ir nuomoti vaikams žaislus, kino filmus, garso ir vaizdo įrašus, literatūrą, laikraščius, žurnalus ir kitus leidinius, kurie tiesiogiai skatina ar propaguoja karą, žiaurų elgesį, smurtą, pornografiją ar kitaip kenkia vaiko dvasiniam bei doroviniam vystymuisi.

Žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksas (2005) skelbia: „Galimybė gauti ir skleisti informaciją, kaip vieną iš pagrindinių žmogaus teisių, turi būti gerbiama, tačiau ją įgyvendinant privalu užtikrinti

visas kitas žmogaus teises ir laisves. Atsižvelgiant į šią žmogaus teisių sąveiką, būtina nuolat siekti jų pusiausvyros“. Nagrinėjant šį kodeksą svarbu išskirti 13 straipsnio nuostatą, kuri skelbia: „Žurnalistai, viešosios informacijos rengėjai privalo rūpintis vaikų gerove, savo skelbiamojame informacijoje nesukelti vaikams sielvarto ar baimės. Vaikams pateikiami klausimai turi būti kruopščiai apgalvoti ir tinkami jų amžiui. Neleistina versti vaikus kalbėti apie tėvų santykius, šeimos gyvenimo būdą, konfliktus ir pan. 49 straipsnio nuostatą – „Žurnalistas viešosios informacijos rengėjas, gerbdamas asmens ir jo artimųjų privatumą, neturi minėti pavardžių ar kitokių šį asmenį (ypatingai nepilnametį) padedančių identifikuoti duomenų, susijusių su savižudybe ar bandymu nusižudyti“. 51 straipsnio nuostatą – „Žurnalistas, viešosios informacijos rengėjas neturi, siedamas su nusikalstama veika ir kitais teisės pažeidimais, skelbti nepilnamečio asmens duomenų, pagal kuriuos galima nustatyti jo asmens tapatybę, išskyrus atvejus, kai nepilnametis asmuo slapstosi nuo teisėsaugos institucijų ar teismo“.

Europos Konvencijoje dėl televizijos be sienų (1989) II skyriuje, 7 straipsnyje nurodoma, kad programos negali būti nepadorios ir turėti pornografinių elementų; be pagrindo pabrėžti smurtą; programos, galinčios pakenkti fiziniam, protiniam ar moraliniam vaikų vystymuisi, neturėtų būti rodomos tada, kai vaikai gali jas pamatyti. III skyriuje, 11 straipsnyje nurodoma, kad reklama turi būti teisinga ir sąžininga. Ji neturi klaidinti vartotojų ar jiems kenkti. „Vaikams

skirtoje reklamoje arba reklamoje, kurioje nufilmuoti vaikai, turi būti vengiama visko, kas galėtų jiems pakenkti, ir atsižvelgiama į ypatingą vaikų jautrumą”.

Lietuva priėmusi Visuomenės informavimo įstatymą, Vaiko teisių apsaugos įstatymą ir Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymą, ratifikavusi Vaiko teisių apsaugos konvenciją bei Europos televizijos be sienų konvenciją. Tai *de jure*⁶ yra pakankamas pagrindas nepilnamečių teisių, interesų ir žmogiškojo orumo bei bręstančios asmenybės apsaugai. *De facto*⁷ vaiko teisės ir interesai, pasak J. Borisaitės (2003), Lietuvos spaudoje ir televizijoje yra pažeidžiami, o apie mažo žmogaus orumą dažnai yra nemąstoma.

Apibendrinant galima teigti, jog ginti ir saugoti vaikų teises ir teisėtus interesus žiniasklaidos veiklos srityje yra pakankamai įstatymų, kuriuos galima efektyviai naudoti. Ši teisinė bazė yra pakankamai pažangi, aiški ir gana nuosekli, tačiau kaip teigia G. Steponėnienė (2007), lieka teoriniame lygmenyje, nes dauguma Lietuvoje veikiančių žiniasklaidos priemonių siekia užkariauti auditoriją komerciniais tikslais. Tokios pat nuomonės laikosi ir G. Imbrasienė (2003) teigdama, kad teisinė bazė reglamentuojanti vaikų teisių ir teisėtų interesų apsaugą visuomenės informavimo procesuose yra aiški ir pakankamai nuosekli, tačiau šioje srityje, kaip niekur kitur realybė ir teorija labai stipriai skiriasi.

1.3.3. Vaikų apsaugą vykdančios institucijos ir jų veiklos kryptys

Pasak A. Miškinio (2005), dabartinė vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugos žiniasklaidoje teisinė bazė yra pakankamai išsami ir atitinka tarptautinių teisės normų reikalavimus, tačiau įvardytų teisės aktų nuostatų įgyvendinimui praktikoje, jų laikymosi efektyviam užtikrinimui būtina atitinkamus, aiškiai apibrėžtus ir atribotus įgalinimus turinčių institucijų sistema. Pagrindinės institucijų sistemos yra:

Žurnalistų etikos inspektorius: rūpinasi Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo nuostatų įgyvendinimu ir prižiūri, kaip jų laikomasi; analizuoja įstatymo taikymą; inicijuoja žiniasklaidos savireguliacijos mechanizmus; teikia rekomendacijas

⁶ De jure – juridiškas, teisiškas, pagal įstatymus (http://lt.wiktionary.org/wiki/de_jure).

⁷ De facto – lotyniškas posakis, reiškiantis faktinę situaciją, realybę. Dažniausiai vartojamas kaip priešingybė de jure (teisiškai), kai kalbama apie teisinius aspektus. Šiame kontekste de facto reiškia nusistovėjusią tvarką, teisinę realybę, situaciją, susidariusią neatsižvelgiant į teisės normas ar teisinę siekiamybę (http://lt.wikipedia.org/wiki/De_facto).

dėl šio įstatymo nuostatų taikymo; nagrinėja skundus dėl įstatymo nuostatų pažeidimų ar nesilaikymo ir pan.

Žurnalistų ir leidėjų etikos komisija: rūpinasi žurnalistų profesinės etikos ugdymu, taip pat nagrinėja pareiškimus, priima sprendimus pagal suinteresuotų fizinių ir juridinių asmenų skundus dėl Etikos kodekso pažeidimų.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga: vykdydama vaiko teisių laikymosi priežiūrą ir kontrolę, pagal kompetenciją, taip pat atsako už Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo nuostatų įgyvendinimo priežiūrą.

Savivaldybių vaikų teisių apsaugos tarnybos – joms taip pat tenka tam tikros funkcijos užtikrinant tinkamą vaiko teisių ir teisėtų interesų laikymąsi visuomenės informavimo procese, ginant vaiko teises į privataus gyvenimo neliečiamumą bei garbę ir orumą.

Lietuvos radijo ir televizijos komisija: reguliuoja bei kontroliuoja LR jurisdikcijai⁸ priklausančių radijo ir televizijos transliuotojų ir retransliuotojų veiklą.

A. Miškinis (2005) pažymi, kad atsižvelgiant į esamą teisinį reglamentavimą, vaiko atstovais pagal įstatymą yra laikomi tik vaiko tėvai (įtėviai) bei, atitinkamais atvejais, vaiko globėjai (rūpintojai). Todėl, net ir įvertintus aukščiau įvardintų žiniasklaidos priežiūrininę veiklą vykdančių institucijų įgaliojimus, būtent šiems vaikų atstovams pagal įstatymą tenka pagrindinė pareiga ginti žiniasklaidos veikloje pažeistas vaikų teises ir interesus.

Pasak I. Kerulienės (2008), nevyriausybinų organizacijų vaidmuo saugant vaiko teises taip pat labai svarbus. Taip pat reikia išskirti dvi nevyriausybines organizacijas, dirbančias vaikų teisių apsaugos srityje, tai Lietuvos vaikų teisių gynimo asociacija „Gelbėkit vaikus“ ir Lietuvos nacionalinis UNICEF komitetas. Jos aktyviai dirba skleisdamos visuomenei žinias apie vaikų teises bei jų pažeidinėjimo problemas.

Apibendrinant analizuotą mokslinę literatūrą ir dokumentus, susijusius su nagrinėjama tema, galima teigti, kad plečiantis ir tobulėjant informacinėms technologijoms, didėjant komunikacinių priemonių prieinamumui, keičiasi ir pati informacija, jos turinys ir poveikis. Dėl šių pokyčių visuomenės informavimas gali turėti neigiamą poveikį. Šioje srityje labiausiai pažeidžiami vaikai. Atlikti įvairūs tyrimai, pateiktos statistinės Žurnalistų etikos inspektoriatu tarnybos duomenų apžvalgos (veiklos ataskaitos) atskleidžia, jog neigiama viešoji informacija

⁸ Jurisdikcija – teisė teisti, teisingumas. Visuma bylų, priklausančių kurios nors įstaigos žiniai (Dabartinis lietuvių kalbos žodynas, 2000)

(smurtas, erotinio turinio ir kita neigiamai vertinama informacija) vaikus pasiekia ne tik per televiziją, internetą, bet ir per spaudą. Spausdinta žiniasklaida: žurnalai, laikraščiai, knygos ir kt. Svarbu paminėti, kad spausdinta žiniasklaida turi įtakos vaiko socializacijai, socialinių įgūdžių formavimuisi. Taipogi žurnalai veikia vaikų raidą, turi įtakos socialinės realybės konstravimui. Taip pat jie vaidina svarbų vaidmenį vaiko ugdymo(si) procese. Tačiau viešoji informacija kartais gali tapti asmenybės psichinės sveikatos, fizinio, dorovinio, moralinio žalojimo priemone. O šioje srityje, kaip ir buvo minėta, labiausiai pažeidžiami vaikai, kuriems reikalinga ypatinga priežiūra ir teisinė apsauga. Lietuvoje riboti neigiamą žiniasklaidos poveikį vaikams yra paregta pakankamai pažangi teisinė bazė ir ją reguliuojanti institucijų sistema, kuri siekia užtikrinti atitinkamų teisės aktų vykdymą ir įgyvendinimą, tačiau kai kurių autorių teigimų (G. Imbrasienė, 2003; E. Žiobienė, 2006; G. Steponėnienė, 2007) teisinis apsaugos mechanizmas, šioje srityje, nėra efektyvus bei turi trūkumų. Taipogi svarbu pažymėti, kad ne tik valstybė, bet ir vaiko šeima turi apginti ir apsaugoti vaikus nuo neigiamos viešosios informacijos poveikio.

2. VAIKŲ APSAUGOS NUO NEIGIAMO VIEŠOSIOS INFORMACIJOS POVEIKIO UŽTIKRINIMAS VAIKAMS SKIRTUOSE ŽURNALUOSE: EMPIRINIS TYRIMAS

2.1. Tyrimo metodologija

Siekiant išsiaiškinti ar vaikams skirtuose žurnaluose yra pateikiama neigiama viešoji informacija ir tokiu būdu pažeidžiami „Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio“ įstatymo nuostatai, buvo atliktas kokybinis (vaikams skirtų žurnalų analizė) ir kiekybinis (anketinė apklausa raštu) tyrimai.

Empirinio tyrimo tikslas – empiriškai ištirti ar vaikams skirtuose žurnaluose yra pateikiama neigiama viešoji informacija.

Empirinio tyrimo uždaviniai:

1. Atlikti empirinį tyrimą, taikant kokybinio (vaikams skirtų žurnalų turinio analizę) ir kiekybinio (anketinės apklausos raštu) tyrimo metodus. Kokybinio tyrimo tikslas – ištirti ar vaikams skirtuose žurnaluose yra pateikiama neigiama viešoji informacija (smurtinė, erotinė, sveikatai žalinga ir kt.). Kiekybinio tyrimo tikslas – ištirti kokius žurnalus ir kodėl vaikai skaito, kaip juos renkasi, ar jų pasirinkime dalyvauja suaugusieji.
2. Apibendrinti empirinio tyrimo rezultatus atskleidžiant neigiamos viešosios informacijos turinį vaikams skirtuose žurnaluose.
3. Pateikti rekomendacijas vaikams, tėvams ir vaiko teisių bei teisėtų interesų apsaugą, priežiūrą ir kontrolę vykdančioms institucijoms.

Tyrimo metodologija grindžiama šiomis teorijomis:

- *Socialinio išmokimo teorija* (Walters, 1963; Bandura, 1977; Michel, 1994) geriausiai paaiškina žmogaus mokymąsi bei sudėtingų veiksmų išmokimą. Tai mokymasis stebint ir mėgdžiojant. Ši teorija paaiškina ir didžiulę žiniasklaidos įtaką išmokimui, pavyzdžiui, per televiziją matomo elgesio mėgdžiojimą. Remiantis šia teorija galima pagrįsti ir spausdintos žiniasklaidos įtaką vaiko išmokimui. Visi žurnaluose matyti vaizdai, aprašyti poelgiai gali būti mėgdžiojami, taip pat kaip ir matyti per televiziją. Agresijos, žiaurumo, netinkamų elgesio modelių vaikai gali išmokti ir iš spausdintos žiniasklaidos (Berns, 2009).
- *Socialinės konstruktyvizmo teorijos* (Reich, 1996; Berger, Luckmann, 1999) pagrindu, vaikas suvokiamas kaip konstruojantis savo individualų suvokimą apie pasaulį. Socialinis

pasaulis – tai žinios apie jį. Šios žinios socialiai sukonstruotos žmonių grupių. Taigi, socialinis pasaulis – žmonių veiklos ir jų kūrybingumo rezultatas. Socialinis pasaulis susideda iš daugybės susipynusių žinių ir žinių sistemų. Šios žinios suvokiamos kaip žmogaus sukurtos interpretacijos, reikšmės ar prasmės, suteiktos socialinio pasaulio reiškiniams (Maslauskaitė, 2008). Konstravimas vyksta patiriant, vertinant ir interpretuojant aplinką bei turimą patirtį siejant su ankstesne.

Pagal socialinio konstruktyvizmo teoriją, žiniasklaida konstruoja socialines reikšmes ir siūlo jas visuomenei, o pastaroji toliau konstruoja socialinę tikrovę, atsižvelgdama arba ne į pateikiamas simbolines žiniasklaidos konstrukcijas (McQuail, 2005). Vaikams skirti žurnalai vaidina svarbų vaidmenį vaikui tampant visuomenės nariu ir suvokiant jį supančią tikrovę (Stonkienė, 2003; Jurgaitis, 2008). Taigi spausdinta žiniasklaida laikytina viena iš faktorių pasaulio pažinimui, lemiančių žmogaus sėkmingą integraciją į socialinę sferą.

2.2. Tyrimo metodai

Tyrimas grindžiamas kokybinio ir kiekybinio tyrimo metodų derinimu. B. Bitinas (2006) teigia, kad abu mokslinio pažinimo būdai vienas kitą papildo. Panašios nuomonės laikosi ir K. Kardelis (2007), teigdamas, kad kokybiniai ir kiekybiniai metodai vieni kitus papildo ir kompensuoja. Anot P. Alasuutari (1995), „šių metodų derinimas laikosi bendrų principų – loginio paaiškinimo ir objektyvumo“ (Kardelis, 2007, p. 292). Sumanus kokybinio ir kiekybinio tyrimo derinimas – objekto sėkmingo pažinimo esminė prielaida (Bitinas, 2006). Atliekant empirinį tyrimą buvo atsižvelgiama į J. Mason (1996) patarimus derinant kokybinio ir kiekybinio tyrimo metodus:

- metodų integracijos tikslą: kokybiniu metodu (atliekant vaikams skirtų žurnalų turinio analizę) buvo siekiama pažvelgti į problemos gylį, kiekybiniu metodu (atliekant apklausos raštu duomenų analizę) – į plotį;
- metodų integracijos būdą. Metodus derinome taip, kad ontologinės ir epistemologinės prielaidos, kuriomis jie remiasi, papildytų, o ne prieštarautų vienos kitoms.
- numatyti busimų apibendrinimų pagrindus: kuo remiantis bus daromos tyrimo išvados, nes kokybiniai ir kiekybiniai duomenys reikalauja skirtingos analizės ir apibendrinimų. Kiekybinė duomenų analizė remiasi skaičiais ir sisteminiais, statistiniais ryšiais tarp jų, o

tyrimo duomenys yra pateikiami lentelėse. Kokybinėje analizėje duomenys yra laikomi visuma, kuri suteikia informaciją apie kokio nors loginio vieneto struktūrą. (Kardelis, 2007, p. 293 – 294).

Kokybinio tyrimo duomenų analizės metodas – turinio (*angl. content*) analizė.

B. Bitino (2006) teigimu, turinio analizė – tai kokybinių duomenų mokslinio nagrinėjimo metodas, grindžiamas šių duomenų formalizuotu kodavimu ir statistine analize. Anot R. Tidikio (2003), tai technika, leidžianti objektyviai ir sistemiškai išnagrinėjus teksto ypatybes, daryti patikimas išvadas. Kontentinės analizės tyrime tekstas yra naudojamas, kaip duomenų šaltinis (Kardelis, 2007).

Šiuo metodu gali būti analizuojami oficialūs dokumentai, žiniasklaidos publikacijos, interviu medžiaga ir kitokia kokybinė informacija (Bitinas, 2006). R. Tidikio (2003) teigimu, turinio analizės objektas yra šios dokumentų rūšys:

1. rašytiniai dokumentai:
 - a) oficialūs dokumentai (teisės aktai, tarptautiniai dokumentai ir kt.);
 - b) *periodiniai leidiniai (įvairūs žurnalai, laikraščiai, mokslo darbai ir kt.);*
 - c) mokslinių tyrimų duomenų bankai, mokslinių tyrimų ataskaitos ir kt.;
 - d) asmeniniai dokumentai (dienoraščiai, laiškai ir kt.);
2. vaizdiniai dokumentai (vaizdo, kino filmai, nuotraukos ir kt.);
3. garsiniai dokumentai (radijo, garso, diktofono įrašai ir kt.).

Atliekant tyrimo duomenų analizę teksto struktūroje išskiriami statistinio stebėjimo vienetai. Jie užkoduoti ir perkelti į teksto analizės matricą. Taip buvo užfiksuoti tyrėjų dominantys struktūrinių teksto vienetų dažniai, kurie vėliau ištirti statistiškai. Studijuojant periodinius leidinius – turinio (*angl. content*) analizės metodu, atrankos elementai yra žodžiai, frazės, sąvokos, kiti prasminiai vienetai: sakiniai, tema, skyrius ir kt. (Tidikis, 2003).

Kokybinei kontentinei turinio analizei būdinga interpretacija, todėl kategorijos ir subkategorijos yra išskiriamos ne mechaniškai, o kūrybiško interpretavimo pagalba „siekiama atkoduoti tekste esančias prasmes” (Žydžiūnaitė, 2005, p. 161).

Kiekybinio tyrimo duomenų rinkimo metodas – anketinė apklausa raštu. Anketa – klausimų lapas kurioms nors žinioms rinkti. Ją sudaro grupė tarpusavyje susijusių klausimų, į kuriuos reikia gauti apklausiamų asmenų (respondentų) atsakymus (Tidikis, 2003).

Anketinė apklausa raštu buvo pasirinkta siekiant papildyti tyrimą. Šis metodas padėjo išsiaiškinti, kokius žurnalus skaito vaikai, kokios priežastys lemia tokių žurnalų pasirinkimą, ar jų pasirinkime dalyvauja suaugusieji. Tačiau pagrindinis aspektas, kuris lėmė šio metodo pasirinkimą, tai siekimas nustatyti skaitomiausius vaikų žurnalus ir išsiaiškinus atlikti šių žurnalų turinio analizę, siekiant ištirti ar vaikams skirtuose žurnaluose yra pateikiama neigiama viešoji informacija.

Kiti privalumai paskatinę pasirinkti anketinės apklausos metodą:

- anketavimo būdu buvo išlaikomas visiškas respondentų (vaikų 12–17 m.) anonimiškumas;
- anketinės apklausos atlikimui reikia nedaug laiko ir lėšų sąnaudų;
- tuo pačiu metu galima greitai gauti informaciją iš didesnio apklaustųjų skaičiaus (buvo apklausta 202 vaikai).

Anketa sudaryta darbo autorės. Įvardinėje jos dalyje įvardijamas apklausos tikslas, akcentuojamas tyrimo anonimiškumas, nurodoma pildymo instrukcija. Anketoje pateikiami atviri (6) ir uždari (5) klausimų tipai. Anketą sudaro:

- demografinis blokas (duomenys apie tyriamuosius – lytis, amžius);
- klausimų blokas, skirtas išsiaiškinti ar vaikai skaito žurnalus ir kokius;
- klausimų blokas, siekiant atskleisti motyvus, kurie lemia būtent šių žurnalų pasirinkimą ir skaitymą;
- klausimų blokas, skirtas išsiaiškinti suaugusiųjų dalyvavimą, vaikams renkantis žurnalus.

Parengus anketą, pravartu ir, kai kurių autorių teigimu (Tidikis, 2003; Bitinas, 2006), būtina atlikti pilotinį (pilotažinį) tyrimą. Jis padėjo patikrinti anketos klausimų kokybę, aprobuoti ją pagal nustatytus kriterijus. Be to, tokie tyrimai padeda nustatyti imties tūrį. B. Bitino (2006, p. 351) teigimu, „pilotinis tyrimas (*angl. pilot investigation*) – bandomasis tyrimas, pravedamas iki pagrindinio tyrimo, siekiant patikslinti ir aprobuoti tyrimo metodinį aparatą, organizavimo sąlygas”. Taigi prieš atliekant pagrindinį tyrimą buvo atliktas pilotinis (pilotažinis) tyrimas, kuriame anketą užpildė 13 vaikų. Tyrimo metu buvo atliktas sudarytos anketos validumo patikrinimas. Tai leido išvengti klausimų formulavimo neaiškumų ir netikslumų.

Kiekybinių duomenų apskaičiavimams naudota *Microsoft Office Excel* (2003) programa.

2.3. Tyrimo etika ir eiga

Kokybinio tyrimo etika. Atliekant tyrimą pasitelktas „LR Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio“ įstatymas (2002 m. rugsėjo 10 d.), siekiant išskirti prasminius elementus, juos suskirstyti į kategorijas ir subkategorijas. Tai visiškai laisvai prieinamas dokumentas, skelbiamas internete, todėl jo analizei atlikti nereikia sutikimo.

Vaikams skirti žurnalai yra laisvai prieinami dokumentai, todėl atliekant jų turinio analizę nereikia leidėjų ar kt. asmenų sutikimo.

Taipogi siekiant nepažeisti kokybinio tyrimo etikos būtinai:

- Sistemingas empirinės medžiagos tvarkymas;
- Atidus duomenų atrinkimas. Duomenys turi būti tinkami mokslinio požiūrio formavimui;
- Vengti kritinio požiūrio, šališkumo, išlaikyti objektyvumą (Ramanauskaitė, 2002).

Kiekybinio tyrimo etika. Siekiant nepažeisti socialinių tyrimų etikos, ruošiantis atlikti anketines vaikų apklausas raštu, pirmiausia buvo tartasi su mokyklų vadovais, dėl galimybės jų vadovaujamose įstaigose atlikti tyrimą. Gavus leidimą, tartasi dėl patogaus laiko su tyrimo dalyviais – vaikais, taip pat ir su mokytojais. Vaikams anketos buvo pateikiamos prieš pamoką arba pamokos pabaigoje. Pristatyta darbo tema, aiškiai bei suprantamai paaiškinti tyrimo tikslai, uždaviniai, kur ir kaip bus panaudota iš anketos gauta informacija bei prašoma jų sutikimo dalyvauti tyrime. Akcentuojamas laisvo apsisprendimo aspektas – galimybė asmeniui atsisakyti dalyvauti tyrime arba, jam prasidėjus, iš jo pasitraukti. Užtikrinamas respondentų anonimiškumas, konfidencialumas ir privatumas. Detaliai pateikiama anketos pildymo instrukcija. Iškilus neaiškumams suteikta pagalba.

Empirinis tyrimas atliktas šiais etapais:

- *Pirmame etape* parengtas tyrimo instrumentas, t.y. anketinė apklausa raštu. Atliktas žvalgomasis (pilotažinis) tyrimas (2011 m. balandžio mėn. – 2011 m. birželio mėn.). Atliktas empirinis (kiekybinis) tyrimas. Duomenys rinkti taikant anketinės apklausos raštu metodą (2012 m. sausio mėn.).
- *Antrame etape* atlikta tyrimo (kokybinė ir kiekybinė) duomenų analizė ir interpretacija. Apibendrinti kokybinio ir kiekybinio tyrimo rezultatai, pagrindžiant vaikų apsaugą nuo

neigiamos viešosios informacijos poveikio užtikrinimą vaikams skirtuose žurnaluose. Suformuluotos išvados ir rekomendacijos vaikams ir tėvams (2012 m. vasario mėn. – 2012 m. balandžio mėn.).

Tyrimo geografija ir imtis.

Kokybinis tyrimas. Žurnalų pasirinkimo kriterijai:

- Pasirinkti žurnalai, kurie yra vaikų dažniausiai skaitomi (kiekybinio tyrimo metu atskleisti).
- Imami žurnalai, kurių tikslinė auditorija ne vyresni nei 18 m. (žurnalai skirti tik vaikams). Neatsisakyta tų žurnalų, kurie įvardijami kaip vaikų ar paauglių, bet skaitomi ir platesnės auditorijos. Pavyzdžiui žurnalas – „Panelė”.
- Imami žurnalai, kurių periodiškumas yra mėnesinis, t.y. per metus išleidžiama 12 numerių.
- Pasirinkti žurnalai skirti tiek mergaitėms, tiek abiem lytims.

Tyrimas koncentravosi į leidiniuose spausdinamą tekstą ir vaizdų turinio analizę.

3 lentelė. Žurnalai, analizuoti atliekant kokybinį tyrimą

Eil. Nr.	Pavadinimas	Leidykla	Žurnalų numeriai	Auditorija	Periodiškumas	Paskirtis
1.	„Panelė”	UAB Ekspres leidyba	2012 Nr.1 2011 Nr.12 2011 Nr.11 2011 Nr.10 2011 Nr.9	Skirtas 15 – 35 metų merginoms ir moterims	Mėnesinis	Tai savito stiliaus, šiek tiek ironiškas, gyvenimo būdo ir pramogų naujienų žurnalas apie įvykius, reiškinius ir žmones Lietuvoje bei pasaulyje.
2.	„Justė”	UAB Ekspres leidyba	2012 Nr.1 2011 Nr.12 2011 Nr.11 2011 Nr.10 2011 Nr.9	Skirtas 10 – 15 metų mergaitėms	Mėnesinis	Pateikiami grožio ir madų patarimai; interviu su žvaigždėmis; meilės istorijos ir laiškai; testai; plakatai; dainų tekstai.
3.	„Luka”	UAB Ekspres leidyba	2012 Nr.1 2011 Nr.12 2011 Nr.11 2011 Nr.10 2011 Nr.9	Skirtas panelėms nuo 14 metų	Mėnesinis	Žurnalas gali padėti atsikratyti kompleksų, išspręsti aktualias draugystės, santykių su tėvais problemas, atsakyti į klausimus, susijusius su grožiu ir mada, padėti rasti išeitį iš

						sudėtingų situacijų
4.	„Naminukas“	UAB Ekspress leidyba	2012 Nr.1 2011 Nr.12 2011 Nr.11 2011 Nr.10 2011 Nr.9	Skirtas 10 – 14 metų mergaitėms ir berniukams	Mėnesinis	Jame gausu įvairių užduočių, testų, vaikų pasisakymų, interviu su pageidaujama asmeniu. Kiekvieną mėnesį „Naminukas“ vaikams pasiūlo po 14 – 15 konkursų.

3 lentelės tęsinys

Kiekybinis tyrimas. Kiekybinio tyrimo *imtis* sudaryta remiantis netikimybinio tiriamųjų grupės parinkimo būdu – tikslinių grupių formavimu (Kardelis, 2007).

Tyrimas buvo atliekamas Radviliškio miesto Lizdeikos gimnazijoje ir Vaižganto pagrindinėje mokykloje. *Tyrime dalyvavo* I – III klasių gimnazistai (N=114) ir 6 – 8 klasių moksleiviai (N=88). Iš viso šioje apklausoje dalyvavo 202 vaikai. Vaikų amžius nuo 12 iki 17 metų. Toks vaikų amžius pasirinktas ne atsitiktinai. Daugelio mokslininkų teigimu (Žukauskienė, 1997; Kvieskienė, 2005; Miškinis, 2005; Astra, 2005; Gailienė, 2010), šio amžiaus vaikai pasižyminti dideliu informacijos imlumu, ir iš to atsirandančiu dideliu pažeidžiamumu. Pasak R. M. Berns (2009), nuo vaiko raidos etapo (pažintinės raidos stadijos), priklauso ir žurnalo poveikis jam. Autorius pabrėžia, kad labai svarbu, kaip vaikai reaguoja į aplinką, suvokia informaciją, kaip ją apdoroja, prisimena ir naudoja. Pasirinktą vaikų amžių tarpinį, remiantis Piaget pažintinės raidos stadijomis, galima priskirti formalių operacijų stadijai. Šioje stadijoje vaikai gali analizuoti ir įvertinti perskaitytą tekstą, suvokia aprašomas vertybes. Žurnaluose vaikai randa vaidmenų modelių, mokosi moralės normų ir nuostatų. Šiuo tarpsniu, apskritai, spausdinta žiniasklaida atlieka svarbų socializacinį vaidmenį, nes formuojamas savojo „AŠ“ suvokimas, lyties tapatumas, moralės normos ir vertybių sistema. Taip pat labai svarbu pabrėžti, kad tai paauglystės laikotarpis, kuomet svarbiausias uždavinys paaugliui tampa – mokymasis kas yra gyvenimas, atrasti save ir sukurti savo tapatybę. Taigi šios priežastys ir nulėmė pasirinkti tokį vaikų amžiaus tarpinį.

2.4 Kokybinio tyrimo rezultatai ir jų analizė

Informacija be sienų ir naujų technologijų atsiradimas išplėtė pažinimo ribas ir suformavo tam tikrus socialinio elgesio bei gyvenamos modelius, kurie matomi visų žiniasklaidos formų srityje. R. Staniulienės (2008) teigimu, nuo 2001 metų Lietuvoje sparčiai sumažėjo laikraščių ir daugėjo žurnalų. Šiuo metu Lietuvoje yra leidžiami 41 žurnalas vaikams ir jaunimui (tarp jų ir komiksai) (Lietuvos spaudos statistika, 2010). Vaikams skirti žurnalai pasižymi didesne temų įvairove ir kitais pramoginiais aspektais. Taigi žurnalų skaičiui toliau augant, galima teigti, kad ir jų poveikis didėja. Todėl labai svarbu atkreipti dėmesį į šį pasikeitusi rinkos segmentą. Tuo labiau, kad pasitaiko skundų dėl „LR Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio“ įstatymo pažeidimų vaikams skirtoje spaudoje.

Nepilnamečių apsauga nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio yra įtvirtinta ir tarptautiniu, ir nacionaliniu lygiu. Tačiau net ir brandžios žiniasklaidos priemonės šiandien, besivaikydamos populiarumo, sensacingumo, gana dažnai pamina ne tik profesinės etikos normas, bet ir įstatymų nuostatas. Taigi kokybinio tyrimo tikslas nustatyti ar vaikams skirtuose žurnaluose yra pateikiama neigiama viešoji informacija (smurtinė, erotinė, sveikatai žalinga ir kita vaikams neigiama informacija) ir tokiu būdu yra pažeidžiami „LR Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio“ įstatymo nuostatai.

Neigiamą viešąją informaciją apibūdina kategorijos **„Smurtinio pobūdžio informacija“**, **„Erotinio turinio informacija“**, **„Sveikatai žalinga informacija“**, **„Informacija, kuri yra susijusi su asmens duomenų skelbimu, turinčia įtakos nepilnamečių vystymuisi“** ir **„Kita nepilnamečiams žalinga informacija“**.

Kategorija **„Smurtinio pobūdžio informacija“** detalizuojama subkategorijomis: „Detaliai rodomas / aprašomas žmonių ir (ar) gyvūnų žalojimas, kankinimas ar žudymas“, „Rodomas / aprašomas sąmoningas turto gadinimas ar naikinimas“, „Pateikiama informacija, kuria teigiamai vertinama nusikalstama veikla ar idealizuojami nusikaltėliai“, „Pateikiama informacija sukelianti baimę ar siaubą“, „Pateikiama informacija, kuria tyčiojamosi iš žmogaus arba niekinama dėl tautybės, rasės, lyties, kilmės, neįgalumo, seksualinės orientacijos, socialinės padėties, kalbos, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų“ (žr. 5 lentelė).

5 lentelė. Smurtinio pobūdžio informacija vaikams skirtuose žurnaluose

Kategorija	Subkategorija	Teiginių (vaizdų) skaičius (vnt)	Įrodantys teiginiai
Smurtinio pobūdžio informacija	Detaliai rodomas/aprašomas žmonių ir (ar) gyvūnų žalojimas, kankinimas ar žudymas	5	<p>„<...> ėmė mus žudyti. Draugas gavo 23 peilio dūrius į krūtinę, 3 dūrius į gerklę, 3 smūgius kirviu per galvą, nukraujavo ir mirė iš karto. O aš – 10 smūgių metaline lazda per galvą. Kritau be sąmonės, smarkiai kraujavau.“ (1)*</p> <p>„<...> dar prieš į ją užsukdamas, botanikų naudojamais tinkleliais turiu sugauti musę, tada su pincetu įdedu ją į mėgintuvėlį ir nešuosi į darbo vietą, kur vargšelę užpilu specialiais skysčiais, kurie musę akimirksniu paverčia tiršta košele.“ (3)*</p> <p>„<...> pasmaugė, o po to į ledinę Kražantės upę įmetė du savo vaikus <...>.“ (4)*</p> <p>Demonstruojamas lytinis aktas tarp žmogaus ir gyvūno. (4)</p> <p>„Slaptą aistrą gyvūnams turėjęs vyriškis įsigijo meškėną ir norėjo, kad gyvūnas jį patenkintų oraliniu būdu. Dėja, meškėnas to visiškai nenorėjo ir nukando prievartautojui penį.“ (4)*</p>
	Rodomas/aprašomas sąmoningas turto gadinimas ar naikinimas	1	„Kartą mokykloje... Matematikos pamokoje vienas klasės draugas barškino liniuote į suolo kraštą. Mokytoja tyliai priėjo prie jo, atėmė liniuotę ir išmetė į šiukšlių dėžę koridoriuje.“ (16)*
	Pateikiama informacija, kuria teigiamai vertinama nusikalstama veikla ar idealizuojami nusikaltėliai	1	„Meilė už pinigus“ Aprašoma seniausia pasaulyje profesija – prostitucija. Pateikiamos teigiamos nuomonės, kurios teigiamai vertina šią profesiją ir pasisako už jos legalizavimą Lietuvoje. (2)
	Pateikiama informacija sukelianti baimę ar siaubą	3	<p>Pateikiamos moters nuotraukos operacijos metu. (1)</p> <p>Vaizduojamas vyras norintis žirklemis nusikirpti liežuvį. (3)</p> <p>„Ar tu ko nors bijai? Atslinko tamsusis metų laikas. Vakarai darosi ilgi, tamsūs, vėjuoti ir kažkodėl pilni šiurpulingų garsų. Tau būna baisu po treniruotės vienam sliūnkinti namo? O kaip jautiesi, kai lieki vienas namuose?“ (18)*</p>
	Pateikiama informacija, kuria tyčiojamosi iš žmogaus arba niekinama dėl	1	„Mamyčiukas! Kaip jį atpažinti?“ (8)*

(1)* teiginys iš žurnalo „Panelė“ 2012, Nr.1, p. 68

(3)* teiginys iš žurnalo „Panelė“ 2011, Nr.11, p. 51

(4)* teiginys iš žurnalo „Panelė“ 2011, Nr.10, p. 51

(4)* teiginys iš žurnalo „Panelė“, 2011, Nr.10, p.34

(16)* teiginys iš žurnalo „Naminukas“ 2012, Nr.1, p. 11

(18)* teiginys iš žurnalo „Naminukas“, 2011, Nr. 11, p. 16

(8)* teiginys iš žurnalo „Justė“, 2011, Nr.11, p. 26 – 27

	tautybės, rasės, lyties, kilmės, neįgalumo, seksualinės orientacijos, socialinės padėties, kalbos, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų		
--	---	--	--

5 lentelės tęsinys

Atlikta vaikams skirtų žurnalų turinio analizė rodo, kad daugiausia (5) buvo pateikta informacijos, kurioje buvo detaliam rodomas ir aprašomas žmonių ir gyvūnų žalojimas, kankinimas ir žudymas. Kiek mažiau (3) informacijos, kuri sukelia baimę ar siaubą. Taipogi rasta informacijos, kurioje aprašomas turto naikinimas, teigiamai vertinama nusikalstama veikla (1) ir tyčiojamosi iš žmogaus (1).

Ši vaikams neigiama informacija rasta „Panelė” ir „Naminukas” žurnalų numeriuose.

Tyrimo metu nebuvo aptikta informacijos, kurioje būtų vaizduojamas mirusio, mirštančio arba žiauriai sužaloto žmogaus kūnas. Nebuvo pateikiama informacija, kuri skatina savęs žalojimą ar savižudybę, detalizuojanti savižudybės priemones ir aplinkybes.

Kategorija „**Erotinio turinio informacija**” detalizuojama subkategorijomis: „Skatinamas lytinis geismas”, „Siūloma lytiškai santykiuoti”, „Rodomas \ aprašomas lytinis aktas, jo imitacija ar kitoks seksualinis pasitenkinimas, lytiniai organai, seksualiniai reikmenys” (žr. 6 lentelė).

6 lentelė. Erotinio turinio informacija vaikams skirtuose žurnaluose

Kategorija	Subkategorija	Teiginių (vaizdų) skaičius (vnt)	Įrodantys teiginiai
Erotinio turinio informacija	Skatinamas lytinis geismas	3	„Eidama į klubą, vakarėlį galvoju, ką nusikabinti, kad pasimylėčiau. Vyrus nuolatos vilioju į lovą. Mėgstų marsturuotis prieš kamerą. Dažnai žiūriu erotinius filmus.” (1) * Demostruojama erotinė fotosesija. (3) Demostruojamas vyras šokantis striptižq. (3)
	Siūloma lytiškai santykiuoti	11	„Sekso mokykla laukia studentų”. Aprašoma Austrijoje atidaroma sekso mokykla, kurioje priimami 16 metų sulaukę jaunuoliai. „Mokysimės sekso pozų, karštųjų

(1)* teiginys iš žurnalo „Panelė” 2012, Nr.1, p. 62

			<p><i>kūno taškų, glamonių meno, anatomijos reikalų ir kitą.” (1)*</i> <i>„Escape – skubios kontracepcijos metodas. Viena tabletė, be recepto, per 72 valandas po nesaugaus lytinio akto.” (1)*; (2)*; (3)*; (4)*; (5)*</i> <i>„Patikimumas, ilgas malonumas, jautrumas! Viskas, ko tau reikia!” (2)* Prezervatyvų reklama.</i> <i>„Saugus žaidimas! Prezervatyvai jam ir jai.” (4)*</i> <i>„Pats lengviausias apsaugos būdas! Prezervatyvai jam ir jai.” (5)*</i> <i>„Skubėt mylėtis ar ne?” Pateikiami už ir prieš. (12)</i> <i>„Intymysis ABC. N – 14.” Pateikiamos sąvokos: meilės žaidimai, seksualinės fantazijos, masturbacija, erotika, orgazmas. (13)</i></p>
	<p>Rodomas/aprašomas lytinis aktas, jo imitacija ar kitoks seksualinis pasitenkinimas, lytiniai organai, seksualiniai reikmenys</p>	<p>11</p>	<p><i>Vaizduojama lytinio akto imitacija (aistringai besimylinti porėlė). (1)</i> <i>Demonstruojamas seksualinis pasitenkinimas (vienas vyras ir dvi moterys). (1)</i> <i>„Intymios mados diktatorius” Demonstruojamas ir aprašomas intymus trikotažas ir jo verslas. (2)</i> <i>Demonstruojamas nuogas moters kūnas. (3)</i> <i>„Nevaidinkit, kad vakarais tik sėdint lovoje virš poezijos tomo vibratoriaus rankoje neturėję.” (3)*</i> <i>„Sex failai” „N – 18” (3); (4)</i> <i>„Nepadorios Hitlerio lėlytės.” Aprašomi sekso žaisliukai – lėlės skirtos intymiems vyro poreikiams patenkinti. (4)</i> <i>„Didžiausi sekso skandalai. N – 18”. „Palyginus su Kennedy orgijomis bei Berlusconi nuotykiomis su nepilnametėmis kekšėmis, Clintono oralinis seksas atrodo tik mažytis pasismaginimas.” „<...> mes mylėdavomės kur pakliuvo: ant</i></p>

(1)• teiginys iš žurnalo „Panelė” 2012, Nr.1, p. 53

(1)*, (2)*, (3)*, (4)*, (5)* teiginys iš žurnalų „Panelė” 2012, Nr.1; 2011, Nr.12, 11, 10, 9

(2)* teiginys iš žurnalo „Panelė” 2011, Nr.12, p. 74

(4)* teiginys iš žurnalo „Panelė” 2011, Nr.10, p. 78

(5)* teiginys iš žurnalo „Panelė” 2011, Nr.9, p. 82

(3)* teiginys iš žurnalo „Panelė” 2011, Nr.11, p. 77

			<p><i>grindy, lovoje, virtuvėje, ant stalo, ant kriauklės <...>. Billo sėklides aš vadindavau berniukais, o jis mano krūtis – mergaitėmis.” „<...> prezidentas vakarėlyje mylėjosi su dviem moterimis kitų svečių akivaizdoje, o po to su draugu apsikeitė partnerėmis.” (4)*</i></p> <p><i>Pateikiamas paveikslėlis, kuriame demonstruojami moters lytiniai organai. (5)</i></p> <p><i>Aprašomas „pirmasis kartas”. Šias istorijas aprašo nepilnamečiai. (11)</i></p>
--	--	--	--

6 lentelės tęsinys

Atlikta vaikams skirtų žurnalų turinio analizė rodo, kad juose gausu erotinio turinio informacijos. Daugiausia rasta informacijos, kurioje siūloma lytiškai santykiuoti (11) ir informacija, kurioje aprašomas ir vaizduojamas lytinis aktas, jo imitacija ar kitoks seksualinis pasitenkinimas, lytiniai organai, seksualiniai reikmenys (10). Taipogi aptikta informacijos, kurioje skatinamas lytinis geismas (3).

Ši vaikams neigiama informacija rasta „Panelė” ir „Luka” žurnalų numeriuose.

Kategorija „**Sveikatai žalinga informacija**” detalizuojama subkategorijomis: „Pateikiama informacija, kuria palankiai vertinamas priklausomumas nuo narkotinių, toksinių, psichotropinių medžiagų, tabako ar alkoholio, kitų medžiagų vartojimas svaiginimosi tikslais, skatinamas jų vartojimas, gamyba, platinimas ar įsigijimas”, „Skatinami blogi mitybos įpročiai”, „Skatinami blogi higienos įpročiai”, „Pateikiama informacija, kuria patariama, kaip pasigaminti, įsigyti ar naudoti sprogmenis, narkotines ar psichotropines medžiagas, taip pat kitus gyvybei ar sveikatai pavojingus dalykus” (žr. 7 lentelė).

(4)* teiginys iš žurnalo „Panelė” 2011, Nr.10, p. 112

7 lentelė. Sveikatai žalinga informacija vaikams skirtuose žurnaluose

Kategorija	Subkategorija	Teiginių (vaizdų) skaičius (vnt)	Įrodantys teiginiai
Sveikatai žalinga informacija	Pateikiama informacija, kuria palankiai vertinamas priklausomumas nuo narkotinių, toksinių, psichotropinių medžiagų, tabako ar alkoholio, kitų medžiagų vartojimas svaiginimosi tikslais, skatinamas jų vartojimas, gamyba, platinimas ar įsigijimas	2	„Kad atsibodęs seksas būtų įdomesnis, jis ėmė mylėtis apsvaigęs nuo LSD (stipri pusiau sintetinė psichotropinė medžiaga) ar pauostęs kokaino.“ (4)* Demonstruojama paauglė rūkanti cigarete. (13)
	Skatinami blogi mitybos įpročiai	2	„Gardi naujiena – Me Rib“ – sumuštinis su kalakutienu (McDonald's)“. Greitas maistas. (1)* „Greitasis maistas švenčia 50-metį! Kad ir kaip ten būtų, greitasis maistas tapo nauja mada, apie kurią būtų gėda nežinoti. <...> tai begalo skanu – niekas nepaneigs.“ (6)*
	Skatinami blogi higienos įpročiai	1	„Holivudo nevalos“ Aprašomi hollywoodo žvaigždžių higienos reikaliukai, tokie kaip vieną kartą prausimasis ar galvos plovimas, per savaitę, dantų priežiūra naudojant tik dantų skystį ir kitų higienos priemonių nenaudojimas (dezodoranto ir pan.). Ilgalaikis neplautų drabužių nešiojimas. (15)
	Pateikiama informacija, kuria patariama, kaip pasigaminti, įsigyti ar naudoti sprogmenis, narkotines ar psichotropines medžiagas, taip pat kitus gyvybei ar sveikatai pavojingus dalykus	1	„O dabar siūlome įsigyti puikių cigarečių, kuriuose esantis nikotino kiekis prilygsta normalioms cigaretėms. Jas galite rūkyti viso skrydžio metu, nė kiek netrukdydami aplinkiniams. Žinome, kaip sunku rūkiliams ištvirti kelias valandas be dūmo, taigi siūlome pasimėgauti elektroninėmis cigaretėmis. Jose esantis nikotino kiekis atitinka jūsų įprastinę dozę“ (2)*

7 lentelės tęsinys

(4)• teiginys iš žurnalo „Panelė“ 2011, Nr.10, p. 114

(1)* teiginys iš žurnalo „Panelė“ 2012, Nr.1, p. 60

(6)* teiginys iš žurnalo „Justė“, 2012, Nr.1, p. 8 – 9

(2)* teiginys iš žurnalo „Panelė“ 2011, Nr.12, p. 58

Tyrimo metu buvo ieškoma ar vaikams skirtuose žurnaluose nėra pateiktos sveikatai žalingos informacijos. Žurnalų turinio analizė rodo, kad juose yra pateikiama informacija, kurioje palankiai vertinamas priklausomumas nuo tabako, skatinamas jo vartojimas (2). Taipogi pateikiama informacija, kuria skatinami blogi mitybos įpročiai (2). Aptikta informacija, kuri skatina blogus higienos įpročius (1) ir informacija, kuri nurodo kur įsigyti ir kaip naudoti psichotropines medžiagas (tabaką) (1).

Ši vaikams neigiama informacija aptikta „Panelė“, „Luka“ ir „Justė“ žurnalų numeriuose.

Tyrimo metu nebuvo aptikta informacijos, kurioje būtų skatinami blogi fizinio pasyvumo įpročiai.

Kategorija „**Kita nepilnamečiams žalinga informacija**“ detalizuojama subkategorijomis: „Rodomas / aprašomas žmogaus hipnozės seansas“, „Vartojami nešvankūs žodžiai, posakei ar gestai“, „Pateikiama informacija, kuria iškreipiami šeimos santykiai, paniekinamos jos vertybės“, „Demonstruojami paranormalūs reiškiniai, sudarant šių reiškinų tikrumo įspūdį“, „Pateikiama informacija kuri skatina lošti, ragina, siulo dalyvauti azartiniuose lošimuose, loterijose ir kituose žaidimuose, kuriuose sudaromas lengvo laimėjimo įspūdis“ (žr. 8 lentelė).

8 lentelė. **Žalinga informacija vaikams skirtuose žurnaluose** (kategorijos ir subkategorijos)

Kategorija	Subkategorija	Teiginių (vaizdų) skaičius (vnt)	Įrodantys teiginiai
Kita nepilnamečiams žalinga informacija	Rodomas/aprašomas žmogaus hipnozės seansas	1	<i>Aprašoma kaip užhipnotizuoti žmogų to specialiai nesimokius. „Pakanka su žmogumi, kurį norėtum užhipnotizuoti, pajusti harmoniją. Kalbėk su juo tokiu stiliumi, koku kalba jis, gali kartoti net jo kūno judesius ar kvėpavimo ritmą. Nepamiršk vienos pagrindinių hipnotizavimo taisyklių – norėdama kitą žmogų „įvesti į transą“, turi bent laikinai užmiršti tau pačiai būdingus žodžius <...>. Pabandyk įsiminti keletą jo vartojamų žodžių bei posakių ir bent kelis kartus juos ištark seanso metu. Jau po kelių tokių frazių hipnotizuojamojo pasąmonė juos priims kaip savus ir ims tavimi pasitikėti. Vartoti tik teigiamus žodžius <...>. (9)*</i>

(9)* teiginys iš žurnalo „Justė“, 2011, Nr. 10, p. 24 – 25

	Vartojami nešvankūs žodžiai, posakiai ar gestai	12	<p>„Dėl moterų mušimo išvis turiu griežtą nuomonę: tik debilai tą gali daryti” (1)*.</p> <p>„Malti šūdą nėra laiko.” (1)*</p> <p>„Nu bliamba, kodėl vaikai jam tą gėlę padarė žydrą?” (3)*</p> <p>„<...> negalėčiau tik vieno – atsisototi Rotušės aikštėje ir pašikti, nes tai neestetiška, o <...>.” (3)*</p> <p>„Kokiu skystapročiu reikia būti, kad vietoj studijų universitete pasirinktum darbą viešbutyje su miglotomis perspektyvomis.” (4)*</p> <p>Pateikiama nuotrauka su nepadoriu gestu – viduriniuotu rankos pirštu. (5)</p> <p>„Kaip jis gražiai atrodo ir rūpinasi savimi, šis vaikinys ne liurbis.” (8)*</p> <p>„Mokykloje mane veja šalin, niekas nenori bendrauti su išsigimele <...>.” (8)*</p> <p>„Mano praktika skelbia: velniop, ką jie galvos!” (13)*</p> <p>„Po velnių!” (13)*</p> <p>„Gal jei smegenis išgraužė peroksidas, nuo kurio plaukai tapo pilki, ar tiesiog apsimeta?” (13)*</p> <p>„Velniop juos ir jų nuomonę!” (14)*</p>
	Pateikiama informacija, kuria iškreipiami šeimos santykiai, paniekiamos jos vertybės	1	<p>„Prezidentas sugebėdavo patvarkyti meilužę, kol žmona vaikštinėdavo sode ar mėgautis uždraustu vaisiumi automobilyje, stovinčiame prie jo dukros mokyklos” (4)*</p>
	Demonstruojami paranormalūs reiškiniai, sudarant šių reiškinių tikrumo įspūdį		<p>„Kitokie Kūčių ir Kalėdų burtai” Pateikiami burtai siekiant spėti savo ateitį. „O šis burtas – itin rimtas, tad derėtų elgtis atsakingai</p>

(1)* teiginys iš žurnalo „Panelė”, 2012, Nr.1, p. 51

(1)• teiginys iš žurnalo „Panelė”, 2012, Nr.1, p. 56

(3)* teiginys iš žurnalo „Panelė”, 2011, Nr. 10, p. 32

(3)• teiginys iš žurnalo „Panelė”, 2011, Nr. 10, p. 77

(4)* teiginys iš žurnalo „Panelė”, 2011, Nr. 9, p. 18

(8)* teiginys iš žurnalo „Justė”, 2011, Nr. 11, p. 8

(8)* teiginys iš žurnalo „Justė”, 2011, Nr. 11, p. 14

(13)* teiginys iš žurnalo „Luka”, 2011, Nr. 11, p.14

(13)• teiginys iš žurnalo „Luka”, 2011, Nr. 11, p. 15

(14)* teiginys iš žurnalo „Luka”, 2011, Nr. 10, p. 30

(4)* teiginys iš žurnalo „Panelė”, 2011, Nr. 9, p. 113

		4	<i>ir nesiburti dėl smulkmenų.” (7)* „Ką verta žinoti apie telepatiją? Išmokti telepatijos gali ir tu!” (8)* Pasakojama istorija apie mergaitę, kuri užsiėmė burtais ir magija. Detaliai aprašomas dvasių kvietimas ir kalbėjimas su jomis. (10) Testas – „Ar turi antgamtinių galių?” Rezultatai: telekinetikė, kerėtoja, mediumas (asmuo, spiritistų laikomas tarpininku tarp gyvųjų pasaulio ir dvasių arba mirusiųjų). (11)</i>
	Pateikiama informacija kuri skatina lošti, ragina, siulo dalyvauti azartiniuose lošimuose, loterijose ir kituose žaidimuose, kuriuose sudaromas lengvo laimėjimo įspūdis	4	<i>„Nori tapti modeliu? Tau 13 – 23 metai? Esi aukštesnė nei 1,70 m? Užsuk į www.olialiamodelis.lt ir pildyk registracijos anketą.” (2)*; (3)*; (4)* Sudaromas lengvo laimėjimo įspūdis – „Dovanoju tau!” (17)*</i>

8 lentelės tęsinys

Atlikta vaikams skirtų žurnalų turinio analizė rodo, kad daugiausia (12) buvo pateikta informacijos, kurioje vartojami nešvankūs žodžiai, posakiai ir gestai. Kiek mažiau (po 4) aptikta informacijos, kurioje aprašomi paranormalūs reiškiniai, sudarant šių reiškinų tikrumo įspūdį ir informacija, kuri skatina lošti ir dalyvauti žaidimuose ar konkursuose, kuriuose sudaromas lengvo laimėjimo įspūdis. Taipogi rasta informacijos, kurioje aprašomas žmogaus hipnozės seansas (1), pateikiama informacija, kuria iškreipiami šeimos santykiai, paniekinamos jos vertybės (1).

Ši vaikams neigiama informacija rasta „Panelė”, „Luka”, „Justė” ir „Naminukas” žurnalų numeriuose.

Kategorija „**Informacija, kuri yra susijusi su asmens duomenų skelbimu, turinčia įtakos nepilnamečių vystymuisi**” detalizuojama subkategorijomis: „Skelbiami save sužalojusio ar mėginusio tai padaryti, nusižudžiusio ar mėginusio nusižudyti nepilnamečio asmens duomenys, pagal kuriuos galima nustatyti jo asmens tapatybę”, „Pateikti duomenis apie nepilnamečių, kurie žemina jo orumą ir (ar) pažeidžia jo interesus”, „Piktnaudžiaujama nepilnamečių pasitikėjimu ir nepatyrimu, neigiamų socialinių reiškinų kontekste pateikiamos nepilnamečių nuomonės ir vertinimai”, „Neigiamų socialinių reiškinų kontekste pateikiamos

(8)• teiginys iš žurnalo „Justė”, 2011, Nr. 11, p. 24 – 25

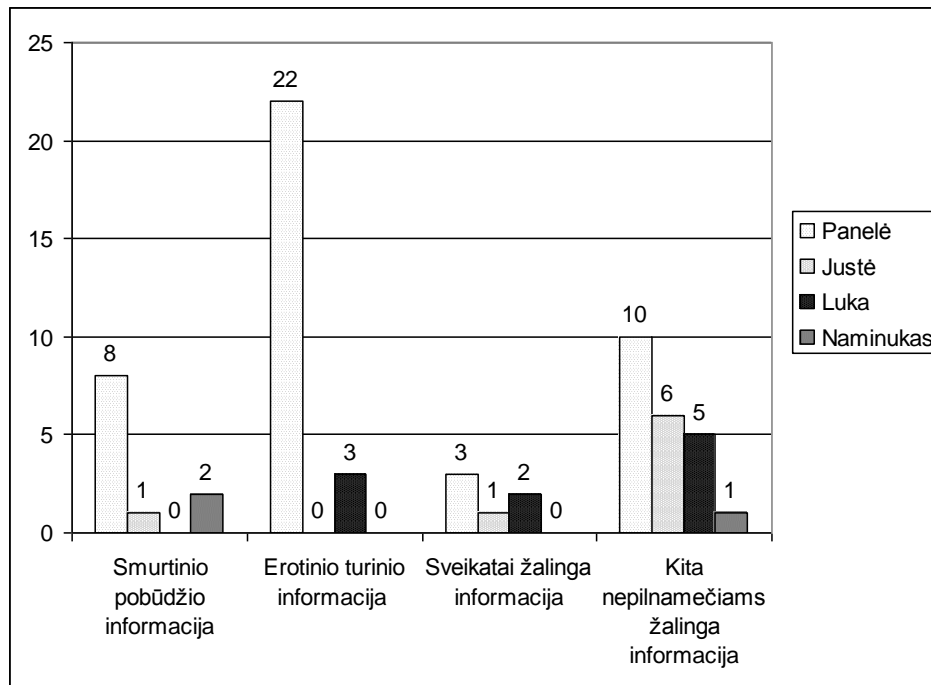
(2)*; (3)*; (4)* teiginys iš žurnalų „Panelė”, 2011, Nr.12, 11, 10

(17)* teiginys iš žurnalo „Naminukas”, 2011, Nr. 12, p. 39

nepilnamečių nuotraukos jei pagal tai galima nustatyti jo asmens tapatybę”. *Tyrimo metu nebuvo aptikta informacija, kuri yra susijusi su asmens duomenų skelbimu, turinčia įtakos nepilnamečių vystymuisi.*

Apibendrinant gautus tyrimo rezultatus, galima teigti, jog vaikams skirtuose žurnaluose yra pateikiama neigiama viešoji informacija: smurtinė, erotinė, sveikatai žalinga ir kita vaikams neigiama informacija ir tokiu būdu yra pažeidžiami „LR Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio” įstatymo nuostatai. Kad vaikams skirtuose žurnaluose yra pateikta neigiama viešoji informacija, įrodo ir patvirtina kitų autorių ir tam tikrų institucijų atlikti tyrimai (parengtos ataskaitos). R. Staniulienės (2008) atliktas tyrimas „Suaugusiųjų kultūros multiplikacija vaikų ir paauglių žurnaluose” atskleidė, kad vaikams skirtuose žurnaluose dominuoja suaugusiųjų auditorijai skirtų žurnalų aktualijos: pramoginės kultūros akcentavimas, jėgos kulto, kovinių simbolių ir mirties temų įsigalėjimas, netolerancija ir destruktivaus elgesio pavyzdžiai. Taipogi tyrimas atskleidė, jog vaikams skirtuose žurnaluose (ypač žurnale „Panelė”) gausu erotinio turinio informacijos. Taipogi apie neigiamos informacijos egzistavimą vaikams skirtuose žurnaluose, įrodo ir Žurnalistų etikos inspektoriatas Tarnybos duomenų apžvalgos, kuriuose kasmet randama pažeidimų vaikams skirtoje spaudoje (2008 m. žurnaluose: „Flintas”, „Musė pusė”, „Panelė”; 2009 m. – „Panelė”, „Flintas”; 2010 m. – „Panelė”).

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad daugiausia neigiamos viešosios informacijos pateikiama „Panelė” (43) žurnaluose, kiek mažiau „Luka” (10), „Justė” (8) ir „Naminukas” (3) žurnaluose (žr. 2 pav.). Vaikams skirtuose žurnaluose daugiausia buvo rasta erotinio turinio informacijos (siūloma lytiškai santykiuoti; rodomas / aprašomas lytinis aktas, jo imitacija ar kitoks seksualinis pasitenkinimas, lytiniai organai, seksualiniai reikmenys) ir informacijos, kurioje vartojami nešvankūs žodžiai, posakiai ir gestai.

2 pav. Neigiama viešoji informacija vaikams skirtuose žurnaluose (N=20)

Remiantis kokybinio tyrimo rezultatais, galima daryti prielaidą, kad vaiko teisių apsaugos nuo neigiamos viešosios informacijos srityje, priežiūrinę veiklą vykdančios institucijos, neatlieka savo funkcijas, neužtikrina teisės aktų praktinį įgyvendinimą ir negarantuoja tinkamą vaiko teisių apsaugos lygį. Taipogi galima teigti, kad viešosios informacijos rengėjai, šiuo atveju, žurnalistai, nesilaiko ir pažeidžia „LR Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio“ įstatymo nuostatus, bet ir profesinės etikos normas.

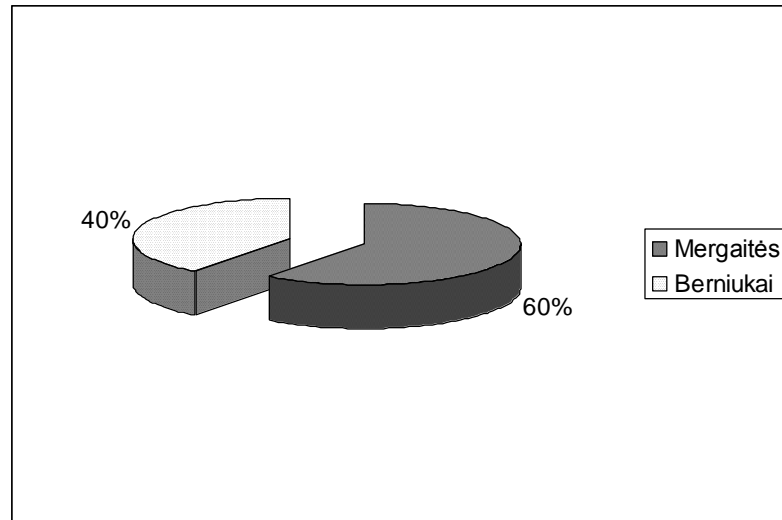
R. M. Berns (2009) teigimu, vaikai žiniasklaidos perduodamą informaciją yra linkę vertinti kaip realų gyvenimą atspindinčią tikrovę (žr. šio darbo 22 p.). Taigi vaikai spaudoje pateiktą neigiamą informaciją, pavyzdžiui, smurtą, narkotinių medžiagų vartojimą ir kt. gali priimti kaip natūralų ir įprastą reiškinį. V. Legkausko (2010) teigimu, ryškus, neįprastas elgesys greičiau patraukia dėmesį ir jį lengviau atsiminti, nei dažnai stebimas elgesio formas (žr. šio darbo 23 p.). Remiantis šiuo teiginiu, galima teigti, kad neigiama viešoji informacija (agresyvus elgesys ir kt.) labiau patrauks vaikų dėmesį nei kita informacija ir išliks vaikų atmintyje ir galbūt bus pakartojama realiame gyvenime.

Taigi tokia vaikams skirta spauda – be tinkamos savikontrolės – yra pavojinga, nes jos produkcija ne tik žalinga vaikų moralinei raidai ar psichinei sveikatai, kartu ji iškreipia jų pasaulėjūtą, turi neigiamos įtakos vaiko socializacijai, socialinių įgūdžių formavimui, bruka netinkamo elgesio pavyzdžius.

2.5 Kiekybinio tyrimo rezultatai ir jų analizė

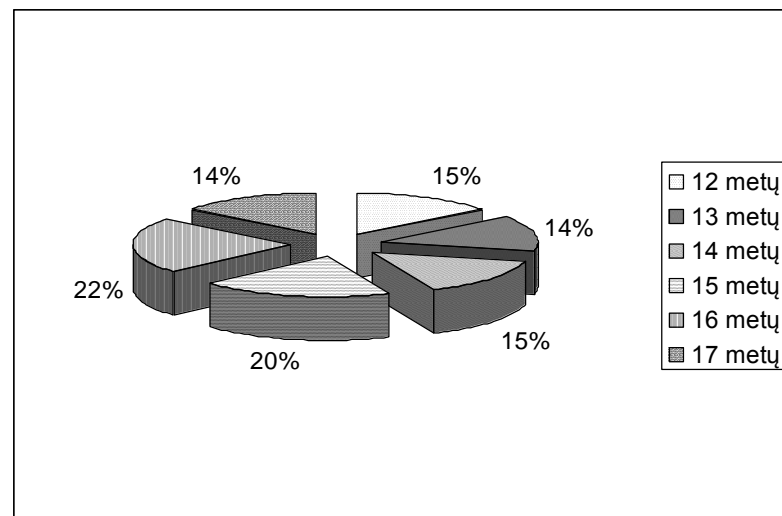
Kiekybiniu tyrimu buvo siekiama išsiaiškinti kokius žurnalus ir kodėl skaito vaikai, kaip juos renkasi, ar jų pasirinkime dalyvauja suaugusieji.

Tyrimo dalyvavo 202 vaikai (12–17 metų).

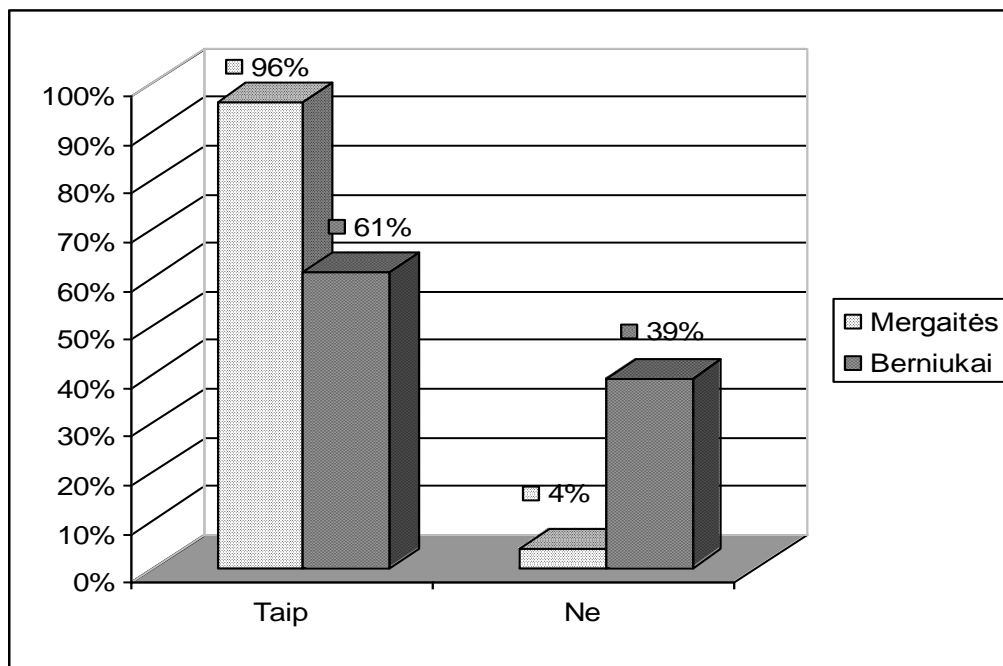
3 pav. Vaikų pasiskirstymas pagal lytį (N=202)

Atlikus anketinės apklausos duomenų analizę, nustatyta, kad mergaičių, dalyvavusių tyrime buvo daugiau (60%) nei berniukų (40%). Lyginant vaikų pasiskirstymą pagal amžių, didžiausią dalį – 22% sudaro asmenys priklausantys 16 metų amžiaus grupei. Mažiausia dalis – po 14% vaikų sudaro asmenys priklausantys 13 ir 17 metų amžiaus grupei (žr. 4 pav.).

4 pav. Vaikų pasiskirstymas pagal amžių (N=202)

Pirmiausia vaikų buvo klausama, ar jie skaito žurnalus (žr. 5 pav).

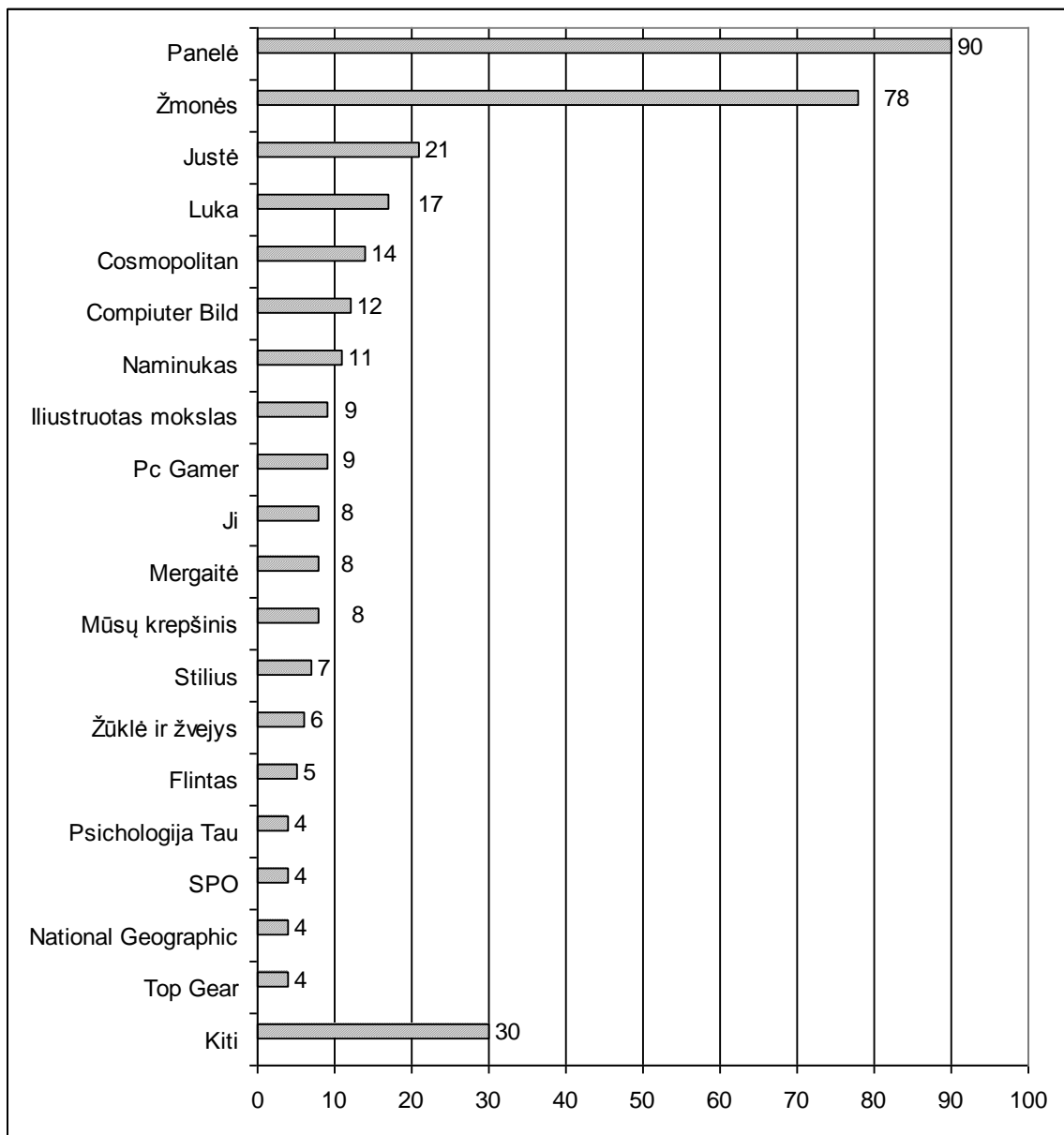

5 pav. Atsakymų į klausimą „Ar tu skaitai žurnalus?“ pasiskirstymas (N=202)

Pagal duomenis, pateiktus 4 paveiksle, galime matyti, kad 96% tyrime dalyvavusių mergaičių ir kiek mažiau – 61% berniukų skaito žurnalus. Didesnė dalis berniukų – 39% ir žymiai mažesnė dalis mergaičių – 4%, neskaito žurnalų. Taigi remiantis tyrimo rezultatais galima teigti, kad žurnalų skaitymas yra populiarus (mėgstama) veikla vaikų tarpe. Taipogi tai įrodo ir kiti atlikti tyrimai: 2005 m. buvo atliktas sociologinis tyrimas „Skaitymo mąstas, kryptingumas ir poreikiai“. Tyrimo rezultatai atskleidė, jog 12–16 metų vaikai dažniausiai mėgsta skaityti vaikams ir jaunimui skirtus žurnalus. D. Miknevičienė (2006) tyrė 5–10 klasių mokinius, siekdama iširti paauglių skaitymą. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad didesnė dalis vaikų labiau mėgsta skaityti žurnalus, nei knygas.

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad 166 vaikai skaito žurnalus, o 36 vaikai – neskaito. Taigi toliau tyrime bus analizuojami 166 vaikų atsakymai į kitus anketos klausimus.

Anketoje vaikams buvo suformuluotas klausimas, kuriuo siekiama išsiaiškinti, kokius žurnalus jie dažniausiai skaito (žr. 6 pav.).

6 pav. **Vaikų dažniausiai skaitomi žurnalai (N=166)**

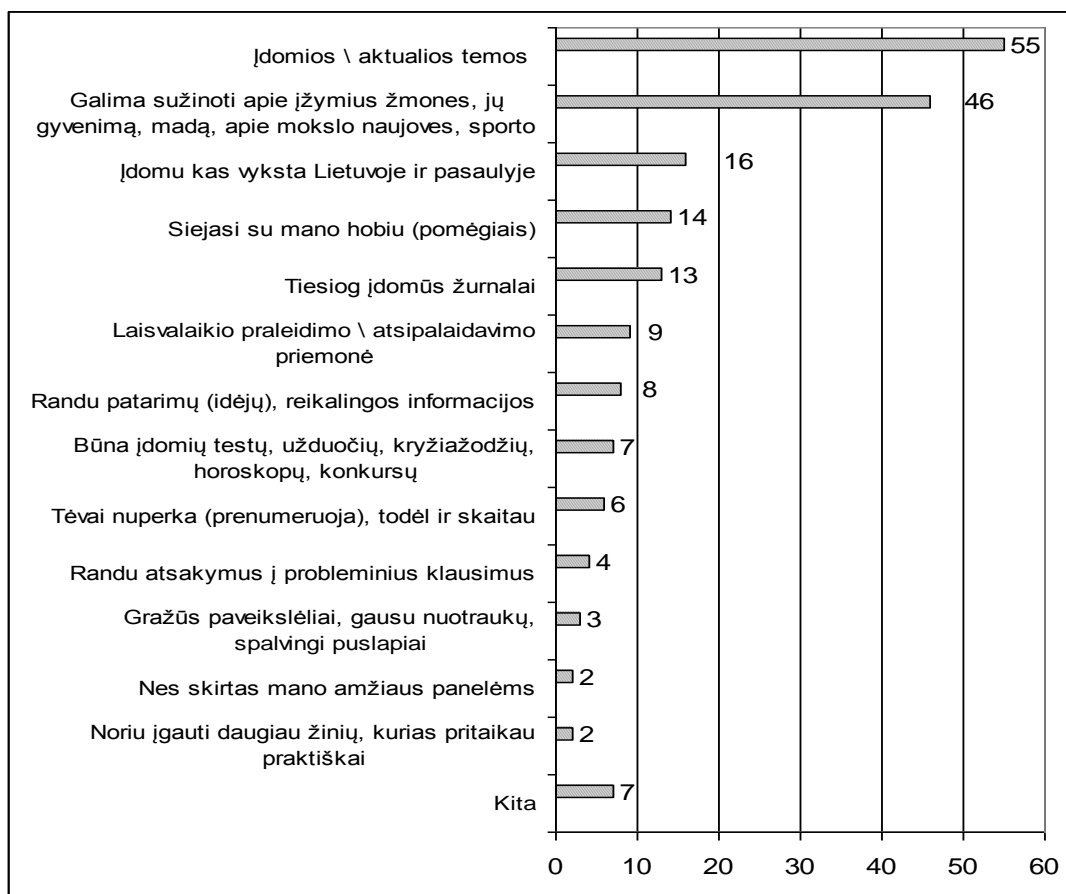
Paveiksle pateikti duomenys iliustruoja, kad dažniausiai skaitomas vaikų žurnalas yra „Panelė” (90). Kiek mažiau skaitomi „Justė” (21), „Luka” (17) ir „Naminukas” (11). Dar mažesnė dalis respondentų skaito žurnalus „Mergaitė” ir „Flintas”.

12 metų respondentų dažniausiai skaitomi „Justė”, „Mergaitė”, „Naminukas” ir „Panelė”. 13 metų – „Panelė”, kiek mažiau „Justė” ir „Luka”. 14–17 metų respondentų dažniausiai skaitomas žurnalas yra „Panelė” (žr. 2 priedas).

Remiantis kitų autorių (Lapienytė-Šmitienė, 2005; Miknevičienė, 2006) atliktais tyrimais, dažniausiai skaitomi vaikų žurnalai: „Panelė“, „Justė“, „Luka“, „Mergaitė“ ir „Flinto Bumas“. Taigi galima teigti, kad šie žurnalai populiarumą ir skaitomumą išlaikė iki šių dienų.

Kaip minėta teorinėje dalyje (žr. šio darbo 13 p.), periodiniai leidiniai yra skirstomi į mokslinius (literatūrinius, medicinos, gamtos, socialinių mokslų, naujosios technikos) ir populiariuosius. Populiariuosius galima skirstyti pagal paskirtį: jaunimui (vaikams, paaugliams), moterims, vyrams ir bendro pobūdžio (Urbonas, 2007). Taigi galima daryti išvadą, kad respondentai daugiausia renkasi vaikams skirtus žurnalus: „Panelė“, „Justė“, „Luka“, „Naminukas“ ir „Mergaitė“. Vaikų tarpe dažnai skaitomas žurnalas „Žmonės“, kuris yra priskiriamas prie bendro pobūdžio žurnalų. Maža dalis skaito moterims ir vyrams skirtus žurnalus. Taipogi, galima pastebėti, kad berniukai renkasi žurnalus skirtus konkrečiai sričiai: sportui, kompiuteriams, automobiliams ir pan.

Anketoje buvo suformuluotas klausimas, kuriuo norėta išsiaiškinti priežastis, kurios lemia skaitomų žurnalų pasirinkimą (žr. 7 pav).

7 pav. Priežastys, kurios lemia skaitomų žurnalų pasirinkimą (N=166)

Pagal duomenis, pateiktus 7 paveiksle galima išskirti 2 pagrindines priežastis, kurios lemia būtent tokių žurnalų pasirinkimą:

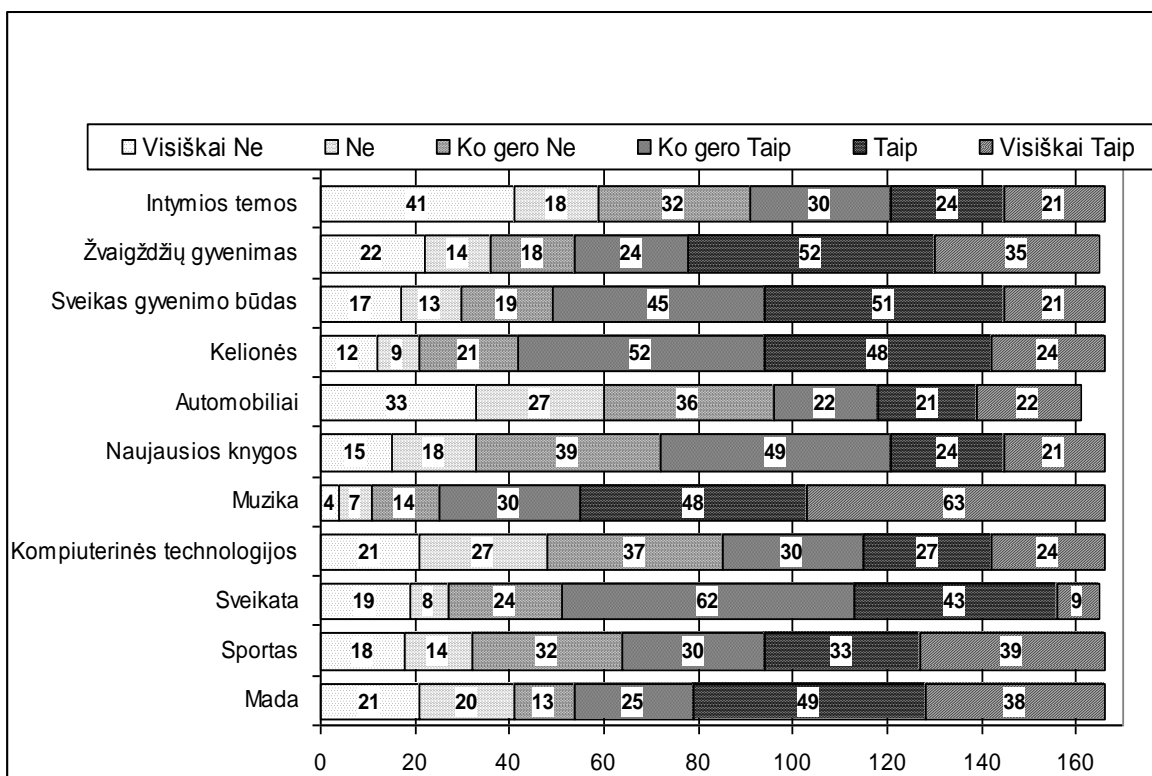
1) Įdomios / aktualios temos (įdomi informacija, straipsnių įvairovė) (55);

2) Galima sužinoti apie įžymius žmones, jų gyvenimą, madą, apie mokslo naujoves, sporto naujienas, naujus filmus, automobilius (46).

Kitų respondentų nuomone, priežastys, kurios lemia, skaitomų žurnalų pasirinkimą yra noras sužinoti kas vyksta Lietuvoje ir pasaulyje (16), siejasi su jų pomėgiais (hobiu) (14), tiesiog įdomūs žurnalai (11). Tyrime dalyvavę respondentai, nurodo ir kitas priežastis: žurnalus nuperka (prenumeruoja) tėvai, todėl ir skaito, juose būna įdomių testų, užduočių, kryžiažodžių, horoskopų, konkursų, galima rasti atsakymus į probleminius klausimus, sudomina gražūs paveikslėliai, nuotraukų gausa, spalvingi puslapiai, padeda įgauti daugiau žinių, kurias galima pritaikyti praktiškai. Vieni iš įdomiausių atsakymų, kodėl skaito būtent tokius žurnalus: „nes skaitymas lavina mus“, „tai yra žurnalai neturintys vertės, tačiau jie puikiai tinka norint atsipalaiduoti, paskaityti lengvų skaitalų“, „nes mokykloje turiu gana daug laisvo laiko, tad jei namų darbų ruošti nereikia mielai paskaitau“.

Lyginant gautus rezultatus su 2005 m. atlikta nacionaline apklausa „Skaitymo mąstas, kryptingumas ir poreikiai“, jie skiriasi. 12–16 metų vaikai atsakydami į klausimą „Kodėl pasirenkate tokius žurnalus“, pagrindinės priežastys buvo siekimas suprasti dominančios srities (sporto, kultūros ir pan.) įvykius ir noras žinoti ir suprasti svarbiausius visuomenės ir valstybės įvykius, problemas. Kitos priežastys: sužinoti apie kitų žmonių kasdieninį gyvenimą: buitį, papročius, pramogas ir pan., sužinoti apie bendraamžių problemas, noras aptarti naujienas su draugais, pažįstamais.

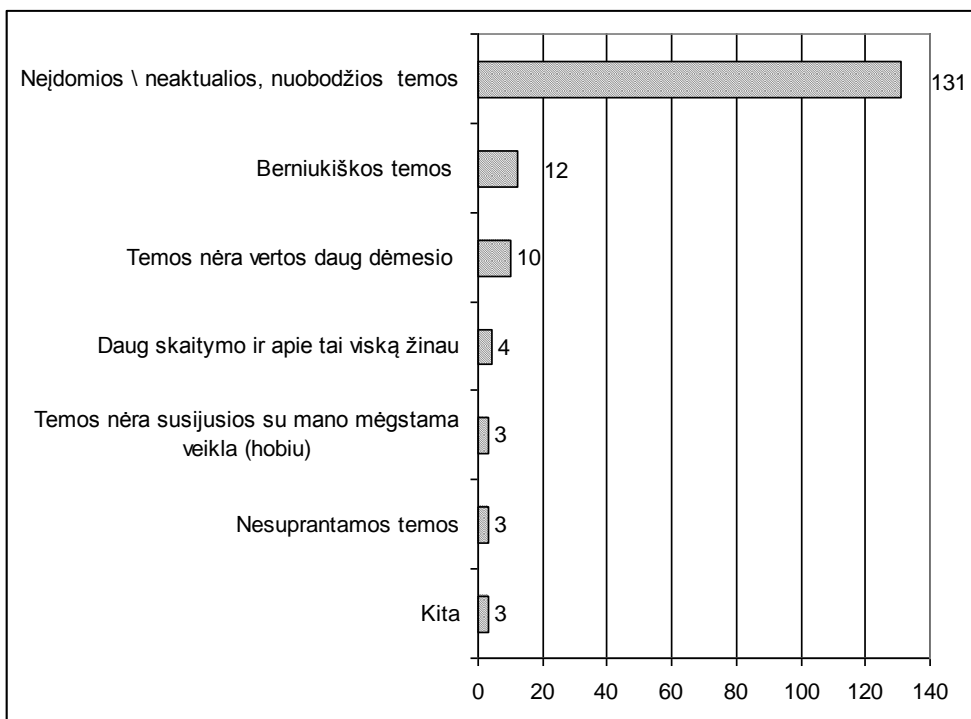
Anketoje buvo suformuluotas klausimas, kuriuo norėta išsiaiškinti temas, kurios labiausiai domina vaikus žurnaluose (žr. 8 pav.).

8 pav. Temos, kurios labiausiai domina vaikus žurnaluose (N=166)

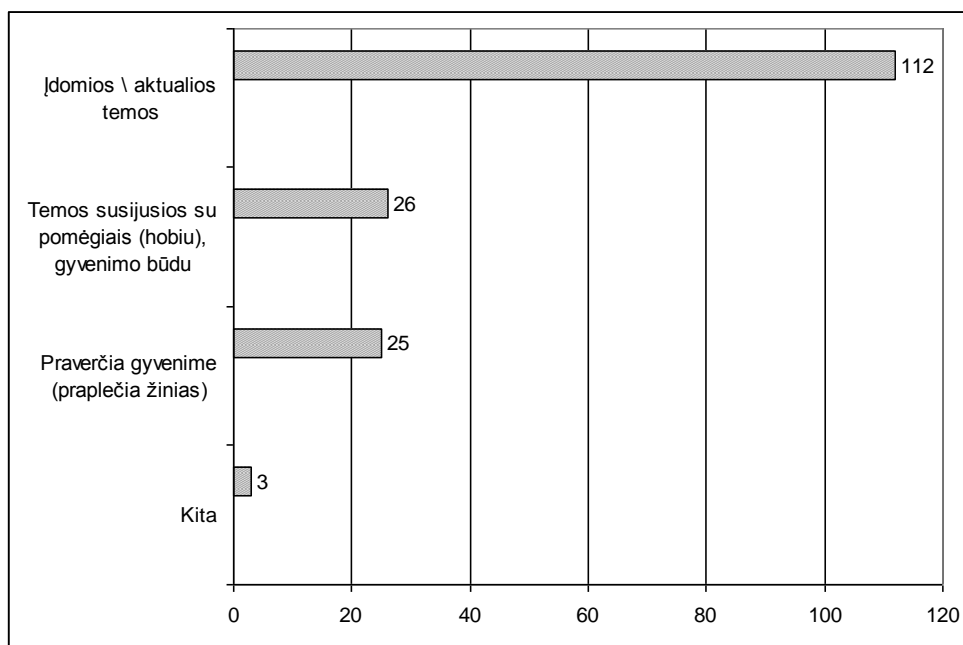
Paveiksle pateikti duomenis atskleidžia, jog **visiškai taip** ir **taip** vaikus domina temos apie sportą, muziką, madą, sveiką gyvenimo būdą ir žvaigždžių gyvenimą. **Ko gero taip** vaikus domina temos apie sveikatą, naujausias knygas ir keliones. Gauti tyrimo duomenys rodo, jog **visiškai nedominančios** yra intymios temos. **Ko gero nedominančios** temos yra apie kompiuterines technologijas ir automobilius. Kita dalis vaikų nurodė kitas dominančias temas: žaidimai, maisto gaminimas, horoskopai, mokslas, psichologija.

Šiuos duomenis papildo ir vaikų atsakymai į klausimą, kodėl šios temos domina ir nedomina. Atsakymai pateikiami 9 ir 10 paveiksluose.

9 pav. Priežastys, dėl kurių šios temos nedomina vaikus (N=166)

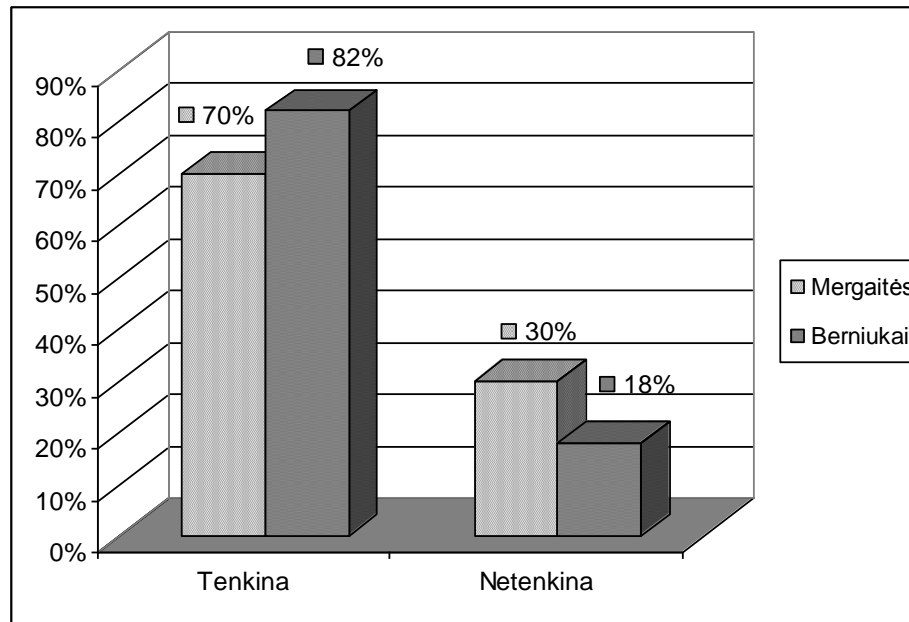
Respondentų nuomone, žurnaluose šios įvardintos temos nedomina, nes yra neaktualios, nuobodžios ir neįdomios (131), skirtos berniukams (12) ir tiesiog nėra vertos daug dėmesio (10). Tyrime dalyvavę respondentai, nurodo ir kitas priežastis: nėra susiję su jų mėgstama veikla (hobiu), mėgsta skaityti naudingesnius straipsnius, temos nesuprantamos ir skirtos mergaitėms. Vienas respondentas nežino kodėl nesidomi šiomis temomis.

10 pav. **Priežastys, dėl kurių šios temos domina vaikus (N=166)**

Paveiksle pateikti duomenys iliustruoja, kad daugumą respondentų (112) domina šios temos, nes jos yra aktualios ir įdomios. 26 respondentai teigė, kad šios temos domina, nes susijusios su jų pomėgiais (hobiu). 25 respondentai nurodė, kad šios temos praverčia gyvenime ir praplečia žinias. Labai maža dalis respondentų (2) nurodė, kad domisi šiomis temomis, nes randa naudingų patarimų ir padeda „prastumti“ laiką. Vienas respondentas nežino kodėl domisi šiomis temomis.

Anketoje vaikams buvo suformuluotas klausimas, kuriuo buvo siekiama išsiaiškinti, ar vaikus visada tenkina informacija, kurią perskaito žurnaluose (žr. 11 pav.).

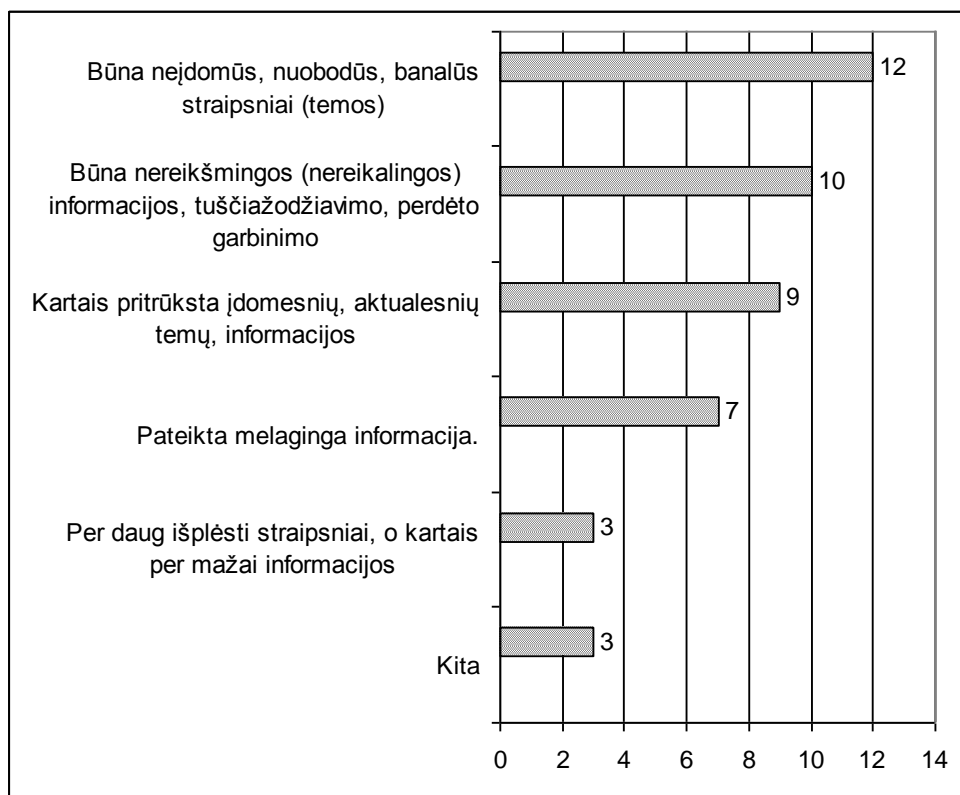

11 pav. Atsakymų į klausimą „Ar visada tenkina informacija, kurią perskaitai žurnaluose?“ pasiskirstymas (N=166)

Išanalizavus tyrimo duomenis paaiškėjo, kad žurnaluose perskaityta informacija tenkina tiek berniukus (82%), tiek ir mergaites (70%). Likusiai daliai: 30% mergaičių ir 18% berniukų perskaityta informacija netenkina. Tokie tyrimo rezultatai leidžia teigti, kad didelę dalį vaikų visada tenkina informacija, kuri yra pateikta jų skaitomuose žurnaluose.

Lyginant su J. Lapienytės-Šmitienės (2005) atlikto tyrimo „Populiariųjų žurnalų vertybės moksleivių akimis“ gautais rezultatais, atsakant į šį klausimą, rezultatai skiriasi. 53% vaikų informacija tenkina tik kartais, 33% – tenkina, 10% – netenkina ir 4% vaikų nežino ar juos tenkina žurnaluose pateikta informacija.

Tyrimo metu, vaikų (kurių perskaityta informacija netenkina – 44 vaikai) buvo prašoma nurodyti priežastis, kodėl žurnaluose perskaityta informacija juos netenkina (žr. 12 pav.).

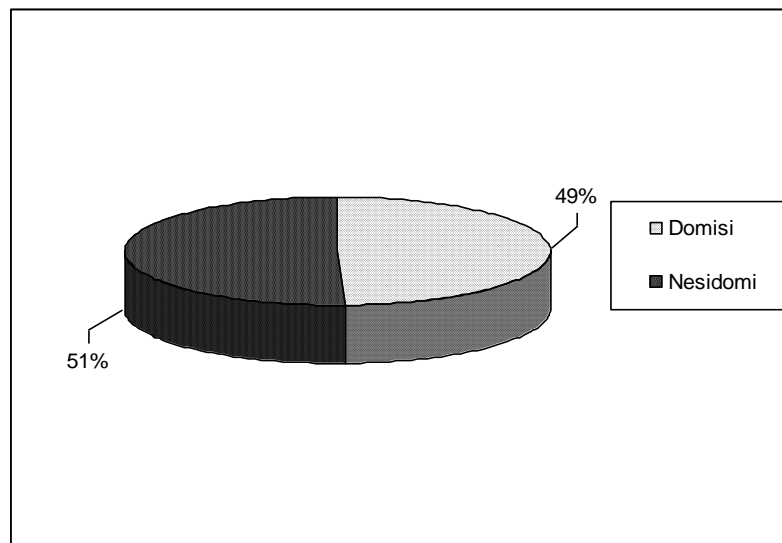

12 pav. Priežastys, dėl kurių informacija žurnaluose vaikus netenkina (N=44)

Atsakymai, kodėl perskaityta informacija netenkina, 12 respondentų nurodė, kad žurnaluose būna neįdomių, nuobodžių ir banalių straipsnių. 10 respondentų teigė, jog žurnaluose būna nereikšmingos (nereikalingos) informacijos, tuščiažodžiavimo ir perdėto garbinimo. 9 respondentai teigė, kad žurnaluose trūksta įdomesnių ir aktualesnių temų. 7 respondentai nurodo, kad žurnaluose yra pateikiama melaginga informacija. Likusi dalis respondentų nurodo, kad žurnaluose būna per daug išplėsti straipsniai, o kartais per mažai informacijos, pasitaiko neleistino pobūdžio temų, kartais trūksta tolerancijos kitiems žmonėms, pasitaiko necenzūruotų žodžių. Kartais žurnalų puslapiai per daug užpildyti reklamomis.

Vaikams nevisuomet užtenka gyvenimiškos patirties suvokti žurnaluose pateiktą informaciją. Dažnai ją gali suvokti neteisingai, o tai turi neigiamos įtakos vaiko socializacijai: praplėčia ir sustiprina stereotipų gausą ir raidą, iškreipia vertybių skalę, gali prisidėti prie vartotojų ugdymo, paskatinti nusikaltimus, agresiją. Todėl daugelio autorių (Tidikienė, 1989; Karlonaitė, Zabielaitytė, Krikščiūnaitė, 2007; Da-wei, 2007, Staniulienė, 2008) teigimu, svarbu, kad tėvai domėtųsi kokius žurnalus vaikai skaito ir kokią informaciją gauna iš jų. Jie turi padėti atskirti teigiamus ir neigiamus spausdintos žiniasklaidos aspektus. Siekiant nustatyti, ar tėvai

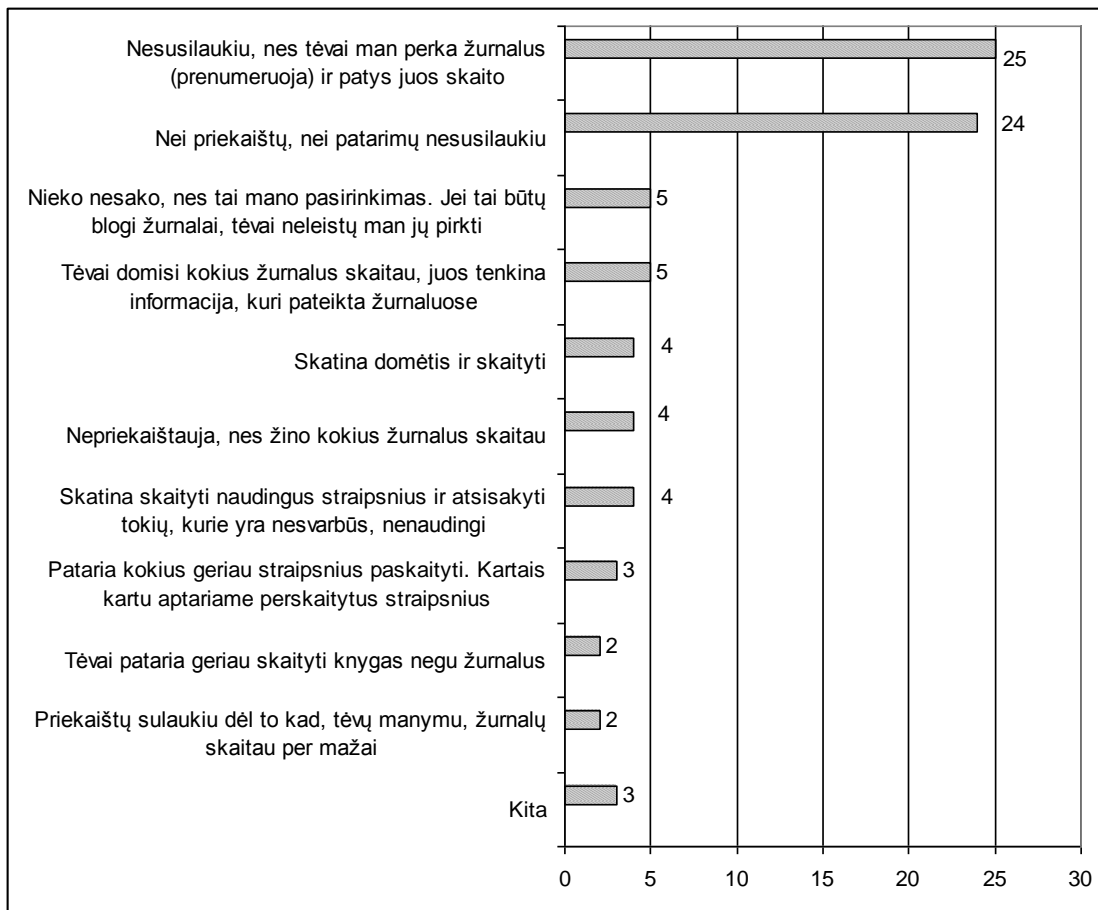
domisi kokius žurnalus skaito jų vaikai, anketoje vaikams buvo pateiktas tokio pobūdžio klausimas (žr. 13 pav.).

13 pav. Tėvų domėjimasis, kokius žurnalus skaito jų vaikai (N=166)

Atlikus anketinės apklausos duomenų analizę, nustatyta, kad 49% tėvų domisi, kokius žurnalus skaito jų vaikai. Likusi dalis – 51% tėvų nesidomi. Galima daryti prielaidą, kad tėvai nesuvokia problemų masto, kurią gali pateikti spausdinta žiniasklaida.

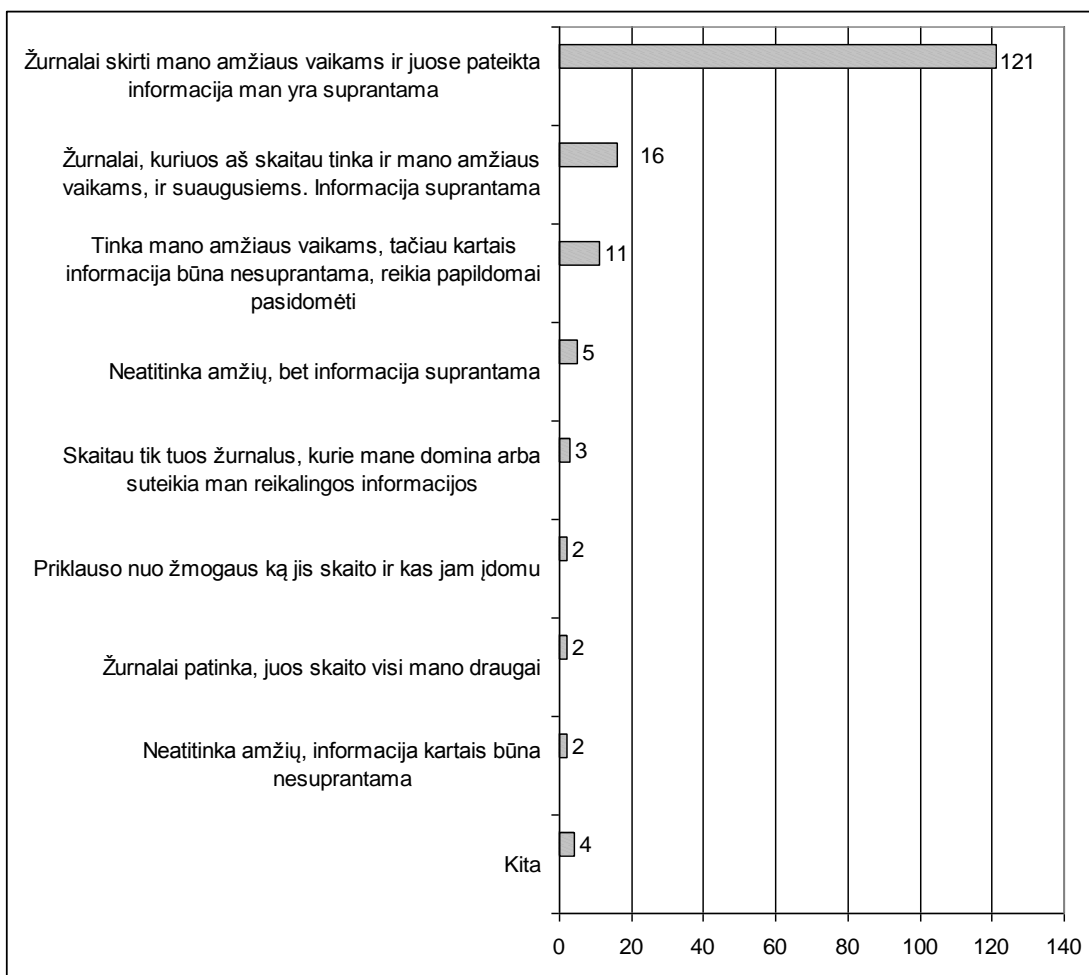
Šiuos duomenis papildė ir vaikų (kurių tėvai domisi) atsakymai į klausimą, kokių dažniausiai priekaištų ar patarimų sulauki iš tėvų dėl žurnalų, kuriuos tu skaitai. Duomenys pateikti 14 paveiksle.

14 pav. Tėvų priekaištai / patarimai vaikams dėl jų skaitomų žurnalų (N=82)

Tyrimo duomenys rodo, kad dauguma respondentų (49) nei priekaištų, nei patarimų iš tėvų nesulaukia. Iš jų 25 teigia, kad tėvai patys nuperka (prenumeruoja) žurnalus ir juos skaito. Tyrime dalyvavę respondentai, nurodo kitus patarimus: skaityti naudingesnius straipsnius ir atsisakyti tokių, kurie yra nesvarbūs ir nenaudingi, pataria geriau skaityti knygas negu žurnalus, siūlo daugiau domėtis moksliniais žurnalais. Priekaištai: didelė žurnalų kaina, laikas dėl kurio nespėjama paruošti namų darbų ir nueinama vėlai miegoti, skaitoma per mažai žurnalų.

Anketoje buvo suformuluotas klausimas, kuriuo norėta išsiaiškinti, kaip vaikai patys vertina skaitomus žurnalus (žr. 15 pav.).

15 pav. **Vaikų skaitomų žurnalų vertinimai (N=166)**

Paveiksle pateikti duomenis iliustruoja, kad dauguma respondentų (121) skaitomus žurnalus vertina teigiamai, pažymėdami, kad žurnalai yra skirti jų amžiaus vaikams ir juose pateikiama informacija yra suprantama. 16 respondentų teigia, kad žurnalai yra skirti jų amžiaus vaikams ir suaugusiems, o juose pateikta informacija yra suprantama. 16 respondentų nurodo, kad žurnalai yra skirti jų amžiaus vaikams, tačiau pateikta informacija nevisada yra suprantama ir reikia papildomai pasidomėti. 4 respondentai teigia, kad žurnalai neatitinka jų amžių, bet pateikta informacija yra suprantama. Maža dalis respondentų (3) skaitomus žurnalus vertina neigiamai, teigdami, kad pateikta informacija yra nesuprantama ir žurnalai neatitinka jų amžių, taipogi juose pateikiama daug gandų ir melo. Likusi dalis respondentų (6) vertindami žurnalus, nurodo, kad jie yra produktyvus, juos skaito daugelis paauglių ir juose yra mažai neigiamos informacijos. Tokie tyrimo rezultatai leidžia teigti, kad vaikai pakankamai teigiamai vertina žurnalus kuriuos skaito.

Apibendrinant vaikų apklausos gautus rezultatus, galima teigti, kad vaikai (tiek mergaitės, tiek berniukai) skaito žurnalus. Skaitomiausi vaikams skirti žurnalai: „Panelė“, „Justė“, „Luka“, „Naminukas“. Tačiau vaikų pasirinkimuose buvo ir žurnalai, kurie skirti vyrams ar moterims, bendro pobūdžio žurnalai. Šių žurnalų pasirinkimą lemia: pateiktos įdomios ir aktualios temos, galimybė sužinoti apie įžymius žmones, jų gyvenimą, madą, apie mokslo naujoves, sporto naujienas, naujus filmus, automobilius. Vaikus labiausiai dominančios temos susijusios su sportu, mada, muzika, sveiku gyvenimo būdu ir žvaigždžių gyvenimu. Visiškai nedominančios – intymios temos. Tiek berniukus, tiek mergaites, tenkina informacija, kurią perskaito žurnaluose. Beveik pusė (49%), tyrime dalyvavusių vaikų tėvai domisi kokius žurnalus skaito jų atžalos. Dauguma vaikų iš savo tėvų nesulaukia nei priekaištų, nei patarimų dėl skaitomų žurnalų. Vaikai savo skaitomus žurnalus vertina teigiamai, akcentuodami, kad šie žurnalai yra skirti jų amžiaus vaikams ir juose pateikiama informacija yra suprantama.

IŠVADOS

Išanalizavus ir apibendrinus mokslinę (pedagoginę, psichologinę, filosofinę, sociologinę), metodinę literatūrą bei vaiko teises reglamentuojančius dokumentus, paaiškėjo, kad:

1. Viešoji informacija – tai įvairaus pobūdžio ir turinio informacija skirta viešam platinimui. Ji perduodama per įvairias žiniasklaidos priemones ir yra laisvai prieinama visiems visuomenės nariams. Tačiau išskiriama viešoji informacija, kuri pagal LR įstatymus negali būti viešai platinama.
2. Viešosios informacijos poveikio būdai gali būti tiek kokybiniai, tiek kiekybiniai, trumpalaikiai arba ilgalaikiai. Viešosios informacijos veiksniai lemia: informacijos rūšis, forma ir turinys, skirtas laikas, socialinė aplinka ir vaikų socialinė ir psichologinė būsena.
3. Atlikus teisinių dokumentų analizę, galima išskirti viešosios informacijos, darančios neigiamą įtaką vaikams rūšis: smurtinio pobūdžio, erotinio turinio, sveikatai žalinga informacija. Taipogi priskiriama informacija, kuri susijusi su nepilnamečio duomenų skelbimu.
4. Spausdinta žiniasklaida, tai knygos, žurnalai, laikraščiai ir spaudos fotografija. Žurnalas – subrošiūruotas įvairaus turinio ir paskirties, dažnai iliustruotas periodinis leidinys.
5. Spausdinta žiniasklaida turi įtakos vaiko socializacijai: ugdo vertybes, moralės normas, formuoja idealus ir nuostatas, perduoda kultūros paveldą. Turi įtakos vaikų socialinių įgūdžių formavimuisi: sprendimų priėmimo, problemų sprendimo, kūrybiško mąstymo kritinio mąstymo, efektyvaus bendravimo, asmeninio bendravimo, savęs pažinimo, emocijų valdymo, empatijos, streso įveikimo. Žurnalai veikia vaikų raidą, turi įtakos socialinės realybės konstravimui. Taipogi vaikams skirti žurnalai vaidina svarbų vaidmenį jų lektūroje, jie reikšmingi vaikų švietimo, lavinimo kultūros dalis.
6. Viešoji informacija kartais gali tapti asmenybės fizinio, dorovinio, moralinio žalojimo priemone. Tačiau šioje srityje yra parengta pakankamai pažangi teisinė bazė ir ją reguliuojanti institucijų sistema, kuri siekia užtikrinti atitinkamų teisės aktų vykdymą ir įgyvendinimą. Viešosios informacijos rengėjai ir skleidėjai turi būti atsakingi už viešai skelbiamos informacijos turinį. Ne tik valstybė, bet ir vaiko šeima turi apginti ir apsaugoti vaikus nuo neigiamos viešosios informacijos poveikio.

Atlikus empirinio tyrimo duomenų analizę, paaiškėjo, kad:

7. Vaikai (tiek mergaitės, tiek berniukai) skaito žurnalus. Dažniausiai skaitomi vaikams skirti žurnalai: „Panelė”, „Justė”, „Luka” ir „Naminukas”.
8. Skaitomų žurnalų pasirinkimą lemia: pateiktos įdomios ir aktualios temos, galimybė sužinoti apie įžymius žmones, jų gyvenimą, madą, apie mokslo naujoves, sporto naujienas ir kt. Vaikus labiausiai jų skaitomuose žurnaluose dominančios temos yra susijusios su sportu, mada, muzika, sveiku gyvenimo būdu ir žvaigždžių gyvenimu. Visiškai nedominančios – intymios temos.
9. Beveik pusė, tyrime dalyvavusių vaikų tėvai domisi kokius žurnalus skaito jų atžalos. Dauguma vaikų iš savo tėvų nesulaukia nei priekaištų, nei patarimų dėl skaitomų žurnalų, teigdami, kad tėvai nuperka (prenumeruoja) ir patys skaito šiuos žurnalus. Remiantis tyrimo rezultatais, galima daryti prielaidą, kad tėvai nesuvokia problemų masto, kurią gali pateikti spausdinta žiniasklaida.
10. Vaikai savo skaitomus žurnalus vertina teigiamai, akcentuodami, kad šie žurnalai yra skirti jų amžiaus vaikams ir juose pateikiama informacija yra suprantama. Tik labai maža dalis (3) vaikų, skaitomus žurnalus vertina neigiamai, teigdami, kad pateikta informacija yra nesuprantama ir žurnalai neatitinka jų amžių, taipogi juose pateikiama daug gandų ir melo.
11. Atlikus kokybinį tyrimą galima daryti prielaidą, kad vaiko teisių apsaugos nuo neigiamos viešosios informacijos srityje, priežiūrinę veiklą vykdančios institucijos, neatlieka savo funkcijas, neužtikrina teisės aktų praktinį įgyvendinimą ir negarantuoja tinkamą vaiko teisių apsaugos lygį. Taipogi galima teigti, kad viešosios informacijos rengėjai, šiuo atveju, žurnalistai, nesilaiko ir pažeidžia „LR Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio” įstatymo nuostatus, bet ir profesinės etikos normas.

Tyrimo hipotezė – tikėtina, kad vaikams skirtuose žurnaluose yra pateikiama neigiama viešoji informacija ir tokiu būdu yra pažeidžiami „LR Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio” įstatymo nuostatai – **pasitvirtino**. Kokybinio tyrimo duomenys atskleidė, kad vaikams skirtuose žurnaluose yra pateikta neigiama viešoji informacija: smurtinė, erotinė, sveikatai žalinga ir kt. Daugiausia neigiamos viešosios informacijos pateikiama „Panelė” (43), kiek mažiau „Luka” (10), „Justė” (8) ir „Naminukas” (3) žurnaluose. Šiuose žurnaluose daugiausia buvo rasta erotinio turinio informacijos ir informacijos, kurioje vartojami nešvankūs žodžiai, posakiai ir gestai.

REKOMENDACIJOS

Tėvams:

- Tėvai turėtų susipažinti, kokio turinio viešoji informacija yra laikoma darančia neigiamą poveikį vaikų psichinei sveikatai, fiziniam ir doroviniam vystymuisi.
- Atsižvelgiant į vaiko psichosocialinio vystymosi ypatumus (amžių ir kt.), tėvai privalo kontroliuoti, kokia informacija naudojasi vaikai. Turėtų domėtis, kokius žurnalus skaito jų vaikai, ar jie atitinka jų amžių, ar pateikta informacija yra suprantama.
- „Vaikai skaito, o ar tėvai perskaito?“ Tėvai turėtų perskaityti žurnaluose pateiktą informaciją, esant reikalui rekomenduoti skaityti kitus žurnalus ar paaiškinti neigiamus aspektus.
- Tėvai turėtų išmokyti vaikus priimti ir suvokti negatyvius reiškinius (smurtą, nusikaltimus ir pan.), kurie yra pateikti žurnaluose, ne kaip tikrąją tiesą, bet kaip subjektyvią informaciją pateikiančio asmens nuomonę, kuriai ne visada būtina pritarti.
- Padėti vaikui sąmoningai suvokti ir kritiškai vertinti spausdintos žiniasklaidos pateikiamą informaciją (pokalbis, diskusija tam tikromis temomis).
- Tėvai turi imtis visų reikiamų priemonių, kad viešoje erdvėje skleidžiama informacija nepažeistų vaiko teisių ir interesų, o jeigu taip atsitiko, kreiptis pagalbos į atsakingas institucijas.
- Skaitymas yra priskiriamas prie pasyvaus laisvalaikio, tad didelį dėmesį tėvai turėtų skirti stebėjimui ar spausdintos žiniasklaidos priemonėmis naudojamasi proporcingai, ar jos neužgožia tokias socializacijos rūšis, kaip susitikimą ir buvimą su draugais, sportinę veiklą ir pan.

Vaikams:

- Reikia pasirinkti žurnalus atitinkančius vaiko amžių. Tai padaryti galima, išsiaiškinus, kokiai amžiaus grupei žurnalas yra skirtas. Ši informacija pateikiama kai kurių žurnalų tituliniam lape arba internetiniuose jų puslapiuose.
- Bendradarbiauti su tėvais, mokytojais, atsižvelgti į jų patarimus (rekomendacijas) pasirenkant žurnalus.
- Atsisakyti tų žurnalų, kuriuose pateikta informacija yra nesuprantama arba paprašyti suaugusiųjų, kad paaiškintų tai, kas nesuprantama ar neaišku.

- Pastebėjus, kad pateikta informacija yra neigiama (netinkama), būtina pasikonsultuoti su tėvais.
- Vaikai galėtų pasiūlyti, rekomenduoti tėvams paskaityti jų žurnalus. Perskaičius aptarti, kokie straipsniai labiausiai patiko, o kokie ne. Išsiaiškinti kas buvo neaišku ar nesuprantama ir pan.
- Vaikai turi ugdytis kritinį mąstymą atsirenkant viešąją informaciją žiniasklaidos priemonėse (pvz.: organizuojant diskusijas, pokalbius mokykloje, namuose ir pan.).
- Laisvalaikį skirti ne tik žurnalų skaitymui, bet ir aktyviai veiklai: pasivaikščiojimams, žaidimams lauke, susitikimams su draugais ir pan.

Vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugą, priežiūrą ir kontrolę vykdančioms institucijoms (Žurnalistų etikos inspektorius, Žurnalistų ir leidėjų etikos komisija, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga, Savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybos):

- Vaiko teisių apsaugos srityje sukurta pakankamai pažangi teisinė bazė, tačiau ji lieka teoriniame lygmenyje. Reikia užtikrinti teisės aktų praktinį įgyvendinimą ir garantuoti tinkamą vaiko teisių apsaugos lygį.
- Patartina tobulinti teisinę bazę, kuri padėtų informacijos leidėjams ir platintojams neišvengti atsakomybės už pažeidimus. Rekomenduojama įstatymiškai įtvirtinti administracinių nuobaudų už informacijos, neigiamai veikiančios nepilnamečius, platinimą, skyrimo tvarką bei jos užtikrinimo priemones.
- Patartina tobulinti vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugą, priežiūrą ir kontrolę vykdančių institucijų sistemą. Didinti šių institucijų operatyvumą: teikti joms atitinkamą finansavimą, tikslinti kiekvienos institucijos funkcijų sąrašą, užtikrinti, kad šiose institucijose dirbtų tinkamos kvalifikacijos asmenys.
- Didesnį dėmesį skirti viešosios informacijos rengėjams – žurnalistams (taip pat transliuotojams, interneto portalų specialistams), jų švietimui. Organizuoti konferencijas, seminarus, teikti rekomendacinio pobūdžio informaciją apie vaikų apsaugą nuo jiems neigiamos viešosios informacijos. Svarbu, kad šie atstovai būtų gerai susipažinę su nepilnamečių apsaugą reglamentuojančiais teisės aktais, nes tai padėtų kurti saugią žiniasklaidos sistemą.

LITERATŪRA

1. Aleknaitė – Bieliauskienė, R. (2003). Žiniasklaida – visuomenės kultūros veidrodis ir jos ugdymo instrumentarijus. *Tarptautinė konferencija Žiniasklaida ir asmenybės raida: nepilnamečių apsauga ir žmogaus orumas*. Vilnius, 2003 m., gruodžio 5 – 6 d.
2. Astra, L. (2005). Lietuvos vaikų apsauga nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio. *Mokslinė – metodinė konferencija Vaiko teisės ir interesai žiniasklaidoje: teoriniai ir praktiniai aspektai*. Vilnius, 2005 m., birželio 8 d.
3. Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Englewood Cliffs: Prentice – Hall.
4. Berger, P. L., Luckmann, T. (1999). *Socialinės tikrovės konstravimas: žinojimo sociologijos traktatas*. Vilnius: Pradai.
5. Berns, R. M. (2009). *Vaiko socializacija: šeima, mokykla, visuomenė*. Vilnius: Poligrafija ir informatika.
6. Bielinis, L. (2005). *Visuomenė, valdžia ir žiniasklaida: prieštaringa komunikacinė simbiozė*. Vilnius: Eugrimas.
7. Bitinas, B. (2006). *Edukologinis tyrimas: sistema ir procesas*. Vilnius: Kronta.
8. Borisaitė, J. (2003). Nepilnamečių apsaugos nuo žalingo viešosios informacijos poveikio strategija ir priemonės. *Tarptautinė konferencija Žiniasklaida ir asmenybės raida: nepilnamečių apsauga ir žmogaus orumas*. Vilnius, 2003 m., gruodžio 5 – 6 d.
9. Broom, L., Bonjean, Ch., Broom, D. (1992). *Sociologija: esminiai tekstai ir pavyzdžiai*. Kaunas: Litera Universitatis Vytauti Magni.
10. Buckingham D. (2007). *The impact of the Media on Children and Young People with a particular focus on computer games and the internet*. [Žiūrėta 2012 – 01 – 16]. Prieiga per internetą: <http://dera.ioe.ac.uk/7363/1/Buckingham%20Impact%20of%20Media%20Literature%20Review%20for%20the%20Byron%20Review.pdf>
11. Butkienė, G., Kepalaitė, A. (1996). *Mokymasis ir asmenybės brendimas: pedagoginės psichologijos įvadas studentams, mokytojams, tėvams*. Vilnius: Margi raštai.
12. Cymermonienė, N. (2008). Moksleivių žiniasklaidos raštingumo ugdymo prielaidos, patirtis ir perspektyvos. [Žiūrėta 2011 – 04 – 11]. Prieiga per internetą: <http://pprc.lt/irm/medziaga/Kauno%20jezuitu%20gimnazija%20ir%20IRM.pdf>
13. Chung, S. K. (2007). Media literacy art education: deconstructing lesbian and gay stereotypes in the media. [Žiūrėta 2011 – 05 – 16]. Prieiga per internetą:

<http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&hid=111&sid=5aeff814-b179-462b-a9dc-ad828220066c%40sessionmgr114>

14. Čereška, B. (2004). *Reklama: teorija ir praktika*. Vilnius: Homo Liber.
15. Česnavičienė, B. (2000). Elektroninių knygų tipologija. *Informacijos mokslai*, 14, p. 88 – 94.
16. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas* (2000). Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
17. Da-wei, W. (2007). A Study on Media Culture's Negative Influence on Children. [Žiūrėta 2011 – 05 – 16]. Prieiga per internetą: <http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&hid=111&sid=5aeff814-b179-462b-a9dc-ad828220066c%40sessionmgr114>
18. Diomina, A., Gudelevičius, D., Kazakevičiūtė, V., Matonienė, E., Petrulytė, R., Sueldo, M., Valentaitė, T. (2007). Reklamos monitoringas žurnaluose vaikams. [Žiūrėta 2011 – 04 – 01]. Prieiga per internetą: <http://www.kf.vu.lt/lt/tyrimas>
19. Domeikaitė, A. (2008). Lietuvos vaikų žurnalų tematika: komercializacijos aspektas. [Žiūrėta 2010 – 12 – 20]. Prieiga per internetą: http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2008~D_20090908_201747-11520/DS.005.1.01.ETD
20. Eisenberg, N., Fabes, R. A. (1998). Prosocial development. *Handbook of child psychology*, 3 (5) p. 701 – 778.
21. Europos konvencija „Dėl televizijos be sienų“ (1989). [Žiūrėta 2011 – 03 – 20]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_1?p_id=95905
22. Gage, N. L., Berliner, D. C. (1994). *Pedagoginė psichologija*. Vilnius: Alma litera.
23. Gailienė, D. (2010). Žiniasklaida nuodija? [Žiūrėta 2011 – 03 – 24]. Prieiga per internetą: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2010-03-01-danute-gailiene-ziniasklaida-nuodija/41203>
24. Germanavičiūtė J. (2003). Moters įvaizdžio kategorijų raiška Lietuvos dienraščiuose. [Žiūrėta 2011 – 04 – 11]. Prieiga per internetą: http://www.lsc.vu.lt/assets/leidiniai/indexb688.html?show_content_id=561
25. Giddens, A. (2005). *Sociologija*. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
26. Glebuviene, V. S., Tarasonienė, A. L. (2008). Šiuolaikinės informacinės technologijos ir vaikų žaidimai. *Pedagogika*, 82, p. 70 – 74.
27. Griškonytė, D., Mikštienė, G. (2007). Lietuvos spaudos istorijos transformacijos. *Lietuvos žiniasklaida jaunųjų tyrinėtojų akimis*, p.7 –19.

28. Groebel J. (2004) Televizija ir žmonių agresyvumas. Iš *Žiniasklaida ir asmenybės raida: nepilnamečių apsauga ir žmogaus orumas*. Vilniaus universiteto leidykla.
29. Gudėnaitė – Špokauskienė, R., Maskūliūnienė, D. (2010). Dominuojančios paauglių reklamos strategijos. *Jaunųjų mokslininkų darbai*: 1 (26), p. 15 – 22.
30. Imbrasienė, G. (2003). Vaiko teisės ir interesai žiniasklaidoje. *Tarptautinė konferencija Žiniasklaida ir asmenybės raida: nepilnamečių apsauga ir žmogaus orumas*. Vilnius, 2003 m., gruodžio 5 – 6 d.
31. *Internetinė enciklopedija* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011 – 05 – 17]. Prieiga per internetą: <http://en.wikipedia.org>
32. Jakavičius, V. (1998). *Žmogaus ugdymas: įvadas į edukologijos studijas*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
33. Jokubauskas, D. (2003). *Reklama ir jos poveikis vartotojui*. Vilnius: InSpe.
34. Jurgaitis, R. (2008). *Komunikacinės skaitytojų medžioklės ypatumai vaikams skirtuose Lietuvos žurnaluose*. (Nepublikuotas magistro darbas, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2008).
35. Juteikienė, V., Motekaitytė, V. (2009). Efektyvus žiniasklaidos naudojimas vidurinio lavinimo švietimo įstaigose. [Žiūrėta 2011 – 04 – 28]. Prieiga per internetą: <http://www.onair.medmediaeducation.it/userfiles/Effective%20Use%20of%20Media%20for%20School%20Education.pdf>
36. Kardelis, K. (2007). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Šiauliai: Lucilijus.
37. Karlonaitė, D., Kriščiūnaitė, V., Zabelaitė, J. (2007). Žiniasklaidos teisės pozityvizmas ir žurnalisto moralės bei etikos reliatyvumas. *Lietuvos žiniasklaida jaunųjų tyrėjų akimis*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
38. Kerulienė, I. (2008). Vaiko teisės: tėvų požiūris į jas ir elgesys su vaiku. *Pedagogika*, 92, p. 116 – 122.
39. Kiškis, A. (2004). Neigiamas smurto televizijoje poveikis nepilnamečiams ir jo prevencija. *Jurisprudencija*, 59 (51), p. 39 – 53.
40. Kvieskienė, G. (2003). *Socializacija ir vaiko gerovė*. Vilnius: Vilniaus Pedagoginis universitetas.
41. Langas, P., Piūler, S. (2002). *Vaikystė pavojuje*. Vilnius: Lietuvos Valdorfo pedagogikos centras.
42. Lapienytė-Šmitienė, J. (2005). *Populiariųjų žurnalų vertybės moksleivių akimis*. (Magistro darbas, Vilniaus pedagoginis universitetas, 2005).

43. Legkauskas, V. (2008). Ikisantuokinės kohabitacijos ir kohabituojančių bei vedusių porų pasitenkinimo santykiais ir santykių stabilumo sąsajos. *Socialiniai mokslai*, 3 (61), p. 51 – 59).
44. Legkauskas, V. (2010). *Socialinė psichologija*. Vilnius: Vaga.
45. Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992). [Žiūrėta 2010 – 12 – 20]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm>
46. Lietuvos Respublikos Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas (2006). [Žiūrėta 2011 – 03 – 20]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=289912
47. Lietuvos Respublikos Reklamos įstatymas (2000). [Žiūrėta 2011 – 03 – 30]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=106104
48. Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymas (2007). [Žiūrėta 2011 – 05 – 09]. Prieiga per internetą: http://skelbimas.lt/istatymai/vaiko_tesiu_apsaugos_kontrolieriaus_istatymas.htm
49. Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (1996). [Žiūrėta 2010 – 12 – 20]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=26397
50. Lietuvos Respublikos Visuomenės informavimo įstatymas (2006). [Žiūrėta 2011 – 05 – 09]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=280580&p_query=&p_tr2=
51. Lukšienė, M. (2000). *Jungtys*. Vilnius: Alma littera.
52. Markevičienė, R., Tamulynienė, L. (2011). *Lietuvos spaudos statistika 2010*. [Žiūrėta 2012 – 02 – 07]. Prieiga per internetą: http://www.lnb.lt/stotisFiles/uploadedAttachments/Lietuvos_spaudos_statsitika_2010201161394057.pdf
53. Maslauskaitė, A. (2008). *Mokslo tiriamojo darbo metodologiniai pagrindai*. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija.
54. Matkevičiūtė, R. (2003). Lyčių stereotipų formavimas žiniasklaidoje: televizijos formuojamų stereotipų analizė. [Žiūrėta 2011 – 03 – 25]. Prieiga per internetą: <http://politika.osf.lt/kiti/dokumentai/SocialiniuLyciuStereotipai.pdf>
55. McQUAIL, D. (1994) *Mass Communication Theory. An Introduction*. 3rd ed. London: Sage Publications.

56. Meškys, K. (2010). *Kaip valdyti medijas. Prodiuserinės veiklos pagrindai*. Vilnius: RDI Grupė.
57. Meškauskaitė, L. (2004). *Žiniasklaidos teisė: visuomenės informavimo teisė: teoriniai ir praktiniai aspektai*. Vilnius: Teisinės informacijos centras.
58. Miknevičienė, D. (2006). Mažo miestelio mokinių skaitymas. [Žiūrėta 2012– 04– 17]. Prieiga per internetą: <http://rubinaitis.lnb.lt/index.php?-222373608>
59. Miškinis, A. (2005). Vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugos žiniasklaidoje realizavimas. *Mokslinė-metodinė konverencija Vaiko teisės ir interesai žiniasklaidoje: teoriniai ir praktiniai aspektai*. Vilnius, 2005 m. birželio 8 d.
60. Mironica, C. (2009). Educational vulnerability analysis towards media messages in the context of contemporary European challenges. *Journal of Educational Sciences*, 11 (2), p. 166 – 176. [Žiūrėta 2012 – 01 – 10]. Prieiga per internetą: <http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=02686add-e054-40d9-a692-71bde189dc77%40sessionmgr10&vid=9&hid=12>
61. Myers, David, G. (2008). *Psichologija*. Vilnius: Poligrafija ir informatika.
62. Mokymo apie visuomenės informavimo procesus bei žmogaus teises bendrojo lavinimo mokyklose programa (2006). [Žiūrėta 2011 – 05 – 11]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=4449&p_d=52636&p_k=1
63. Natenshon, A. (2006). Parental Influence Takes Precedence Over Barbie and the Media. [Žiūrėta 2011 – 03 – 30]. Prieiga per internetą: http://www.empoweredparents.com/1prevention/prevention_09.htm
64. Nugaraitė, A. (2007). Pilietinė žurnalistika Lietuvoje: mitas ar pasiekiamą realybę? [Žiūrėta 2011 – 04 – 08]. Prieiga per internetą: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2005-12-28-audrone-nugaraitė-pilietinė-zurnalistika-lietuvoje-mitas-ar-pasiekiamą-realybę/5597>
65. Penkovskaja, O., Petruk, I. (2007). Reklamos įtaka žiniasklaidai: gynybos ir kritikos grimasos. *Lietuvos žiniasklaida jaunųjų tyrėjų akimis*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
66. Piaget, J. (1999). *The Moral Judgment of The Child*. London: Routledge.
67. Pivorienė, J. (2009). Vaiko, kaip viešosios informacijos objekto, vaizdavimas internetinėje žiniasklaidoje. *Socialinis darbas*, 8 (2), p. 44 – 50.
68. Ponelienė, R. (2008). Reklamos tipų, tikslų, poveikio vaikui, kaip vartotojui, teoriniai aspektai. *Jaunųjų mokslininkų darbai*: 4 (20), p. 203 – 207.

69. Potter W. J. (1999). *On Media Violence*. Thousand Oaks, CA: Sage.
70. Puidokaitė, L. (2005). Aktualios temos spaudoje: problemos ar galimybės? *Baltijos šalių žiniasklaidos transformacijos: jaunųjų tyrėjų požiūris*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
71. Ramanauskaitė, E. (2002). *Šiuolaikinės kultūros fenomenų tyrinėjimai*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
72. Schaller, M., Latane, B. (1996). Dynamic Social Impact and the Evolution of Social Representations: A Natural History of Stereotypes. *Journal of Communication*, 46, p. 64 – 77.
73. Skaitymo mastas, kryptingumas ir poreikiai (2005). Sociologinio tyrimo ataskaita. [Žiūrėta 2012 – 04 – 17]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=440&p_d=40090&p_k=1
74. Staniulienė, R. (2008). Suaugusiųjų kultūros multiplikacija vaikų ir paauglių žurnaluose. *Komunikacija ir informacija*, 1, p. 53 – 62.
75. Staselis, J. (2009). Mūsų spaudoje žurnalistikos maža. [Žiūrėta 2011 – 03 – 24]. Prieiga per internetą: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2009-04-28-jonas-staselis-musu-spaudoje-fotozurnalistikos-maza/3175>
76. Steponavičius, G. (2004). Žiniasklaidos vaidmuo šiuolaikiniame gyvenime. *Žiniasklaida ir asmenybės raida: nepilnamečių apsauga ir žmogaus orumas*, p. 11 – 14.
77. Steponėnienė, G. (2007). Televizijos įtaka vaikams ir jaunimui. *Švietimo naujienos*, 17, p. 9 – 11.
78. Stonkienė, M. (2003). Vyraujantys šeimos modeliai ir socialiniai lyčių stereotipai Lietuvos žurnaluose, skirtuose paaugliams. *Informacijos mokslai*, 25, p. 81 – 94.
79. Šalkauskis, S. (1992). *Rinktiniai raštai: pedagoginės studijos*. I knyga. Vilnius: Leidybos centras.
80. Šiaučiulienė, R. (2011). Vaikų vasaros laisvalaikio kultūros socialinis – edukacinis diskursas laisvės fenomeno kontekste. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, edukologija (07S). Šiauliai: Šiaulių universitetas.
81. Šimkauskas, H. (2008). Žurnalai vaikams – nevaikiški. [Žiūrėta 2011 – 03 – 24]. Prieiga per internetą: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2008-07-07-henrikas-simkauskas-zurnalai-vaikams-nevaikiski/29421>

82. Širvinskas, M. (2009). *Žiniasklaida vaikams: linksminti ar ugdyti*. [Žiūrėta 2011 – 03 – 24]. Prieiga per internetą: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2009-04-19-marijus-sirvinskas-ziniasklaida-vaikams-linksminti-ar-ugdyti/33423>
83. *Tarptautinis žodžių žodynas* [interaktyvus]. [2011 – 05 – 17]. Prieiga per internetą: <http://www.zodziai.lt>
84. Tidikienė, Z. (1989). *Televizija ir kinas moksleivių auklėjime*. Kaunas: Šviesa.
85. Tidikis, R. (2003). *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto leidybos centras.
86. Urbonas, V. (2003). *Pasaulio žiniasklaidos sistemos*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
87. Urbonas, V. (2005). *Žurnalistikos teorija*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
88. Urbonas, V. (2007). *Žurnalistikos pagrindai*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
89. Uznienė, R. (2007). Televizija, kaip paauglių medijuotos patirties komponentas. *Tiltai*, 3 (40), p. 95 – 107.
90. Užienė, R. (2004). Audiovizualinė žiniasklaida (televizija) ir vaikas. *Žiniasklaida ir asmenybės raida: nepilnamečių apsauga ir žmogaus orumas*, p. 159 – 174.
91. *Vaiko teisių konvencija* (2000). Vilnius: Lietuvos Nacionalinis UNICEF komitetas.
92. *Vaikų teisės: nuostatų įgyvendinimas* (2002). Vilnius: Vaikų teisių informacijos centras.
93. Vaitkevičiūtė, V. (2002). *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Žodynas.
94. Zinkevičienė, J. (2005). Knygos vaidmens kaita visuomenėje. *Knygotyra*, 14, p. 267 – 275.
95. Žalioji knyga (1996). [Žiūrėta 2011 – 09 – 20]. Prieiga per internetą: <http://www.ada.lt/images/cms/File/Teises%20aktai/ES%20ir%20ET%20dokumentai/8.pdf>
96. Žiobienė, E. (2006). Nepilnamečių interesų apsauga nuo neigiamo žiniasklaidos poveikio. *Jurisprudencija*, 9 (87), p. 31 – 36.
97. Žukauskienė, R. (2007). *Raidos psichologija*. Vilnius: Margi raštai.
98. *Žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksas* (2005). [Žiūrėta 2011 – 03 – 20]. Prieiga per internetą: <http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=381&tid=329>
99. Мопчанов, И., Сороченко, В. (2007). Демская рекламаю. [Žiūrėta 2011 – 04 – 11]. Prieiga per internetą: <http://psyfactor.org/err404.html>

PRIEDAI

ANKETA VAIKAMS

Žurnalai, kuriuos Aš skaitau

MIELAS DRAUGE,

aš, Šiaulių universiteto Edukologijos fakulteto magistrantūros studijų programos *Edukologija* (specializacijos - vaikų teisės apsaugos vadyba) studentė, Kristina Jamontaitė⁹ atlieku tyrimą, kuriuo siekiu **išsiaiškinti kokius ir kodėl žurnalus skaito šiuolaikiniai vaikai**.

Anketa yra ANONIMINĖ, t.y. nei vardo, nei pavardės rašyti nereikia. Be to, anketoje nėra „teisingų“ ar „neteisingų“ atsakymų. TAVO atsakymai nebus skelbiami pavieniui. Skelbsime tik apibendrintus duomenis.

TAVO nuomonė mums **labai svarbi**,
todėl nuoširdžiai *dėkojame už dalyvavimą tyrime* 😊

ANKETĄ PILDYTI PRADĖK ČIA ...

Tinkamą atsakymo variantą ŽYMĖK TAIP: ⊗
Kur reikia įrašyk savo atsakymo variantą.

ATSAKYK Į KELETAŲ KLAUSIMŲ APIE SAVE!

1. TU esi: *mergaitė* ○ *berniukas* ○
2. TAVO amžius (*parašyk*):
3. TAVO hobi (*parašyk*):
.....
4. TU skaitai žurnalus: *taip* ○ (*toliau pereik prie 5 klausimo*) *ne* ○ (*toliau anketos pildyti nebereikia*)

⁹ Kilus neaiškumams, su tyrimo organizatore galima susisiekti el. paštu: Kristina.Jamontaite@gmail.com

APIE ŽURNALUS, KURIUOS TU SKAITAI...

5. Išvardink žurnalus, kuriuos TU dažniausiai skaitai (parašyk)

.....

.....

.....

.....

6. Kokios pagrindinės priežastys lemia, jog TU skaitai būtent tokius žurnalus (parašyk)

.....

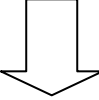
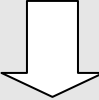
.....

.....

.....

.....

7. Kokios temos žurnaluose, TAVE domina labiausiai? Įvertink kiekvieną teiginį.

Ar pritari žemiau pateiktiems teiginiams?	Visiškai NE	NE	Ko gero NE	Ko gero TAIP	TAIP	Visiškai TAIP
Žurnaluose labiausiai domina šios temos						
7.1. Mada	☐	☐	☐	☐	☐	☐
7.2. Sportas	☐	☐	☐	☐	☐	☐
7.3. Sveikata	☐	☐	☐	☐	☐	☐
7.4. Kompiuterinės technologijos	☐	☐	☐	☐	☐	☐
7.5. Muzika	☐	☐	☐	☐	☐	☐
7.6. Kinas	☐	☐	☐	☐	☐	☐
7.7. Naujausios knygos	☐	☐	☐	☐	☐	☐
7.8. Automobiliai	☐	☐	☐	☐	☐	☐
7.9. Kelionės	☐	☐	☐	☐	☐	☐
7.10. Sveikas gyvenimo būdas	☐	☐	☐	☐	☐	☐
7.11. Žvaigždžių gyvenimas	☐	☐	☐	☐	☐	☐
7.12. Intymios temos	☐	☐	☐	☐	☐	☐
7.13. Kita (parašyk):						
	7.14. Paaiškink kodėl šios temos TAVES NEDOMINA (parašyk):			7.15. Paaiškink kodėl šios temos TAVE DOMINA labiausiai (parašyk):		

APIE ŽURNALUS, KURIUOS TU SKAITAI...

8. Ar TAVE visada tenkina informacija, kurią perskaitai žurnaluose?

○ *taip*

○ *ne*, kodėl? (*parašyk*)

.....
.....

9. Ar tėvai domisi kokius žurnalus TU skaitai?

taip ○ (*toliau pereik prie 10 klausimo*)

ne ○ (*toliau pereik prie 11 klausimo*)

10. Kokių dažniausiai priekaištų ar patarimų saulauki iš tėvų dėl žurnalų, kuriuos TU skaitai? (*parašyk*)

.....
.....
.....
.....

11. Kaip TU pats vertini žurnalus, kuriuos skaitai (pvz., ar jie skirti TAVO amžiaus vaikams, ar visa žurnaluose pateikiama informacija TAU suprantama ir t.t.)? (*parašyk*)

.....
.....
.....
.....
.....

Dėkoju už TAVO atsakymus!

12 metų vaikų dažniausiai skaitomi žurnalai (N=20)

Žurnalai	Vaikų skaičius		Iš viso
	Mergaitės (N=13)	Berniukai (N=7)	
1. Žmonės	6	1	7
2. Justė	7	0	7
3. Naminukas	3	4	7
4. Mergaitė	7	0	7
5. Panelė	6	0	6
6. Computer Bild	0	5	5
7. Flintas	0	3	3
8. Mūsų krepšinis	1	2	3
9. Luka	3	0	3
10. Pc Gamer	0	2	2
11. Ji	1	0	1
12. Computer active	0	1	1
13. Legendos	0	1	1
14. Būrėja	1	0	1

13 metų vaikų dažniausiai skaitomi žurnalai (N=24)

Žurnalai	Vaikų skaičius		Iš viso
	Mergaitės (N=13)	Berniukai (N=11)	
1. Žmonės	9	5	14
2. Panelė	10	0	10
3. Justė	4	0	4
4. Luka	4	0	4
5. Computer Bild	0	3	3
6. Mūsų krepšinis	0	3	3
7. Pc Gamer	0	3	3
8. Privatu	2	0	2
9. Flintas	0	2	2
10. Naminukas	1	1	2
11. Žūklė ir žvejys	0	2	2
12. Mergaitė	1	0	1
13. Keturi ratai	0	1	1
14. SPO	0	1	1
15. Stilius	1	0	1
16. TV Gidas	0	1	1
17. Karoliukai	1	0	1

14 metų vaikų dažniausiai skaitomi žurnalai (N=19)

Žurnalai	Vaikų skaičius (N)		Iš viso
	Mergaitės (N=14)	Berniukai (N=5)	
1. Panelė	11	0	11
2. Žmonės	5	3	8
3. Justė	2	0	2
4. Cosmopolitan	2	0	2
5. Luka	2	0	2
6. TV savaitė	1	0	1
7. Stilius	1	0	1
8. National Geographic	1	0	1
9. Pc Gamer	0	1	1
10. Žūklė ir žvejys	0	1	1
11. Naminukas	1	0	1
12. Karoliukai	1	0	1

15 metų vaikų dažniausiai skaitomi žurnalai (N=37)

Žurnalai	Vaikų skaičius		Iš viso
	Mergaitės (N=30)	Berniukai (N=7)	
1. Panelė	23	1	24
2. Žmonės	11	1	12
3. Justė	6	0	6
4. Luka	6	0	6
5. Cosmopolitan	4	0	4
6. Stilius	3	0	3
7. National Geographic	2	1	3
8. Psichologija Tau	2	0	2
9. Iliustruotas mokslas	1	1	2
10. Pc Gamer	0	2	2
11. Aš ir Psichologija	1	0	2
12. Jurgita	1	0	1
13. Naminukas	1	0	1
14. Prie kavos	1	0	1
15. Computer active	0	1	1
16. Žūklė ir žvejys	0	1	1
17. National Historic	0	1	1
18. Ji	1	0	1
19. TV savaitė	1	0	1
20. Computer Bild	0	1	1
21. Mūsų krepšinis	0	1	1

16 metų vaikų dažniausiai skaitomi žurnalai (N=39)

Žurnalai	Vaikų skaičius (N)		Iš viso
	Mergaitės (N=26)	Berniukai (N=13)	
1. Panelė	19	5	24
2. Žmonės	17	3	20
3. Cosmopolitan	5	0	5
4. Iliustruotas mokslas	4	1	5
5. Top Gear	0	4	4
6. Ji	3	0	3
7. SPO	0	3	3
8. Žūklė ir žvejys	0	2	2
9. Mūsų krepšinis	0	2	2
10. Keturi ratai	0	1	1
11. Auto Bild	0	1	1
12. Pc Gamer	0	1	1
13. National Geographic	1	0	1
14. TV antena	1	0	1
15. Joy	1	0	1
16. Privatu	1	0	1
17. Computer Bild	1	0	1
18. Luka	1	0	1
19. Psichologija Tau	1	0	1
20. Justė	1	0	1

17 metų vaikų dažniausiai skaitomi žurnalai (N=27)

Žurnalai	Vaikų skaičius		Iš viso
	Mergaitės (N=21)	Berniukai (N=6)	
1. Žmonės	13	4	17
2. Panelė	15	0	15
3. Cosmopolitan	7	0	7
4. Computer Bild	1	2	3
5. Ji	3	0	3
6. Stilius	2	0	2
7. Iliustruotas mokslas	1	1	2
8. Būrėja	1	0	1
9. Laima	1	0	1
10. TV savaitė	1	0	1
11. Fotografija	1	0	1
12. TV Gidas	1	0	1
13. Luka	1	0	1
14. Psichologija Tau	1	0	1
15. Psichologija	1	0	1

16. Nuo...Iki	1	0	1
17. Moters savaitė	1	0	1
18. Edita	1	0	1
19. Justė	1	0	1

Mokinių hobi (N =202)

Hobi	Skaičius
1.Sportas (krepšinis, futbolas, plaukimas, slidinėjimas, beisbolas, tenisas, tinklinis)	70
2.Šokti	35
3.Piešimas	33
4.Buvimas su draugais	32
5.Muzika	27
6.Kompiuteris	24
7.Knygų skaitymas	22
8.Groti (gitara, pianinu)	18
9.Rankdarbiai	11
10.Fotografija	11
11.Filmų žiūrėjimas	6
12.Dainuoti	6
13.Žvejyba	6
14.TV žiūrėjimas	5
15.Savanoriauti, dalyvauti projektuose, kultūrinėje veikloje	3
16.Kūryba	3
17.Vaidyba	2
18.Buvimas lauke, pasivaikščiavimas	2
19.Važinėjimas dviračiu	2
20.Domėtis automobiliais, motociklais	2
21.Maisto gaminimas	1
22.Domėtis psichologija	1
23.Domėtis gyvūnais	1
24. Aviacija	1
25.Neturiu hobio	1
26.Rinkti pašto ženklus	1

